

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA‘LIMI VAZIRLIGI

**SAMARQAND VILOYATI XALQ TA‘LIMI XODIMLARINI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH HUDUDiy
MARKAZI**

Samarqand 2020

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA‘LIMI VAZIRLIGI

**SAMARQAND VILOYATI XALQ TA‘LIMI XODIMLARINI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH HUDUDIY
MARKAZI**

**MUSIQA MADANIYATI FANINI O‘QITISHDA
ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA
INNOVATSIYALAR
MODULI BO‘YICHA**

O‘QUV-USLUBIY MAJMUA

Malaka yo‘nalishi: musiqa madaniyati fani o‘qituvchilari

**Tinglovchilar
kontingenti: umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining
musiqa madaniyati fani o‘qituvchilari**

SAMARQAND-2020

Ishchi o‘quv reja va dastur Amaliy fanlar va maktabdan tashqari ta’lim metodikasi kafedrasining 2020-yil 20-avgustdagi navbatdan tashqari 9-sonli yig‘ilish qarori bilan tasdiqlangan.

Tuzuvchilar: Ualieva G.I. - Nizomiy nomidagi TDPU huzuridagi xalq ta’limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi “Amaliy fanlar va maktabdan tashqari ta’lim metodikasi” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Nazarova Z.T - Samarqand VXTXQTUMOHM “Amaliy fanlar va maktabdan tashqari ta’lim metodikasi” kafedrasida o‘qituvchisi

Taqrizchilar: Panjiev Q.B. - Nizomiy nomidagi TDPU “Musiqiy talim” kafedrasida mudiri, san atshunoslik fanlari nomzodi;

Mustafayev Sh.N. – SamDU pedagogika fanlari bo‘yicha fal.doktori

Ushbu musiqa madaniyati fani o‘qituvchilari malakasini oshirish kursining “Musiqqa madaniyati fanini o‘qitishda innovasion yondashuvlar” moduli bo‘yicha ishchi o‘quv reja va dasturi markaz Ilmiy-metodik kengashining 2020-yil 2-sentabrdagi 7/3-5-sonli qarori bilan tasdiqlangan.

MUNDARIJA

I. Ishchi dastur.....	6
II. Modulni o‘qitishda foydalaniladigan interfaol ta‘lim metodlari.....	14
III. Nazariy mashg‘ulot materiallari.....	34
IV. Amaliy mashg‘ulot materiallari.....	63
V. Ko‘chma mashg‘ulot materiallari.....	.....
VI. Keyslar banki.....	68
VII. Mustaqil ta‘lim mavzulari.....	72
VIII. Glossariy.....	73
IX. Adabiyotlar ro‘y xati.....	84

KIRISH

Mamlakatimizda mustaqillik yillarida amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar milliy davlatchilik va suverenitetni mustahkamlash, xavfsizlik va huquq-tartibotni, jamiyatda qonun ustuvorligini, inson huquq va erkinliklarini, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik muhitini ta'minlash uchun muhim poydevor bo'ldi, xalqimizning munosib hayot kechirishi, jahon talablari darajasida ta'lim olishi va kasb egallashi, fuqarolarimizning bunyodkorlik salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratdi.

Yangi sharoitlardan kelib chiqib, o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-2021 yillarga mo'ljallangan "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi", "Pedagog kadrlarni tayyorlash, xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori, 2018 yil 5 sentyabrdagi "Xalq ta'limi tizimiga [boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida](#)" PQ-3931-son Qarori, 2019 yil 29 apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-sonli Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi "Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 187-sonli Qarori, shuningdek 2019 yilning 19 mart kuni Prezidentimiz boshchiligida o'tkazilgan yoshlarimizga bo'lgan e'tiborni yanada kuchaytirish, ularni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, yoshlarda axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish, yurtimiz yoshlari o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini oshirish masalalarigabag'ishlanganvideoselektor yig'ilishida Prezidentimiztomonidan ilgari surilgan "Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo'yicha 5 ta muhim tashabbus"da belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo'lib, musiqa fani o'qituvchilari malakasini oshirish jarayonlarining mazmunini takomillashtirish hamda ularning kasbiy kompetentligini oshirishni nazarda tutadi.

"Musiqa madaniyati fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovasiyalar" modulning ishchi o'quv dasturi musiqa madaniyati fani o'qituvchilari malakasini oshirish kursining o'quv dasturi asosida tuzilgan bo'lib, u musiqa madaniyati fani o'qituvchilariga ta'limda zamonaviy yondashuvlar va innovasiyalarning mazmun va mohiyatini ochib beradi.

3.1. MUSIQA FANINI O‘QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA INNOVASIYALAR O‘QUV MODULI

“Musiqqa fanini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar” o‘quv modulining ishchi o‘quv dasturi musiqqa fani o‘qituvchilari malakasini oshirish kursining o‘quv dasturi asosida tuzilgan bo‘lib, bu modulda musiqqa ta‘limiga oid zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalarning mazmun va mohiyatini ochib berilgan.

Modulning maqsadi va vazifalari

Modulning maqsadi: umumiy o‘rta ta‘lim maktablari musiqqa madaniyati fani o‘qituvchilarining o‘quv jarayonida zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalarni qo‘llash kompetensiyalarini rivojlantirish.

Modulning vazifalari: - tinglovchilarda musiqqa madaniyatini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlarni tatbiq qilish, innovatsiyalardan foydalanish uchun zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish;

- musiqqa madaniyati darslarida zamonaviy ta‘lim vositalardan foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish;

- zamonaviy talablar asosida musiqqa madaniyati darslarini samarali tashkil qilish yo‘llarini o‘rganish;

- musiqqa madaniyati fanini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalarni qo‘llash imkoniyatlarini o‘rganish.

- musiqqa fanini rivojlantirishda [O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida belgilangan vazifalar bilan tinglovchilarni tanishtirish;](#)

- tinglovchilarda musiqqa fanini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlarni tatbiq qilish, innovatsion texnologiyalarni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan metodologik bilimlar va ko‘nikmalarni aniqlashning yangi usullarini joriy etish;

- musiqqa darslarida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion loyihalarni joriy etish ko‘nikmalarini rivojlantirish;

Modul bo‘yicha tinglovchilarning bilimi, ko‘nikma va malakasi vakompetensiyalariga qo‘yiladigan talablar

Tinglovchi:

- ta‘lim sohasidagi innovatsion faoliyat asoslarini;

- musiqqa madaniyati fanini o‘qitishda qo‘llaniladigan zamonaviy yondashuvlar, tendensiyalar va innovatsion texnologiyalarni;

- musiqqa madaniyati fanini o‘qitishda qo‘yiladigan hozirgi zamon talablarini **bilishi;**

- musiqqa madaniyati fanining ta‘lim mazmuni, vositalari, metodlari va shakllarining uzviyligi va izchilligini ta‘minlash;

- o‘qitish mazmuniga oid axborotlarni qayta ishlash, umumlashtirish, tanqidiy fikrlash, axborotni mustaqil izlash, tahlil qilish va o‘quvchilar ongiga yetkazish yo‘llarini qo‘llash;

- umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining musiqa fanini o‘qitish oldidagi dolzarb muammolar va ularni hal etish **ko‘nikmalariga ega bo‘lishi**;
- musiqa madaniyatifani darslarida zamonaviy innovasion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash;
- musiqa madaniyatifani darslariga qo‘yiladigan zamonaviy talablar asosida darslarni tashkil etish **malakalariga ega bo‘lishi**;
- zamonaviy yondashuvlar va innovasiyalardan kasbiy faoliyatda foydalanish **kompetensiyalariga ega bo‘lishi** lozim.

Modulni tashkil etish va o‘tkazish bo‘yicha tavsiyalar

“Musiqa madaniyati fanini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovasiyalar” o‘quv moduli nazariy va amaliy mashg‘ulotlar shaklida olib boriladi.

Nazariy mashg‘ulotlarda texnologiya fanini o‘qitishda ilg‘or xorijiy tajribalar, zamonaviy yondashuvlar va innovasion texnologiyalar haqida ma‘lumotlar beriladi.

Amaliy mashg‘ulotlarda musiqa fanini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovasion texnologiyalarning qo‘llanilishi, zamonaviy ta‘lim vositalaridan foydalanish usullari, musiqa fani darsiga qo‘yilgan zamonaviy talablar o‘rgatiladi.

Amaliy mashg‘ulotlarda texnik vositalardan, ekspress-so‘rovlar, test so‘rovlari, guruhli fikrlash, kichik guruhlar bilan ishlash, tanqidiy fikrlash, axborotni mustaqil izlash, tahlil qilish va boshqa interaktiv ta‘lim usullari nazarda tutiladi.

Modulning o‘quv rejadagi boshqa fanlar bilan bog‘liqligi va uzviyligi

Modul mazmuni o‘quv rejadagi “Ta‘lim jarayonlarida axborot-kommunikasiya texnologiyalarini qo‘llash”, “Ilg‘or ta‘lim-tarbiya texnologiyalari va pedagogik mahorat” bloklari va “Musiqa fanini o‘qitish metodikasi” moduli bilan uzviy bog‘langan holda pedagoglarning kasbiy pedagogik tayyorgarlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Modulning uslubiy jihatdan uzviy ketma-ketligi

Mazkur modul “Ta‘lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etishning huquqiy-metodiy asoslari”, “Ilg‘or ta‘lim-tarbiya texnologiyalari va pedagogik mahorat” va “Ta‘lim jarayonlarida axborot-kommunikasiya texnologiyalarini qo‘llash” bloklaridan keyin o‘rganiladi. Unda yuqoridagi modullarda o‘rganilgan mazmun yo‘nalishlari va uslubiy jihatlarini musiqa faniga tatbiq etish imkoniyatlari ochib beriladi.

Modulning ta‘limdagi o‘rni

Tinglovchilarga musiqa madaniyatifanini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovasiyalarni o‘rgatish hamda amalda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirish orqali ta‘lim samaradorligini ta‘minlashdan iborat.

3.1. MUSIQA MADANIYATI FANINI O‘QITISHDA INNOVASION YONDASHUVLAR O‘QUV MODULI BO‘YICHA SOATLAR TAQSIMOTI

№	Modul mavzulari	Umumiy	Jami auditoriya soati	Jumladan		Mustaqil ta‘lim
				Nazariy	Amaliy	
1	Musiqa madaniyati fanini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovasiyalar. Musiqa darslarida interfaol metodlarni qo‘llash va uning shakllari. <i>Musiqa fanidan o‘quv dasturi bo‘yicha o‘zgartirilgan va takomillashtirilgan mavzular.</i>	6	6	2	4	
2	Musiqa madaniyati fanini o‘qitishda xorijiy ilg‘or tajribalar	4	4	2	2	
3	Musiqa madaniyati darslarini tashkil etishda integrallash metodlari. Art pedagogikasi. <i>Sinergiya va uning ta‘limdagi o‘rni.</i>	6	4		4	2
4	Musiqa madaniyati darslarida zamonaviy axborot texnologiyalari dasturlaridan foydalanish	6	4		4	2
	Jami	22	18	4	14	4

NAZARIY VA AMALIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu: Musiqa madaniyati fanini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovasiyalar Musiqa darslarida interfaol metodlarni qo‘llash va uning shakllari (2 soat nazariy va 4 soat amaliy)

Musiqa madaniyati darsni zamonaviy talablar asosida tashkil qilish. Musiqa madaniyati fanini o‘qitishda qo‘llaniladigan innovasiyalar. Innovasiyalar haqida tushuncha berish. Musiqa madaniyati fanida innovasiyalarni qo‘llash imkoniyatlarini o‘rganish. Musiqa madaniyati darslariga qo‘yiladigan zamonaviy talablar asosida ularni tashkil etish.

Interfaol usullardan namunalar ko‘rsatish; Qo‘llash darajalarini izohlash, o‘quvchilarda xususiy kompetensiyalarni shakllantirish yo‘llari haqida ma‘lumotlar berish Progressin international Readingand Literasu Study(PIRIS)- boshlang‘ich 4-sinf o‘quvchilarning matni o‘qish va tushunish darajasini

baholash uchun, Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS)-4 va 8- sinf o'quvchilarning matematika va tabiiy o'qishdagi fanlardan o'zlashtirish darajasini baholash uchun va The Programme for International Student Assessment (PISA) 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika fanlardan savodxonlik darajasini baholash uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkami huzuridagi ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi huzurida ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazini tashkil etish to'g'risidagi takliflariga rozilik berildi (2019 yilning 19 mart kuni Prezidentimiz boshchiligida o'tkazilgan yoshlarimizga bo'lgan e'tiborni yanada kuchaytirish, ularni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, yoshlarda axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish, yurtimiz yoshlari o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini oshirish masalalariga bag'ishlangan videoselektor yig'ilishida Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan "Yoshlar madaniyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo'yicha 5 ta muhim tashabbus" haqida) 2020 yil 24 yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining murojaatnomasi. *Musiqaning o'quv dasturi bo'yicha o'zgartirilgan va takomillashtirilgan mavzular. 2020 yil avgust konferensiyasi va unda ko'rilgan masalalar yuzasidan ma'lumotlar berish*

2-mavzu: Musiqa madaniyati fanini o'qitishda xorijiy ilg'or tajribalar (2 soat nazariy va 2 soat amaliy)

Rivojlangan davlatlarda musiqa fanining mazmuni, uni o'qitishda ilg'or tajribalar va ulardan foydalanish texnologik metodlari.

Xorijiy musiqalardan namunalar tinglatish, musiqiy ta'limi yuzasidan tajriba almashish va xorijiy tajribalarning qiyosiy tahlili. *Interfaol ta'lim metodlari haqida*

3-mavzu: Musiqa madaniyati darslarini tashkil etishda integrallash metodlari. Art pedagogikasi (4 soat amaliy)

Musiqa madaniyati fanining boshqa fanlar bilan uzviy bog'liqligi. Musiqa bilan, rasm, tarix, adabiyot, geografiya, jismoniy tarbiya, tabiat, fizika, informatika, matematika va boshqa umumta'lim fanlari orasidagi bog'lanishlarga doir misollar. Musiqa madaniyatini va boshqa fanlar bilan bog'lab o'tish darslarida kompetensiyalarni shakllantirish va o'quvchilarni kasbga yo'naltirishga qaratilgan tadbirlar.

Ta'lim jarayonida fanlararo integratsiyalarni qo'llashda o'quvchilarning fanga qiziqishlarini o'rganish va uni amalda qo'llash. (STEAM ta'limi va uning afzalliklari) *Art pedagogikasi va uning mohiyati. Sinergiya va uning ta'limdagi o'rni. Sinergiyaning musiqa ta'limidagi ahamiyati va qo'llanish darajasi haqida*

4-mavzu: Musiqa madaniyati darslarida zamonaviy axborot texnologiyalari dasturlaridan foydalanish (4 soat amaliy)

Kompyuterda amaliy dasturlar yordamida tayyorlangan didaktik vositalar, o‘quv-metodik material va resurslar. Fanga oid elektron o‘quv adabiyotlari, o‘rgatuvchi tizimlar, multimedia va boshqa dasturidan dars jarayonida foydalanish. Musiqa madaniyati fani darslarida Power Point, Sibelius, Audacity, programma bilan ishlash va samarali foydalanish.*(Sebulis programmasida ishlash)*. Musiqa faniga oid elektron o‘quv adabiyotlari, o‘rgatuvchi tizimlar, multimedia va boshqa dasturidan dars jarayonida foydalanish.*(Auto Play dasturi va uning afzalliklari, elektron dars ishlanma yaratish)***Multimediya va uning afzalliklari**

MUSTAQIL TA‘LIM MAZMUNI

Modulga oid o‘rganilgan materiallar asosida “Musiqa madaniyati darslarini kuzatish va tahlil qilish” mavzusida mustaqil ish bajariladi

O‘QITISH SHAKLLARI

Mazkur modul bo‘yicha quyidagi o‘qitish shakllaridan foydalaniladi:

- ma‘ruzalar, amaliy mashg‘ulotlar (ma‘lumotlar va texnologiyalarni anglab olish, musiqa san‘atiga qiziqishni rivojlantirish, nazariy va amaliy bilimlarni mustahkamlash);
- davra suhbatlari (ko‘rilayotgan topshiriqlar yechimlari bo‘yicha taklif berish qobiliyatini oshirish, eshitish, idrok qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish);
- bahs va munozaralar (topshiriqlar yechimi bo‘yicha ma‘lumotlarni taqdim qilish, eshitish va muammolar yechimini topish qobiliyatini rivojlantirish).

FOYDALANISH TAVSIYA ETILADIGAN O‘QUV-USLUBIY ADABIYOTLAR RO‘YXATI

I. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Mirziyoyev Sh.M. “Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqi. – T.: “O‘zbekiston”, 2016. – 56 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta‘minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma‘ruzasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 48 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat‘iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. –T.: “O‘zbekiston”. – 2017.– 102b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.
5. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. –T.: “Ma‘naviyat”, 2008.– 176 b.

6. Karimov I.A. O ‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. –T.: “O ‘zbekiston”, 2011.–440 b.

7. Karimov I.A. Ona yurtimiz baxti iqboli va buyuk kelajagi yo ‘lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. –T.: “O ‘zbekiston”, 2015. – 302 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar

1.O ‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. – T.: O ‘zbekiston, 2014.

2. O ‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O ‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo ‘yicha Harakatlar strategiyasi to ‘g ‘risida”gi 4947-son Farmoni.

3. O ‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 5 iyuldagi “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O ‘zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo ‘llab-quvvatlash to ‘g ‘risida”gi 5106-son Farmoni.

4. O ‘zbekiston Respublikasi Xalq ta ‘lim Vazirligining 2011 yil 25 iyundagi 139-sonli buyrug ‘i.

5. O ‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2017 yil 12 may ”O ‘zbekiston Respublikasi Xukumatining ayrim qarorlariga o ‘zgartirish va qo ‘shimchalar kiritish to ‘g ‘risida” gi 275 sonli qaror.

III. Mutaxassislik adabiyotlar

1. Ishmuxamedov R.J., Yuldashev M. Ta ‘lim va tarbiyada innovasion pedagogik texnologiyalar.– T.: “Nihol” nashriyoti, 2013, 2016.–279b.

2. Tolipov O ‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari – T.: 2006. – 163 b.

3. Ishmuhamedov R. O ‘quv jarayonida interfaol uslublar va pedagogik texnologiyalarni qo ‘llash uslubiyati. T.: RBIMM, 2008. 68 b.

4. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta ‘limda innovasion texnologiyalar (ta ‘lim muassasalari pedagog–o ‘qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar). – T.: Iste ‘dod, 2008.

5. Ishmuhamedov R.J, Abduqodirov A., Pardayev A. Tarbiyada innovasion texnologiyalar (ta ‘lim muassasalari o ‘qituvchilari, tarbiyachilari, guruh rahbarlari uchun amaliy tavsiyalar). T.: Iste ‘dod, 2010.

7. Sayidahmedov N.S.Yangi pedagogik texnologiyalar. – T.: Moliya, 2003. – 172 b.

8. Tolipov O ‘., Usmonboyeva M.Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari – T.: 2006. – 163 b.

9. Urazova M.B., Eshpulatov Sh.N.Bo ‘lajak o ‘qituvchining loyihalash faoliyati. // Metodik qo ‘llanma. – T.: TDPU Rizografi, 2014 yil. 6,5 b.t.

10. Nurmatov H.va boshqalar 1-3 sinf “Musiqqa” darsliklari. 2016

11. Ibrohimov O.4-sinf “Musiqqa” darsligi. 2016

12. Mansurov A va D.Karimova 5-sinf “Musiqqa” darsligi. 2015

13. Bekmatov S.6-sinf “Musiqqa” darsligi. 2017

14. Ibrohimov O.7-sinf “Musiqqa” darsligi. 2016

15. Panjiyev Q.B., Karimova D. A., Ualiyeva G.I., . - “Musiqqa madaniyati” fani o‘qituvchilari uchun O‘UM -T.-2017

Elektron ta‘lim resurslar

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi: www.uzedu.uz.

2. Xalq ta‘limi sohasida axborot-kommunikasiya texnologiyalarini rivojlantirish markazi: www.multimedia.uz

3. Toshkent shahar pedagogika universiteti huzuridagi xalq ta‘limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi: www.giu.uz

4. Ijtimoiy axborot ta‘lim portali: www.ziyonet.uz.

5. <http://www.school.edu.ru> - Umumta‘lim portali (rus tilida),

6. <http://www.edunet.uz> – maktablar, o‘qituvchi va o‘qituvchilar sayti.

VENN DIAGRAMMASI

Metodning maqsadi: Bu metod grafik tasvir orqali o‘qitishni tashkil etish shakli bo‘lib, u ikkita o‘zaro kesishgan aylana tasviri orqali ifodalanadi. Mazkur metod turli tushunchalar, asoslar, tasavurlarning analiz va sintezini ikki aspekt orqali ko‘rib chiqish, ularning umumiy va farqlovchi jihatlarini aniqlash, taqqoslash imkonini beradi.

SINKVEYN

“Sinkveyn” so‘zi frantsuzchadan olingan bo‘lib, “besh qadam” so‘ziga to‘g‘ri keladi. Sinkveynida narsa yoki xodisa haqidagi fikr qisqa ko‘rinishda ifodolanadi. Sinkveynida she‘rdagi o‘xshagan 5 qatorga ma‘lumotlar yoziladi.

1. Birinchi qatorda mavzu bir so‘z bilan (odatda ot bilan) ifodalanadi.
2. Ikkinchi qatorda mavzuga juda mos keladigan ikkita sifat beriladi
3. Uchinchi qatorda mavzu 3 ta xarakterni bildiruvchi fe‘l bilan ifoydalanadi.
4. To‘rtinchi qatorda temaga doir muhokama etuvchilarning hissiyatini ifodalovchi jumla tuziladi. U to‘rt so‘zdan iborat bo‘ladi.

5. Beshinchi qatorda mavzu mohiyatini ifodalovchi bitta soʻz beriladi.
U mavzuning sinonimi boʻladi.

Buni sxematik ravishda quyidagicha koʻrsatish mumkin:

Muammo nomi _____

Sifat _____

Xissiyotni ifodalovchi jumla _____

Moxiyatning yangicha ifodasi _____

Sinkveyn maʼlum mavzu oʻrganilgandan soʻng tuzilsa, uning asosiy xususiyatlari, mohiyatlari tushunilib, yakunlanadi. Sinkveyn materiallar ustida oʻylashga, murakkab axborotni sintezlashga va uni uzoq xotirada saqlashga yordam beradi. Ijodiy ishlash imkoniyati kelib chiqadi.

1.Orkestr

2.Simfonik, djaz

3.Ijro va namoyish etadi,

**4.Musiqa cholgʻu asboblari
toʻrtta uruxi**

5.Jamoa

1. Musiqa

2. Turli, chiroyli

**3.Ilxomlantiradi,
tinchlantiradi, uygʻatadi**

**4.Musiqa inson xayotini
goʻzallashtiradi**

5.Hayot

1. Tovush

2. Koʻzga koʻrinmaydi

3. Eshitiladi, kuldiradi, yigʻlatadi

4. Tebrana harakatdan vujudga keladi

5. Ovoz

INSERT USULIDAN FOYDALANIB OʻQISH Materiallarni

ayrim yoki guruhlar tomonidan oʻqib, muxokamaga tayyorlanishga ham toʻgʻri keladi. Bunda mutolaa etuvchi shaxs oʻrganilayotgan matndagi axborotlarga oʻz munosabatini bildirib borishi foydalidir. Matndagi axborot ahamiyatli boʻlsa, uni maxsus belgi “V” bilan, avval tanish boʻlgan material uchrasa, “Q” bilan, tushunishda qiyinchilik uchrasa “?” bilan va material mazmunidagi axborot oʻquvchiga yoqmasa yoki qarshi boʻlsa «-» belgilarini qoʻyish mumkin. Bunday oʻqishda material ustida oʻquvchining faol ishlagani koʻriladi.

XAMKORLIKDA O‘QISH

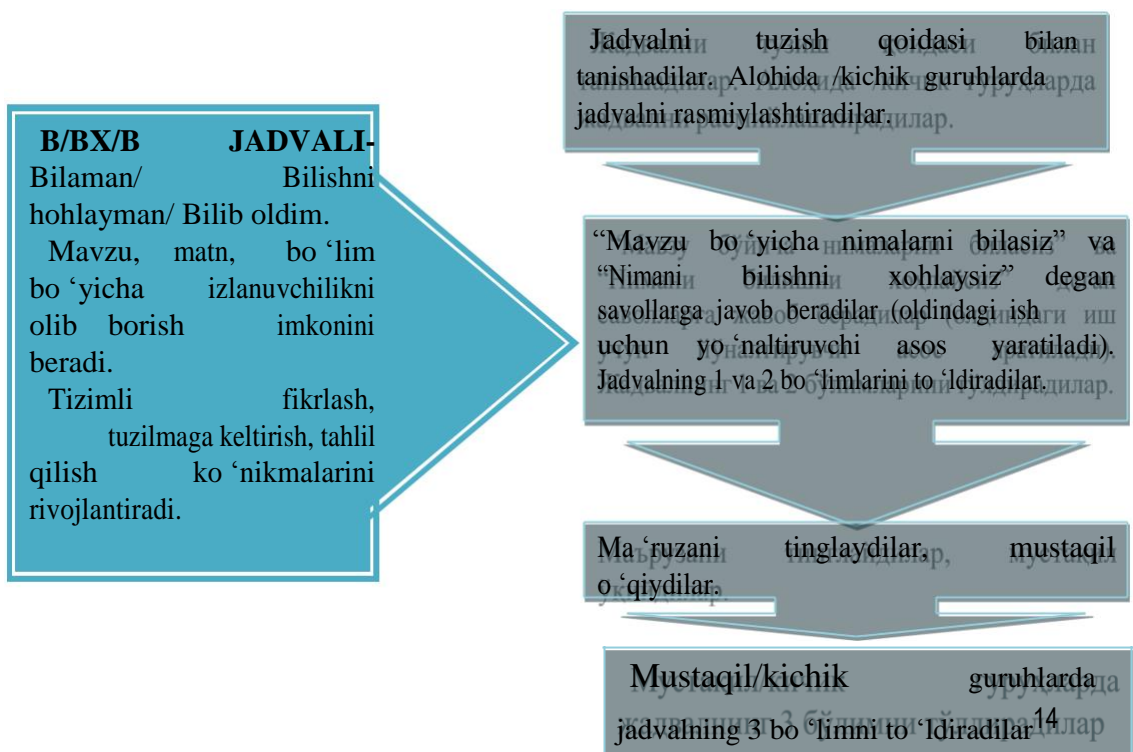
O‘qish kichik guruhlarda olib borilganda samarali bo‘lishi keyingi vaqtlarda ko‘pchilik tomonidan tan olinmoqda. Kichik guruhlarda ishlashni tashkil etishning turli ko‘rinishlari mavjud.

O‘qituvchi materialni o‘rganishni juftliklarda tashkil etishi mumkin. Bunda material 2 o‘quvchi tomonidan o‘rganiladi, muxokama etiladi va natija bayon qilinadi.

Bunday ishlarni kichik guruhlarda tashkil etish ham mumkin. Guruhda 4-7 kishilik kichik guruhlar tashkil etiladi va natija bayon qilinadi hamda har bir guruhga ma‘lum topshiriq beriladi. Topshiriqni birgalikda guruhdagilar o‘rganib muxokama etishadi. So‘ngra natijani guruhning bir a‘zosi umumiy guruhga yetkazadi. Guruhdagilar uning ma‘lumotini to‘ldirishi, qo‘shimcha qilishi, izoh berishi ham mumkin.

Kichik guruhlar bilan alohida mavzularni o‘rganishda yoki bir mavzuning turli qismlarini o‘rganishda ham foydalaniladi.

B/BX/B JADVALI

Nazariy mashg'ulot mavzulari

**1-MAVZU: MUSIQA MADANIYATI FANINI O ‘QITISHDA
ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA
INNOVATSIYALAR.MUSIQA DARSLARIDA INTERFAOL
METODLARNI QO ‘LLASH VA UNING SHAKLLARI**

(2-soat ma ‘ruza)

REJA

1. Innovatsion va pedagogik texnologiyalarni o ‘quv jarayonida ko ‘llash
2. Zamonaviy ta ‘lim va innovatsion texnologiyalari

1.1. Innovatsion va pedagogik texnologiyalarni o ‘quv jarayonida qo ‘llash.

Bizga ma ‘lumki, Davlat ta ‘lim standartlari umumiy o ‘rta, o ‘rta maxsus, kasb-xunar va oliy ta ‘lim mazmuniga hamda sifatiga qo ‘yiladigan talablarni belgilaydi. SHunday ekan, musiqa ta ‘limida Davlat ta ‘lim standartlari ommaviy xalq musiqa pedagogikasi professional musiqa ijodkorlari, musiqa ijrochilari, katta ashulachilar, maqomchilar, dostonchilik asarlarining elementar asoslarini me ‘yorlashtiradi.

Musiqa ta ‘limidan davlat ta ‘limi standartlari asosida yangi ta ‘lim mazmuni o ‘quvchilarning musiqiy bilim va malakalari bilan birga ularda asosan tarbiyani birga olib borish lozimligi ta ‘kidlanadi. SHu bois, musiqa madaniyati ta ‘limning yangi mazmuni, yosh avlodni milliy musiqiy merosimizga vorislik qila oladigan, umumbashariy musiqa boyligini idrok eta oladigan madaniyatli inson darajasida voyaga yetkazishni nazarda tutadi. Bunda o ‘quvchilar musiqa san ‘atini butun nafosati bilan o ‘rganishlari, ommaviy musiqa faoliyatlari: musiqani badiiy idrok etish, yakka va jamoa bo ‘lib qo ‘shiq kuylash, raqsga tushish va ijodkorlik malakalarini shakllantirish asosiy maqsad hisoblanadi.

Yangi pedagogik texnologiyalarga asoslangan ta ‘lim-tarbiya jarayoni nima, u an ‘anaviy dars turlaridan nimasi bilan farqlanadi degan masalaga e ‘tiborni qaratamiz. Ma ‘lumki, an ‘anaviy dars turlarida ta ‘lim-tarbiya jarayonida markazda o ‘qituvchi turadi. U o ‘quv materialini tushuntiradi, so ‘raydi va baholaydi.

O ‘quvchilar esa o ‘qitish jarayonining sust ishtirokchisi bo ‘lib, ular o ‘qituvchi tushuntirishini eshitadilar va uning savollariga javob berish bilan kifoyalanadilar. Pedagogik texnologiyaga asoslangan o ‘qitishda esa o ‘quvchi mustaqil ravishda bilim ko ‘nikma malaka egallash bilan birga o ‘z faoliyatlarini baholash darajasiga ko ‘taradilar. Bunday o ‘qitishning esa ijrochisi o ‘quvchidir.

O ‘qituvchi bunda ta ‘lim olishning tashkilotchisi, o ‘quvchining yordamchisi sifatida qatnashadi. Ta ‘limning zamonaviy sharoitlarida an ‘anaviy metodlarni takomillashtirishga va yangi metodlarni izlab topishga tobora jiddiy talablar qo ‘yilayotir. Hozirgi kunda o ‘quv jarayoniga ilg ‘or pedagogik texnologiyalar, dars o ‘tishning noan ‘anaviy usullari, xususan , interfaol usul keng joriy etilyapti.

Pedagogik texnologiya – bu taʼlim shakllarini optimallashtirish maqsadida texnik vositalar inson salohiyati hamda ularning oʻzaro taʼsirini inobatga olib oʻqitish va bilim oʻzlashtirishning barcha jarayonlarini aniqlash, yaratish va qoʻllashning tuzilish metodidir.

Musiqqa darsi oʻqitishning zamonaviy pedagogik usullariga doir koʻplab qoʻllanmalar mavjud, bunday uslublarni ilgʻor musiqa muallimlarining oʻzlarini kashf qilganlar va ular yaxshi samara bermoqda. Xususan, “mavzu qanday bayon qilganda uning necha foizi oʻquvchi yodida saqlanadi, u tomonidan oʻzlashtiriladi?” degan tabiiy savolga javob topish maqsadida oʻtkazilgan maʼruzalarning dialog shaklida olib borilishi tajriba yakunida bugungi oʻquvchilarning mustaqil fikrlashlari oʻzlarini borayotganini koʻrsatmoqda. Musiqqa taʼlimi yoʻqalishi oʻquvchilariga “Musiqqa oʻqitishning innovatsion texnologiyalari” fanini oʻqitishda “Aqliy xujum”, “Juftlikda ishlaymiz”, “Musiqani top”, “Raqamlarni tanla”, “Xotira charxi” va boshqa usullarni qoʻllash jarayonida yuqori natijalarga erishmoqdamiz.

Oʻquvchilarga dars yakunida kelgusi darsgacha intellektual savollarni tuzib, unga nom qoʻyish topshirigʻiga javob olinishi ham samarali kechmoqda. Oʻquvchi mavzu yuzasidan oʻrtoqlari, ustozlari bilan oʻz muloqotga kirishishi, amaliy mashgʻulotlarda qatnashishi, darsdan olgan bilimlarini gapirib bera olishi, ayniqsa vaqtning qadriga yetishi, yaʼni berilgan imkoniyatida koʻproq manbalar haqida fikr yuritishi va nihoyat baholash hamda ragʻbatlantirish jarayonlarida ham faol boʻlishi kerak. Ana shunda olingan bilim mustaxkam boʻladi. Turli uslublarni oʻrganib, taqqoslab, hamkasblar bilan fikrlashib, xar bir ustoz oʻz uslubini yarata oladi.

Respublikamizda “Taʼlim toʻgʻrisidagi” qonuni, “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” hamda DTS talablari asosida ish olib borish kasb taʼlimini rivojlantirishda asos boʻladi. Toʻqqiz yillik umumiy oʻrta taʼlim joriy etilgach, barcha oʻquv fanlar qatori musiqa madaniyati fanidan milliy ijro ustivorligida va hozirgi zamon talabi asosida yangi dastur yaratildi.

Dastur asosida darsliklar, uslubiy qoʻllanmalar, tavsiyanomalar, tahminiy mavzuli ish rejalari yaratilmoqda, chunki, musiqa tabiatiga koʻra inson hissiyotiga kuchli taʼsir etish olish hususiyati bilan birga oʻquvchilarni nafosat olamiga olib kirish, musiqa idrokini shakllantirish, musiqa savodxonligini oshirish va axloqiy-gʻoyaviy tarbiyalashning muhim vositasidir.

Qoʻshiq kuylash, musiqiy idrokini kuchaytirish oʻquvchining psixologik va fiziologik tuygʻulariga taʼsir etadi, ijobiy faolligini taʼminlaydi, tovush xosil qilish, artikulyasiya va nafas organlarini faollashtiradi. Xotirasi, nutqi, diqqatini mustahkamlash bilan birga dunyoqarashini kengaytiradi.

Musiqqa idrokini shakllantirishda ifoda vositalarining muhimligi qoʻshiqni sof ohangda kuylash bilan xarakterlidir. Qoʻshiqdagi unli tovushlarni choʻzibroq, undosh tovushli boʻgʻinlarni esa tez va burro talaffuz etish tavsiya etiladi. Bunday

ifoda vositalari boshlang 'ich sinf o 'quvchilari bilan dars va qo 'shimcha mashg 'ulotlar o 'tkazish jarayonida qo 'llanilsa dars samaradorligiga erishiladi.

Dars jarayonida o 'qituvchi musiqa tinglashda jonli ijrodan foydalansa o 'quvchiga yanada qiziqarliroq bo 'ladi. Musiqa tinglash faoliyatini texnik vositalar orqali amalga oshirish bilan o 'quvchining musiqiy dunyoqarashi kengayadi.

Musiqa madaniyati darslarida o 'quvchilar musiqa tinglash, qo 'shiq kuylash, cholg 'u asboblari jo 'r bo 'lish kabi harakatlarni bajarish bilan birga albatta ritmik harakatlarni to 'laqonli ravishda bajarishlari shart. Bu bilan o 'quvchining tinglash, diqqatni bir joyga to 'plash, musiqa ohangiga mos harakatlar bajarish, chapaklar asosida ritmga jo 'r bo 'lish orqali qobiliyatlari rivojlanadi.

Darsning samaradorligiga erishish, kasb mahoratini to 'liq bajarishda o 'qituvchi-pedagoglar DTS talablari hamda yangi pedagogik texnologiya asosida istagan faoliyatlar orqali ko 'zlagan maqsadiga erishishi mumkin. Bizga ma 'lumki, musiqa tarbiyasi jamiyatimiz taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Unda o 'zbek musiqa madaniyati va xalq musiqasining nodir namunalari orqali yosh avlodni tarbiyalashdek mas 'uliyatli vazifa amalga oshiriladi. Bugun shunday darslar tashkil etilsinki, pedagog faol va tashabbuskor bo 'lsin, uning shogirdlari esa mustaqil va erkin fikrlay oladigan yoshlar bo 'lib yetishsinlar.

Tarbiya juda nozik masala. Bolaga, ayniqsa boshlang 'ich sinf o 'quvchilariga faqat to 'g 'ri, zamonimizga, jamiyatimizga mos keluvchi misollar bilan, ko 'rgazmalar bilan milliy ta 'lim- tarbiya tizimini yuzaga keltirishi kerak. Agarda biror marta anglashilmovchilik bo 'lsa, albatta kelgusidagi dar yoki mashg 'ulotda tuzatish kiritish lozim.

“Biz sog 'lom kishi deganda, - degan edi muhtaram yurtboshimiz, faqat sog 'lomgina emas, balki sharqona axloq-odob va umumbashariy g 'oyalar ruhida kamol topgan kishilarni tushunamiz”.

Interfaol usulini qo 'llashdan maqsad-o 'quvchilar tomonidan tadbirni puxta o 'zlashtirishga erishish bilan birga ularni faollikka undash, ularda hamkorlikda ishlash, ma 'lum vaziyatlarni boshqarish hamda mantiqiy tafakkur yuritish ko 'nikmalarini shakllantirishdan iborat.

“Interaktiv” so 'zi inglizcha “Interat” so 'zidan olingan bo 'lib, “Inter” – birgalikda, o 'zaro, “akt” esa harakat ma 'nosini bildiradi. Musiqa darsi dastur asosida rejalashtirilib, ko 'rgazmali qurollar bilan musiqa o 'qitishning og 'zaki, amaliy, taqqoslash metodlaridan foydalangan holda, darsda o 'quvchilarni e 'tiborini o 'ziga jalb qilib, raqs elementlari, musiqali bolalar o 'ynab, musiqaga mos qadam tashlash, chapak chalishni mayin ifodali qilib kuylash bilan metodik talablar asosida olib boriladi. Xulosa o 'rnida, Davlat ta 'lim standartlarida belgilanganidek, musiqa idrokini shakllantirishda ijrochilik uslublarining dolzarbligi mahalliy-uslubiy qo 'shiqlaridan foydalanish, mahalliy bastakorlarning asarlarini o 'rganish musiqa madaniyati darslarida qo 'l keladi. Har bir qo 'shiqni o

‘rganilar ekan qo ‘shiq xarakteridan kelib chiqib unnig ifoda vositalari ham shunga mos bo ‘ladi. SHu bilan birga o ‘quvchi qo ‘shiqdagi alterasiya va dinamik belgilarini o ‘rganib, shular asosida qo ‘shiqning mazmunini ochib berishi va sof kuylashi lozim.

1. 2 Zamonaviy ta ‘lim va innovatsion texnologiyalari

Lug ‘aviy jihatdan “innovatsiya” tushunchasi ingliz tilidan tarjima qilinganda (“innovation”) “yangilik kiritish” degan ma ‘noni anglatadi. “Innovatsiya” tushunchasi mazmunan aniq holatni ifodalaydi.

Innovatsiya – muayyan tizimning ichki tuzilishini o ‘zgartirishga qaratilgan faoliyat. Amerikalik psixolog E.Rodgers o ‘z tadqiqotlarida innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning ijtimoiy-psixologik jihatlari, ijtimoiy munosabatlarga yangilik kiritish, bu jaraènda ishtirok etuvchi shaxslarning toifalari, ularning yangilikka bo ‘lgan munosabatlari, yangilikni qabul qilish, mohiyatini anglashga bo ‘lgan tayèrlik darajasi hamda muayyan shaxslar toifalari o ‘rtasidagi innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning tasnifi masalalarini o ‘rgangan.

Innovatsion ta ‘lim (ingl. “innovation” – yangilik kiritish, ixtiro) – ta ‘lim oluvchida yangi g ‘oya, me ‘èr, qoidalarni yaratish, o ‘zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg ‘or g ‘oyalar, me ‘èr, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta ‘lim. Innovatsion ta ‘lim jaraènida qo ‘llaniladigan texnologiyalar innovatsion ta ‘lim texnologiyalari èki ta ‘lim innovatsiyalari deb nomlanadi. Ta ‘lim innovatsiyalari – ta ‘lim sohasi èki o ‘quv jaraènida mavjud muammoni yangicha èndoshuv asosida yechish maqsadida qo ‘llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar.

Ta ‘lim innovatsiyalari “innovatsion ta ‘lim” deb ham nomlanadi. “Innovatsion ta ‘lim” tushunchasi birinchi bor 1979 yilda “Rim klubi”da qo ‘llanilgan. Ta ‘lim tizimida èki o ‘quv faoliyatida innovatsiyalarni qo ‘llashda sarflangan mablag ‘ va kuchdan imkon qadar eng yuqori natijani olish maqsadi ko ‘zlanadi. Innovatsiyalarning har qanday yangilikdan farqi shundaki, u boshqarish va nazorat qilishga imkon beradigan o ‘zgaruvchan mexanizmga ega bo ‘lishi zarur. Barcha sohalarda bo ‘lgani kabi ta ‘limda ham “novatsiya”, “innovatsiya” hamda ularning mohiyatini ifodalovchi faoliyat to ‘g ‘risida so ‘z yuritiladi.

Agar faoliyat qisqa muddatli, yaxlit tizim xususiyatiga ega bo ‘lib, faqatgina tizimdagi ayrim elementlarni o ‘zgartirishga xizmat qilsa u novatsiya (yangilanish) deb yuritiladi. Bordi-yu, faoliyat ma ‘lum kontseptual èndoshuv asosida amalga oshirilib, uning natijasi muayyan tizimning rivojlanishiga èki uni tubdan o ‘zgartirishga xizmat qilsa, u innovatsiya (yangilik kiritish) deb ataladi. Ilmiy adabiètlarda “novatsiya” (yangilanish, yangilik) hamda “innovatsiya” (yangilik kiritish) tushunchalarining bir-biridan farqlanishiga alohida e ‘tibor qaratiladi. Misol uchun, V.I. Zagvyazinskiyning e ‘tirof etishicha, “yangi”, “yangilik”

tushunchasi nafaqat muayyan g ‘oyani, balki hali amaliyda foydalanilmagan endoshuv, metod hamda texnologiyalarni ifodalaydi. Ammo bunda jaraen elementlari yaxlit eki alohida olingan elementlaran iborat bo ‘lib, o ‘zgarib turuvchi sharoit va vaziyatda ta ‘lim va tarbiya vazifalarini samarali hal etish g ‘oyalarini o ‘zida aks ettiradi. Darhaqiqat, yangilik – vosita sanalib, u aksariyat holatlarda yangi metod, metodika, texnologiya va b. ko ‘rinishida namoèn bo ‘ladi.

2020 yil 24 yanvardagi O ‘zbekiston Respublikasi Prezidentining murojaatnomasi

O ‘zbekistonni rivojlangan mamlakatga aylantirishni maqsad qilib qo ‘ygan ekanmiz, bunga faqat jadal islohotlar, ilm-ma ‘rifat va innovatsiya bilan erisha olamiz.

Buning uchun, avvalambor, tashabbuskor islohotchi bo ‘lib maydonga chiqadigan, strategik fikr yuritadigan, bilimli va malakali yangi avlod kadrlarini tarbiyalashimiz zarur. SHuning uchun ham bog ‘chadan boshlab oliy o ‘quv yurtigacha – ta ‘limning barcha bo ‘g ‘inlarini isloh qilishni boshladik.

Nafaqat yoshlar, balki butun jamiyatimiz a ‘zolarining bilimi, saviyasini oshirish uchun avvalo ilm-ma ‘rifat, yuksak ma ‘naviyat kerak. Ilm yo ‘q joyda qoloqlik, jaholat va albatta, to ‘g ‘ri yo ‘ldan adashish bo ‘ladi.

Sharq donishmandlari aytganidek, **“Eng katta boylik – bu aql-zakovat va ilm, eng katta meros – bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik – bu bilimsizlikdir!”**

Shu sababli hammamiz uchun zamonaviy bilimlarni o ‘zlashtirish, chinakam ma ‘rifat va yuksak madaniyat egasi bo ‘lish uzluksiz hayotiy ehtiyojga aylanishi kerak.

Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart. Bu bizga yuksalishning eng qisqa yo ‘ldan borish imkoniyatini beradi. Zero, bugun dunyoda barcha sohalarga axborot texnologiyalari chuqur kirib bormoqda.

Yurtimiz “Xalqaro axborot kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish indeksi” bo ‘yicha 2019 yilda 8 pog ‘onaga ko ‘tarilgan bo ‘lsa-da, hali juda ham orqadamiz. Aksariyat vazirlik va idoralar, korxonalar raqamli texnologiyalardan mutlaqo yiroq, desak, bu ham haqiqat.

Albatta, raqamli iqtisodiyotni shakllantirish kerakli infratuzilma, ko ‘p mablag ‘ va mehnat resurslarini talab etishini juda yaxshi bilamiz. Biroq, qanchalik qiyin bo ‘lmasin, bu ishga bugun kirishmasak, qachon kirishamiz?! Ertaga juda kech bo ‘ladi. SHu bois, raqamli iqtisodiyotga faol o ‘tish – kelgusi 5 yildagi eng ustuvor vazifalarimizdan biri bo ‘ladi.

Raqamli texnologiyalar nafaqat mahsulot va xizmatlar sifatini oshiradi, ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi. Shu bilan birga, meni juda qattiq tashvishga soladigan va bezovta qiladigan eng og ‘ir illat – korruptsiya balosini yo ‘qotishda ham ular samarali vositadir. Buni barchamiz teran anglab olishimiz darkor.

Davlat va jamiyat boshqaruvi, ijtimoiy sohada ham raqamli texnologiyalarni keng joriy etib, natijadorlikni oshirish, bir so ‘z bilan aytganda, odamlar turmushini keskin yaxshilash mumkin.

Qadrli yurtdoshlar!

Hurmatli xalq noiblari!

Mamlakatimizda ilm-fanni yanada ravnaq toptirish, yoshlarimizni chuqur bilim, yuksak ma'naviyat va madaniyat egasi etib tarbiyalash, raqobatbardosh iqtisodiyotni shakllantirish borasida boshlagan ishlarimizni jadal davom ettirish va yangi, zamonaviy bosqichga ko'tarish maqsadida men yurtimizda 2020 yilga **"Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"**, deb nom berishni taklif etaman.

Biz 2020 yil nomida belgilangan sohalarni ustuvor darajada rivojlantirish va isloh etish bo'yicha keng ko'lamli ishlarni amalga oshirishimiz lozim. Xususan, bog'icha yoshidagi bolalarni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish darajasini joriy yilda 60 foizga yetkazishimiz zarur. Ushbu maqsadlarga shu yilning o'zida byudjetdan qariyb 1,8 trillion so'm mablag' ajratiladi.

Bu yildan boshlab, tariximizda ilk bora 6 yoshli bolalarni maktabga tayyorlash tizimi joriy qilinadi. Bunga byudjetdan 130 milliard so'm ajratilib, bu jarayonda xususiy maktabgacha ta'lim muassasalari ham bevosita ishtirok etadi.

2020 yilda byudjetdan ajratiladigan 1,7 trillion so'm mablag' hisobidan 36 ta yangi maktab qurilib, 211 tasi kapital ta'mirlanadi. SHuningdek, 55 ta xususiy maktab tashkil etilib, ularning soni 141 taga yetkaziladi.

Pedagogik mahorat va malaka darajasiga ega bo'lgan, o'z ishida aniq natijalarga erishgan o'qituvchilarga yuqori maosh to'lash tizimini joriy etamiz.

Maktab o'quv dasturlarini ilg'or xorijiy tajriba asosida takomillashtirish, o'quv yuklamalari va fanlarni qayta ko'rib chiqish, ularni xalqaro standartlarga moslashtirish, darslik va adabiyotlar sifatini oshirish zarur.

2021 yilgi xalqaro baholash jarayoniga tayyorgarlik ko'rish uchun 348 ta tayanch maktab belgilanib, 6 mingdan ortiq o'qituvchining malakasi oshiriladi.

Joriy o'quv yilidan boshlab mutlaqo yangi professional ta'lim tizimi yo'lga qo'yilib, 340 ta kasb-hunar maktabi, 147 ta kollej va 143 ta texnikum tashkil etiladi.

Kadrlar malakasini xalqaro mehnat bozori talablariga moslashtirish maqsadida milliy malaka tizimi ishlab chiqiladi. Ushbu tizim 9 mingga yaqin kasblar bo'yicha kadrlar tayyorlash imkonini beradi.

Oliy ma'lumot olaman, o'z ustimda ishlab, ilmi bo'laman, degan, yuragida o'ti bor, jo'shqin yoshlarimizning tahsil olishi uchun hamma qulayliklarni yaratishimiz shart. SHuning uchun maktab bitiruvchilarini oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasini 2020 yilda kamida 25 foizga va kelgusida 50-60 foizga yetkazamiz.

Bu borada shuni unutmaslik kerakki, oliy ta'lim qamrovini oshirish to'lov kontraktiga bog'liq bo'lib qolmasligi zarur. SHuni hisobga olib, oliy o'quv yurtlariga talabalar qabul qilish davlat grantlarini 2 barobar ko'paytiramiz, desam, sizlar bu fikrga qanday qaraysiz?

Qizlarimiz uchun alohida grantlar ham ajratiladi. Xotin-qizlar qo'mitasi ushbu grantlar asosida o'qitishga nomzodlarni tanlash va saralash mezonlarini ishlab chiqishi kerak.

Oliy ta'lim muassasalariga kirish imtihonlarini ham optimallashtirish zarur. Biz bunda asosiy e'tiborni o'qishga kirish jarayonlarini soddalashtirishga, oliy o'quv yurtlarida chinakam bilim va tarbiya olishga qaratishimiz zarur. Misol uchun,

ona tili bo'yicha bilimni baholashning milliy test tizimini yaratish lozim. Yoshlar istalgan vaqtda imtihon topshirib, tegishli guvohnoma olsa, oliy o'quv yurtiga o'qishga kirayotgan paytda ona tili bo'yicha qayta sinovdan o'tishga hech qanday ehtiyoj qolmaydi.

Oliy ta'lim standartlari xorijiy tajriba asosida takomillashtiriladi, ta'lim yo'nalishlari va o'qitiladigan fanlar qayta ko'rib chiqiladi. Mutaxassislikka aloqasi bo'lmagan fanlar soni 2 barobar qisqartiriladi.

Oliy ta'limda o'quv jarayonini kredit-modul tizimiga o'tkazish talab etiladi. Joriy yildan pedagogik ta'limning 6 ta yo'nalishi bo'yicha o'qish muddati 3 yil qilib belgilanadi.

Bu ishlarni boshqa yo'nalishlarda ham davom ettiramiz.

Oliy o'quv yurtlariga bosqichma-bosqich akademik va moliyaviy mustaqillik beriladi. Joriy yilda ularning 10 tasi o'zini o'zi moliyaviy ta'minlashga o'tadi. Bundan tashqari, kamida 5 ta oliy ta'lim muassasasini konkurs asosida tanlab, nufuzli xorijiy oliy ta'lim dargohlari bilan hamkorlikda ularni transformatsiya qilishni boshlaymiz.

Mamlakatimiz uchun ilm-fan sohasidagi ustuvor yo'nalishlarni aniq belgilab olishimiz kerak. Hech bir davlat ilm-fanning barcha sohalarini biryo'la taraqqiy ettira olmaydi. SHuning uchun biz ham har yili ilm-fanning bir nechta ustuvor yo'nalishini rivojlantirish tarafdorimiz.

Joriy yilda matematika, kimyo-biologiya, geologiya kabi yo'nalishlarda fundamental va amaliy tadqiqotlar faollashtirilib, olimlarga barcha shart-sharoitlar yaratib beriladi. SHuningdek, ilm-fan sohasida fundamental va innovatsion tadqiqotlar uchun maqsadli grant mablag'larini ajratish mexanizmini tubdan qayta ko'rib chiqish kerak.

Ilm-fan yutuqlarining elektron platformasi, mahalliy va xorijiy ilmiy ishlanmalar bazasini shakllantirish lozim. Har bir oliy ta'lim va ilmiy-tadqiqot dargohi nufuzli chet el universitetlari va ilmiy markazlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yishi shart.

Joriy yilda "El-yurt umidi" jamg'armasi tomonidan 700 dan ziyod olimlar, professor-o'qituvchilar chet elga ilmiy izlanish va malaka oshirish uchun yuboriladi.

Kelgusida grantlar miqdorini 2 barobar ko'paytirish va tadqiqot yo'nalishlari ko'lamini kengaytirish lozim. Joriy yilda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha tub burilish qilishimiz kerak.

Birinchi navbatda, qurilish, energetika, qishloq va suv xo'jaligi, transport, geologiya, kadastr, sog'liqni saqlash, ta'lim, arxiv sohalarini to'liq raqamlashtirish lozim. SHuningdek, "Elektron hukumat" tizimini, amalga oshirilayotgan dasturlar va loyihalarni tanqidiy qayta ko'rib chiqib, barcha tashkiliy va institutsional masalalarni kompleks hal etish zarur.

Toshkent shahrida zamonaviy infratuzilmaga ega bo'lgan "IT-park" barpo etilmoqda. U hozirdanoq o'zining dastlabki natijalarini bera boshladi. Bunday "IT-park"lar Nukus, Buxoro, Namangan, Samarqand, Guliston va Urganch shaharlarida ham tashkil etiladi.

Soha uchun yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash maqsadida xorijiy hamkorlarimiz bilan birgalikda "1 million dasturchi" loyihasini amalga oshirish

boshlandi.

SHuningdek, ta'limning barcha bosqichlarida xalqaro andozalarga to'liq javob beradigan axborot texnologiyalari joriy etilishi shart.

O'tgan yili barcha shahar va tuman markazlarini yuqori tezlikdagi Internetga ulash ishlari yakunlanganini hisobga olib, yaqin 2 yilda barcha qishloq va mahallalarni ana shunday tezkor Internet bilan ta'minlashimiz kerak.

Hozirgi kungacha 7 mingdan ortiq sog'liqni saqlash, maktabgacha ta'lim muassasalari va maktablar yuqori tezlikdagi Internetga ulangan bo'lsa, keyingi 2 yilda yana 12 mingta muassasa tezkor Internetga ulanadi. Bu vazifalarni ko'zda tutgan holda, **“Raqamli O'zbekiston – 2030” dasturini** ishlab chiqishni ikki oy muddatda yakunlash lozim.

Kelgusida bu ishlarni tizimli tashkil etishga bosh-qosh bo'lishi uchun hukumatda – Bosh vazir o'rinbosari, vazirlik va idoralarda hamda hokimliklarda esa – alohida o'rinbosar lavozimlari joriy etiladi.

Parlament ilm-ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan ishlar to'g'risida hukumat, tarmoq va hududlar rahbarlarining hisobotini muntazam eshitib borishi lozim.

MUSIQA FANIDAN O'QUV

DASTURI BO'YICHA

O'ZGARTIRILGAN VA

TAKOMILLASHTIRILGAN

MAVZULAR.

Bugungi kunda ta'lim sohasida pedagogik innovatsiya va ta'lim jarayonini yangilash g'oyalarining paydo bo'lishi o'qituvchi faoliyatini yangilanishini talab etmoqda. Musiqa madaniyati fani o'qituvchilarining asosiy maqsadi o'quvchilarda san'at, badiiy-estetik va ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar, milliy, umummadaniy qadriyatlarga asoslangan shaxsiy fazilatlar, amaliy ko'nikmalarni hamda musiqiy xotira, diqqat, tasavvur, xarakterlar koordinatsiyasi kabi psixologik faoliyatlarni shakllantirish, badiiy va musiqiy didni rivojlantirishdan iboratdir.

Musiqa madaniyati faning mavzulari o'quvchilarda bilim, amaliy ko'nikmalar va ijtimoiy-emotsional fazilatlarni shakllantirishga yo'naltirilgan holda o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos tarzda rivojlantirib boriladi. An'anaviy yondashuvdan farqli ravishda o'quvchilarda zaruriy bilimlarni shakllantirish bilan birga, tayanch va fanlarga oid kompetensiyalar va shaxsiy fazilatlarni tarkib toptirishga erishish lozim.

O'QUV DASTURLARIDAGI

O'ZGARTIRISHLAR

Musiqa madaniyati 4-5-sinf o'quv dasturlari mazmunan qayta ko'rib, mazmunan uzviyligi va uzluksizligini ta'minlagan holda takomillashtirildi.

Jumladan 4-sinf

1-chorak "O'zbek xalq aytimlari" ;

2-chorak "Xalq qo'shiqlari va raqslari"

3-chorak "Bayram va mavsum qo'shiqlari"

4-chorak "Xalq cholg'ulari" kesimida qayta ishlanib, musiqa savodi bo'limiga ham o'zgartirishlar kiritildi.

5-sinf

1-chorak “Orkestrlar haqida”

2-chorak “Xor san'ati. Musiqada vokal simfonik janrlar”

3-chorak “ Sahnaviy musiqa asarlari-balet va raqs san'ati. Musiqali drama va komediya, bolalar uchun musiqali ertak tomoshalar”

4-chorak “Opera san'ati va o‘zbek musiqasida opera janri”

4-sinfda “Vatanimizni madh etamiz”, “Bolalar xalq o‘yinlari (aytimlari)”, “Baxshichilik san'ati” **mavzulari kiritildi.** *Musiqaning tinglashga “Oyijon” xalq lapari kiritildi.*

Musiqaning savodiga “Kuy va usul”, “Sur‘at va dinamik belgilar”, “Lad tushunchasi” “Lya minor tonalligi” “Uchtovushlik”, “Tonika”, “Turg‘un va noturg‘un tovushlar” , “Alteratsiya belgilari. Diez,bemol, bekar” “Ton va yarim ton” mavzulari quyi sinflardan olib takomillashtirildi. Shuningdek, “Bayram va marosim qo‘shiqlari”, “Navro‘z” bayrami qo‘shiqlari” mavzulari **chiqarildi.**

Fa-major tonnalligi **6-sinfga o‘tkazildi.** “Bahor fasli qo‘shiqlari” 3 chorakga sindirib yuborildi.

5-sinfda Musiqaning tinglashdan “Sevinch”, “O‘zgancho” J.Verdining “Otello” operasidan parcha kuylari **chiqarildi.** Shuningdek, musiqa tinglashga “Shodiyona”, A.Motsartni 40-simfoniyasi, F.Mendelsonning “To‘y marshi” , A.Mansurovning “Navro‘z bayramiga” uvertyurasi, “Yangra doyra, jarangla!” kuyi, M.Bafoevning “Buxoroiy sharif” tele –opera dostoni, U.Musaevning “To‘maris” baleti **kiritildi.**

“Xor uchun professional janrda ijod qilish”, “Xalq cholg‘ulari. Orkestri va xor uchun O‘zbekiston kompozitorlari jodining ahamiyati”, “O‘zbek kompozitorlari va ularning ijodi” mavzulari **chiqarildi.**

“To‘xtasin Jalilovning asarlari” mavzusi Musiqali drama va komediya mavzulariga singdirilgani bois **chiqarildi.** Shuningdek, “O‘zbek raqs maktablari. Farg‘ona-Toshkent raqs maktabi”, “Xorazm, Buxoro, Qoraqalpoq va Surxondaryo raqs maktablari” mavzulari **kiritildi.**

Jamoa bo‘lib kuylashga “Yomg‘ir yog‘aloq” akapellasi, “Kim epchilu kim chaqqon” qo‘shiqlari **kiritildi** hamda “Gullar” qo‘shig‘i **chiqarildi.**

Musiqaning savodidagi “Intervallar haqida tushuncha. Sof, katta va kichik intervallar” **6-7-sinflarga o‘tkazildi.** “Takt va takt chizig‘i” 2-sinfda berilgani bois, **chiqarildi.**

Musiqaning savodiga “Tamaraxonim xayoti va ijodi”, “Musiqiy fraza” **kiritildi.**

6-7-sinflar 2017 yilda tasdiqlangan o‘quv dastur

2-sinflar 2018 yilda tasdiqlangan o‘quv dastur;

1-3-sinflar 2019 yilda tasdiqlangan o‘quv dastur;

4-5-sinflar 2020 yilda tasdiqlangan o‘quv dasturdan foydalanib, taqvim-mavzuiy reja tuzadilar. O‘quv yili davomida mazkur dasturlar asosida tuzilgan taqvim-mavzuiy reja bilan ishlaydilar.

Ta'limning asosi shakli bu - darslikdir. Darslik faqat darsda tahlil kilinadigan o‘quv materialini o‘zlashtirishda o‘quvchiga yordam beribgina qolmay, unda mazkur predmetga qiziqish uyg‘otishi, shu soha bo‘yicha mustaqil bilim olish ishtiyoqini ham vujudga keltirishi kerak.

Darslikda o‘quvchi o‘zlashtirishi lozim bo‘lgan bilimlar, faoliyat usullari qayd qilinadi, bilim va ko‘nikmalarni ijodiy qo‘llash yo‘llari belgilanadi, emotsional-qimmatli qadriyatlarni tarbiyalashning ayrim vositalari ko‘rsatiladi. Darslikda

ta'limning ana shu barcha mazmuni muayyan tartibda o'quvchilarning ta'lim muvaffaqiyatini ta'minlaydigan bosqichlar bo'yicha joylashtiriladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, umumta'lim maktablariga zamon talablariga xamohang ravishda, yangiliklarga jamlangan, dizayni jihatdan bugungi kun talablariga javob beradigan darsliklar davriylik 2020-2021 o'quv yili uchun 4-5-sinf musiqa darsliklari chop etilgan, yangi o'quv dastur asosida QR kodlar bilan to'liq qayta ishlangan.

Darslik muqovasi ham to'liq qayta ishlanib, darslik mazmunini muqovada aks ettirishga erishilgan. Undagi rasm va illyustratsiyalar boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixo-fiziologik xususiyatlarini inobatga olgan xolda yorqin ranglarda berilgan.

2020 o'quv yili uchun chop etilgan Musiqa 4-sinf darsligi chorak mavzulari mazmunan o'zviyligi va uzluksizligini ta'minlagan holda quyidagi tartibda to'liq qayta ishlandi.

Darslikdagi jami mavzular soni 19 ta, yangi kiritilgan mavzular 3 ta (“Vatanimizni madh etamiz”, “Bolalar xalq o'yinlari (aytimlari)”, “Baxshichilik san'ati”) , sinfdan-sinfga ko'chirilganlari 2 ta (Fa-major va Sol major tonnalliklari 6-sinfga **o'tkazildi**) va **takomillashtirilganlari 11ta.**

Alohida ta'kidlash lozimki, bugungi kunga qadar yurtimizda chop etilgan darsliklardagi illyustratsiyalari asosan foto-rasmlardan iborat bo'lgan bo'lsa, endilikda ular QR-kodlar bilan mazmunan takomillashmoqda.

4-sinf musiqa darsligiga tinglash va jamoa bo'lib kuylash uchun berilgan kuy-qo'shiqlarga, xamda cholg'u illyustratsiyalariga jami **32 ta QR kod bilan audio va video yozuvlar kiritilgan.**

Darslikga “Vatanimizni madh etamiz” mavzusi, “Oyijon” o'zbek xalq lapari yangi kiritildi.

Musiqa savodi faoliyatiga “Usul”, “Dinamik belgilari” haqida tushuncha kiritildi.

Shuningdek, tinglash uchun “Oftob chiqdi olamga” o'zbek xalq kuyi hamda musiqa savodiga Lad, Tonika, Do major tonalligi, 4/4 o'lchovi kiritildi.

Musiqa savodiga “Uchtovushlik” to'g'risida ma'lumot hamda “Baxshichilik san'ati” mavzusi yangi kiritildi.

Jamoa bo'lib kuylashga N.Norxo'jaevning “Kapalak va kamalak” qo'shig'i, musiqa savodiga esa “Ton va yarim ton”, “Alteratsiya belgilari” mavzulari kiritildi. Shuningdek ayrim mavzular mazmunan tahrir qilinib, illyustratsiyalari yangilangan holda berildi. Birinchi chorak mavzusi “O'zbek xalq aytimlari” mavzusiga, dars mavzusi esa “Xalq aytimlari. Lapar” bo'lib o'zgardi.

“Alla” haqida rivoyat, “Maktabim” qo'shig'i, “To'y marosim qo'shiqlari” mavzulariga berilgan illyustratsiyalar yangilanib, almashtirildi.

Shuningdek, “Afg'on rubobi haqida rivoyat”, Bahor fasli qo'shig'i mavzular uchun berilgan illyustratsiyalar ham yangilandi.

Musiqa savodiga “Minor tovushqatori”, “Lya minor tovushqatori” mavzulari kiritildi. Shuningdek savol va topshiriqlar ham to'liq qayta ishlandi.

O'zbek xalq cholg'ulari mavzusida Har bir cholg'u uchun alohida QR cod lar berilgan bo'lib endilikda o'quvchilar mustaqil ravishta darsda o'rgangan cholg'u jarangini eshitish imkoniyatiga ega bo'ldilar.

Shu o‘rinda “Sol major”, “Fa major” tonalliklari darslikdan chiqarilib, yuqori sinflarga o‘tkazildi, hamda mazmunan mos bo‘lmagan ayrim illyustratsiyalar darslikdan chiqarildi.

5-sinf musiqa darsligi muqovasi ham dizayn jihatdan zamonaviy talablarga mos tarzda qayta ishlandi. Shu bilan birga uning hajmiga o‘zgartirish kiritilmadi.

2020 o‘quv yili uchun chop etilgan Musiqa 5-sinf darsligi chorak mavzulari mazmunan o‘zviyligi va uzluksizligini ta‘minlagan holda quyidagi tartibda to‘liq qayta ishlandi.

Darslikda berilgan 46 ta kuy –qo‘shiq QR kod orqali joylashtirildi.

“O‘zbek xalq cholg‘ulari orkestrining torli kamonli cholg‘ular guruhi” mavzusidagi foto ham qayta ishlanib, sifati yaxshilandi. Tinglash uchun berilgan F.Alimovning “Shodiyona” kuyi QR kodi orqali darslikga joylashtirildi.

Torli –kamonli chorg‘ular guruhiga oid rasmlar ham qayta ishlandi.

A.Mansurovning “Oltin kuz” qo‘shig‘iga berilgan illyustratsiya yangilanib, qo‘shiqning audio varinti QR kod orqali darslikga joylashtirildi.

Savol va topshiriqlar hajmi qisqartirilib, simfonik orkestrning zarbli chorg‘ular guruhini aks ettirgan rasmlar qayta ishlanib, har bir cholg‘u alohida nomlari bilan aks ettirildi.

“Sahnaviy musiqa asarlari” mavzusiga oid rasm yanada sifatliroq A.Navoiy nomidagi Katta akademik opera va balet teatrining old tomonidan olingan foto rasmi bilan almashtirildi.

“Muqimiy” nomidagi Respublika davlat musiqasli teatri fotosi ham qayta ishlanib, sifati yaxshilandi, hamda “Muqimiy” nomidagi Respublika musiqali teatri va A.Navoy nomidagi Katta akademik opera va balet tearlarining ichki tomonidan ko‘rinishi ham kiritildi.

“Jahon opera san‘atida J.Verdi ijodining o‘rni va ahamiyati” mavzusiga Djuzeppe Verdining foto surati joylashtirildi. J.Verdining “Aida” va “Rigoletto” operalaridan parchalar esa QR kod orqali darslikga joylashtirildi. Shuningdek, musiqa savodida berilgan “Re-minor tonalligiga ovoz sozlash” topshirig‘i “Takt chizig‘ini qo‘ying” ko‘rinishidagi amaliy topshiriq bilan almashtirildi.

V.Motsart, J.Bize, P.Chaykovskiy, N.Rimskiy-Korsakov kabi dunyo tan olgan kompozitorlarning operalari” mavzusiga ushbu kompozitorlarning foto suratlari kiritildi.

Shuningdek, ularning asarlaridan namunalar ham QR kod orqali darslikga joylashtirildi. Xuddi shu tarzda Uzeyr Hojibekovning fotosi ham mavzu asosida kiritilganligi o‘quvchilarning buyuk kompozitorlar haqidagi tasavvurlarini yanada aniq bo‘lishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu mavzu bo‘yicha ham QR kod orqali “Arshin mol olan” musiqali komediyasidan namuna berilgan.

Xuddi shu tarzda Uzeyr Hojibekovning fotosi ham mavzu asosida kiritilganligi o‘quvchilarning buyuk kompozitorlar haqidagi tasavvurlarini yanada aniq bo‘lishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu mavzu bo‘yicha ham QR kod orqali “Arshin mol olan” musiqali komediyasidan namuna berilgan.

5-sinf musiqa darsligidagi eng katta yangiliklardan biri bu – “O‘zbek raqs san‘ati” mavzusida “O‘zbek raqs maktablari” haqidagi mavzuni berilishi bo‘ldi. Unga ko‘ra darslikga Farhona-Toshkent, Buxoro, Xorazm, Qoraqalpog‘iston, Suxondaryo va Qashqadaryo raqs maktablari haqidagi

mavzularni kiritilganligi o'quvchilarning "O'zbek raqs san'ati" haqidagi bilimlarini to'g'ri shakllanishiga yordam beradi. Shu bilan birga o'zbek raqs san'ati asoschilari haqidagi ma'lumotlar foto illyustratsiyalar bilan berilgan.

Mustahkamlash uchun berilgan savol topshiriqlar ham yangilangan.

Shuningdek, o'quvchilarning psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olgan holda takomillashgan dastur asosida Musiqa savodidagi "Intervallar haqida tushuncha. Sof, kata va kichik intervallar" **6-7-sinflarga o'tkazildi.**

"Xor uchun professional janrda ijod qilish" mavzusi chiqarildi.

"O'zbek bastakorlari Ikrom Akbarov, Sayfi Jalil, Mustafobafoev, Farxod Alimov va boshlqalar ijodida musiqali drama va komediya" mavzusi chiqarilib, ayrim muhim jihatlari "Musiqali drama va komediya" mavzusiga singdirildi.

"Zamonaviy kompozitorlik ijodiyotining madaniy xayotimiz rivojidagi ahamiyati" mavzusi shu mavzuga mos bo'lgan 7-sinf darsligida ham beriganligi bois, takrorlanishni oldinish olish maqsadida chiqarildi

Musiqa savodida berilgan "Musiqada alteratsiya belgilari" mavzusi 4- sinfga, "Repriza", Musiqada pauzalar" mavzulari esa 3 sinfga o'tkazildi.

Bolani musiqa olami bilan tanishtirishning ko'plab usullari, pedagogik ishlanmalar va ajoyib g'oyalari mavjuddir.

Zoltan Koday, Karl Orf, Shinichi Sudzuki kabi turli davr va mintaqalarda yashab o'tgan buyuk musiqachilarning barchasi musiqa ta'limi tizimiga katta xissa qo'shib uni shakllantirdilar.

Ushbu pedagoglar sharofati bilan musiqa ta'limi faqat **"tanlanganlar"** va **"iqtidorlilar"** uchun imtiyoz bo'lib qolmay, u barchaga barobar foydalanish imkonini berdi. Musiqa ta'limida bir necha mashhur musiqa konsepsiyalari (metodlari) borki, ular rivojlangan mamlakatlar qatori Singapur ta'lim tizimida ham turli metodika va o'quv dasturlar ishlanmasida asos bo'lib xizmat qiladi. Ular **Koday, Orff, Dalkroze metodlari nomlari bilan mashhur bo'lib, musiqa pedagogikasida samarali natijalarni bermoqda. Bu uchta alohida yondashuv bo'lib, ularni boshlang'ich va o'rta sinflarda moslashtirish va yetkazib berish mumkin.** Koday metodi Shvedsariya musiqachisi va pedagogi Emil Jak-Dalkrozaning ritmik xarakterlari asosiga qurilgandir. Koday Dalkroza texnikasi bilan yaqindan tanish bo'lgani bois, xarakterat "ritm internalizatsiya"sida muhim instrument bo'lib xizmat qilishini maqullagan.

(Internalizatsiya (lat. interims -ichki)- tashqi tuzilishlarni o'zlashtirish jarayoni natijada, ular ichki regulyator (tartibga soluvchi) bo'lib shakllanadi.

Pedagogikada Internalizatsiya-ta'lim jarayonida motivatsiya vositasi sifatida o'rganiladi. Internalizatsiyada qadriyatlar shu darajada o'zlashtiriladiki, natijada ular shaxsning xulq atvorini belgilaydi).

Yangi ritmik tushunchalarni mustahkamlash uchun Koday metodida qadam tashlash, boshqarish, safda yurish va qarsaklar kabi ko'plab xarakteratlardan foydalaniladi. Ular musiqa tinglash yoki kuylash jarayonlarida amalga oshirilishi mumkin. Ayrim kuychan mashqlar uchun o'qituvchi tomonidan xarakteratlar o'ylab topilib, qo'shiqqa jo'r bo'ladi.

Ritm bo'g'inlari

Bu tizimda nota cho'zimi uning uzunligini bildiruvchi ma'lum bir bo'g'inlarga taynlanadi.

Masalan: chorak notalar *ta bo'g'inida ifodalansa, ikkita nimchorak notalar ti-ti bo'g'inlarida ifodalanadi. Katta cho'zimdagi notalar, cho'zibroq ta-a yoki "dao" (chorak nota), ta-a yoki «ta-o-o» (to'liq yarimtalik nota), va ta a yoki «ta o o o» (butun nota)da ifodalanadi.*

Ushbu bo'g'inlar varaqdan o'qishda yoki ritmni bajarishda foydalaniladi.

Ritm ketma-ketligi

Bolaga ritmik tushunchalar xalq musiqalari namunasi orqali kiritilgan (masalan, 2/4 ga nisbatan 6/8 ingliz tilida keng tarqalgan, shuning uchun u boshida kiritilishi lozim.)

Ta'limda birinchi ritmik qiymat chorak va nimchorak notalar, bular o'quvchilar uchun tanish bo'lgan qadam tashlash va boshqarishdir.

O'quvchilar ushbu ritmlarni o'zlashtirganlaridan so'ng, ritmlar avval, tinglab, ritmni bo'g'inlarda gapirib, kuylab va turli ritmik xarakterlar bajarib sinalganlar.

Koday metodi zarur bo'lganda, yarimtalik va butun notalarga taalluqli bo'lgan notaning boshini yaratib, soddalashtirilgan ritmik usuldan foydalanadi.

Solfège-xarakatchan kiladi

Koday metodi qo'shiq aytish jarayonida tovushqator pog'onalaridan foydalanib, solfège bo'g'inlarni nomi bilan (*re, mi, fa, sol, la, v.x.k.*) *xarakatli tizimni qo'llaydi*

Qo'l belgilari

Tinglash qobiliyati sust bo'lganda bo'g'inlar kalit vazifasini va ovozlarni munosabatini ko'rsatadi.

Qo'l belgilar Curwen ta'limidan olingan bo'lib, kuylash va mashq bajarish jarayonida vizual yordamni ta'minlash uchun foydalanilgan. Ushbu texnika xar bir tovushqatorga qo'l belgilarini tayinlab, uning o'ziga xos tonal tizimi ko'rsatadi.

Dalkroze ritmikasi - bu musiqiy pedagogik ta'lim bo'lib, unda har bir musiqiy tushuncha tana qismlarining harakati orqali o'qitiladi va tajribaga ega bo'ladi. Ushbu metod musiqiy mahoratni oshirishning samarali usulidir, shuningdek yaxshi musiqiy ijrochi bo'lish uchun zarur bo'lgan muvofiqlashtirish, konsentratsiya va boshqa ko'nikmalarni takomillashtiradi. **Dalkroza tizimi diqqat va xotirani mashq qildirib, rivojlantiradi.**

Ushbu metod 1900-1912 yillar mobaynida yaratilgan. Uning birinchi nomi - **faire les pas** («qàää ààèèàø»), keyinchalik **"ritmik gimnastika"** deb nomlangan. **Mazkur metodni "Gimnastika"** so'zi tufayli, **oddiy sport gimnastikasi bilan adashtirilganligi bois, Dalkroza "ritmika"** deb nomlaydi. **Bugungi kunda ikkala nom ham amalda qo'llaniladi.**

Dalkrozaga ushbu g'oya o'quvchilarga solfedjiodan ta'lim berish jarayonida tug'ulgan. Eslash xotirasi juda sust, musiqa jumlasini kuylay olmaydigan bolalar ham musiqa bilan birga xarakter qilish jarayonida darrov topshiriqni tushunib, to'g'ri bajara boshlaydilar.

Xarakter bolalar organizmi uchun biologik extiyoj bo'lgani bois, u ritmikaning ahamiyatini ta'kidlab, shunday degan: "ritmni maktab ta'limiga kiritish orqali, biz bolani san'atni anglashga o'rgatamiz, chunki ritm xar qanday san'at turi - musiqa, xaykaltaroshlik, arxitektura, adabiyot uchun asos bo'la oladi. Shu bilan

birga musiqa umumtarbiyaviy ahamiyatga xam ega- u inson xulqini tetiklashtirib, xayajonlanganda tinchlantiradi, astenik (sust) tabiatlilar uchun esa xarakatga keltiruvchi omil sifatida xizmat qiladi.” Dalkroza metodi terapiya sohasida keng ommalashgan.

Nemis kompozitori, teatr arbobi va pedagog Karl Orff tomonidan yaratgan “Shulverk. Bolalar uchun musiqa” metodi 40 ta davlatda keng qo‘llanilib kelayogan eng mashhur metodlardan biri xisoblanadi. **“Schulwerk” so‘zi Karl Orff tomonidan o‘ylab topilgan bo‘lib, u “xarakatda ta’lim olish” ma’nosini bildiradi.**

“Shulverk” - qadimgi kuylar va xalq qo‘shiqlariga qurilgan, u ko‘plab xor qo‘shiqlari, maqollar, sanamachoqlar, bolalar tegishmachoqlari, topishmoqlarni o‘z ichiga olgan 5 tomli talaffuz va deklamatsiya uchun mashqlar, ritmik mashqlar, teatrlashtirilgan sahnalar, cholg‘u jo‘rligida jamoa bo‘lib kuylash uchun asarlar to‘plamidir.

Unda raqs va xarakatlarga nafaqat musiqa cholg‘ularida ijro bilan, balki “ovozli ishora”-chapaklar, oyoqlarga shapatilash, depsinish, barmoqlarda chertish, til bilan ovoz chiqarib v.x.z. larda jo‘r bo‘ladilar.

“Orf orkestri”ni asosini shtabpillar – yog‘och yoki metall plastinkali melodik (kuychan) urma cholg‘ular (turli o‘lchamdagi ksilofonlar, metallofonlar), shuningdek oddiy urma cholg‘ular guruhi (bolalar litavradi, ikkitali tarelkalar, barabanlar) tashkil etgan.

Shu bilan birga sodda damli cholg‘ular: xalq naylari, turli diapazondagi blokflaytalar va “bo‘sh” simlarda cho‘ziq ovoz xosil qiluvchi ayrim kamoni cholg‘ular ham qo‘llanilgan.

Ta’limning boshlang‘ich davrida Orff o‘quvchilarni ritm xissini ajoyib tarzda rivojlantiruvchi urma cholg‘ulardan boshlashni, shuningdek, ayrim melodik cholg‘ulardan – ksilofonlarni, metallofonlarni, blokflayta va boshqalarni tavsiya qilgan.

Ushbu metod xar birini o‘ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan turli yoshdagi o‘quvchilar guruhlariga mo‘ljallangan. Xar bir kichik asar ijroda eng kichik yoshdagi o‘quvchilarga ham ijro imkonini beruvchi sodda partituraning ifodalaydi.

“Shulverk”ni asarlari nota bilan o‘rganish uchun mo‘ljallanmagan. U o‘quvchilar uchun kuychan va ritmik vositalarni mustaqil izlashda, uning usulini bosqichma bosqich murakkablashib boruvchi modelini (shaklini) ifoda etadi.

Bu yerda eng avvalo nafaqat elementar musiqa cholg‘ulari ijro asosiga quriladigan metro-ritmik omiliga, avvalo nutq, musiqiy deklamatsiya va kuylashga ahamiyat beriladi. Xar bir musiqiy ritmik va melodik mashqlar asosida nutq o‘stirish mashqlari yotadi.

4-sinfda berilgan “Xalq raqslari” muvzusi uchun infografika. **Infografika** (ot lat. *informatio* — xabardor qilish, tushuntirish, bayon etish) — ma’lumot yetkazishning grafik usuli. Bunday usulda tayyorlangan dars ishlanma bir vaqtning o‘zida o‘quvchilar uchun ko‘rgazmali bilim beruvchi vosita bo‘lib ham xizmat kiladi. Diqqat bilan qarasangiz, 45 daqiqalik musiqa madaniyati darslarida qo‘llaniladigan barcha faoliyat turlari (musiqa tinglash, jamoa bo‘lib kuylash, musiqa savodi va xatto mustahkamlash uchun savol va topshiriqlar) shu

bitta infografikada mujassam. Audio va video materiallar esa QR kod orqali joylashtirilgan.

5-sinflar uchun “Xor san'ati. Xor jamoalarining tuzilishi va turlari” mavzusi uchun ishlangan infografika. Bunda ham musiqa madaniyati darslarining barcha faoliyat turlari qamrovb olingan.

Bundan tashqari, darsning sifat samaradorligini oshirishda fan to‘garaklarini o‘rni katta. To‘garak mashg‘ulotlari o‘quvchining darsda namoyon eta olmagan jihatlarini rivojlantiribgina qolmay, uning hayotda amaliy qo‘llay olish ko‘nikmalarini shakllanishiga yordam beradi. Natijada to‘garakga qatnashgan o‘quvchi jamoatchilik oldida va turli shunga o‘xshash vaziyatlarda o‘ziga ishonch bilan berilgan topshiriq yoki vazifani bajarishga muvaffaq bo‘ladi.

O‘quvchilar to‘garaklarda olgan bilim ko‘nikmalarini albatta maktab sahnalarida va turli ko‘rik tanlovlarda namoyish etadilar. Bu orqali esa ularda o‘zlariga bo‘lgan ishonch xissi yanada ortadi.

Bugungi pandemiya sharoitida ham o‘tkazilayotgan onlayn to‘garaklar o‘quvchilarning bilim ko‘nikmalarini mustahkamlab borish bilan birga ularni bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etishga xizmat qilmoqda.

Ushbu keltirilgan namuna esa “**Men yulduzman**” tanlovining infografikasidir. O‘quvchilar ushbu infografika orqali o‘zlari uchun kerakli bo‘lgan ma'lumotlarni olib, tanlovda ishtirok etishlari mumkin.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Innovatsiya haqida nimalarni aytish mumkin
2. Innovatsiyalar va pedagogik texnologiyalarni o‘quv jarayonida qo‘llashda qanday usullardan foydalanish mumkin bo‘ladi.
3. Dars samaradorligini ta‘minlashda innovatsion texnologiyalardan foydalaniladi
Texnologik harita qanday tuziladi
4. Innovatsion ta‘lim nima.
6. “Innovatsion ta‘lim texnologiyalari” deganda nimani tushunasiz?
7. Ta‘lim innovatsiyalarining qanday turlari mavjud?
8. Pedagogning innovatsion faoliyati qanday belgilar asosida namoèn bo‘ladi?
9. Pedagogik innovatsion faoliyat aynan nimalarda namoèn bo‘ladi?
10. O‘TMda innovatsion jaraènlarni tashkil etishda qanday èndoshuvlar ko‘zga tashlanadi?

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

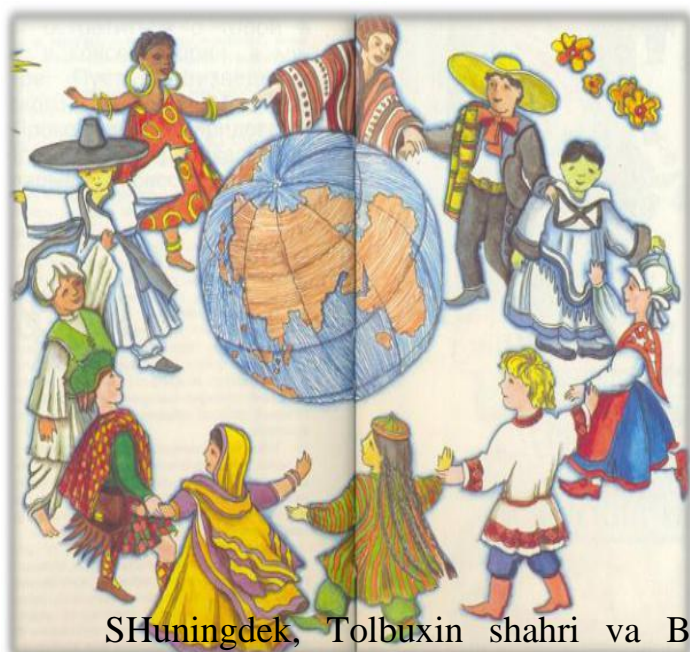
1. J.G ‘Yo‘ldoshev, S.A. Usmonov Pedagogik texnologiyalarning tadbiiqiy asoslari. -Toshkent, O‘qituvchi 2004 yil.
2. Q. Tolipov, M. Usmonboeva Pedagogik texnologiyalarning tatbiiqiy asoslari. T. «Fan» 2006 yil.
3. Ishmuhammedov R.J. Innovatsion tehnologiyalar yordamida ta‘lim samaradorligini oshirish yo‘llari. T2000 yil.
- 4 D.A. Karimova Musiqiy pedagogi mahorat asoslari. T. Moliya-iqtisod 2008 yil

2-MAVZU: “MUSIQA MADANIYATI FANINI O‘QITISHDA XORIJIY ILG‘OR TAJRIBALAR”

(2-soat ma‘ruza, 2-soat amaliy)

REJA

1. Amerika qo‘shma shtatlarida va Frantsiyada ta‘limi tizimi
2. Angliyada musiqa ta‘limi tizimi
3. Shveysariya va Vengriyada musiqa ta‘limi tizimi
4. Germaniya va Bolgariyada musiqa ta‘limi tizimi
5. Gollandiya, Yaponiyada va Chexiyada ta‘lim tizimi

Jahonning ko‘pgina mamlakatlarida yosh avlodga musiqiy tarbiya berish ishlari umumdavlat ahamiyatiga ega bo‘lib, shaxs shakllantirishning muhim vositasi hisoblanadi. Xorochiligi elementlarin o‘z ichiga olgan musiqiy tarbiyaning zamonaviy xorijiy uslublari orasida kuyida bayon etilgan yo‘nalishlar butun dunyoda ommalashib ketgan.

SHuningdek, Tolbuxin shahri va Bolgariyadagi "Bodra Smyana", xorjamoalari, Berlindagi usmirlar xorjamoasi, Polshadagi "Poznan bulbullari", CHexiyaning Borno shahri usmirlar saroyi xorjamoalari va boshakalar mashhur xorjamoalari qatoriga kiradi. Leyptsigda XIII asrda tashkil topgan "Tomanerxor" jamoasida guruhli kuylashning ko‘hna an‘analari rivojlanmaqda. Jumladan, Z.Koday (Vengriya, solfedjio, musiqa o‘quvini rivojlantirish). L.Daniel va F.Lissek (CHexiya "tayanch"qo‘shiqlari, solfedjio), B.Trichkov (Bolgariya, solfedjio), R.Myunnix (Germaniya, "yalen" tizimi, solfedjio, qo‘shiqchilik), K.Orf (Germaniya - Avstriya, musiqali ijod, metroritmik o‘quvini rivojlantirish), Ye.Jak-Dalkroz (SHvetsariya, musiqali ijod), T.Sudzuki (Yaponiya skripka ijrochiligiga o‘rgatish orqali musiqiy malakalarni rivojlantirish), Dj.Kerven (Angliya, "Tonik-sol-fa" tizimi, solfedjio), P.Van Xauve (Gollandiya, musiqali ijod), D.B.Kabalevskiy (Rossiya, musiqa asarlarini idrok etish tajribasini rivojlantirish).

Endi har bir mamlakatning musiqa ta‘lim-tarbiya tizimini alohida ko‘rib chiqamiz.

2.1 Amerika qo‘shma shtatlarida musiqa ta‘limi

AQSHda yagona davlat dasturi yo 'q. Musiqa ta 'limi "estetika" fani sifatida o 'tiladi. O 'qituvchilar o 'zlari xohlaganlaricha darslarni tashkillashtiradilar. Unda musiqa, tasviriy san 'at va mehnat mazmunan bir-biri bilan bog 'lagan. Davlat maktablari bilan birga diniy hamda shaxsiy dunyoviy maktablar ham mavjud. SHuning uchun har bir shtatda, davlat maktablarida, shaxsiy va diniy maktablarda o 'quv soatlarni ham bir xil emas, o 'rta hisobga I-VII sinflarda haftasiga 1-2 soatdan dars o 'tiladi.

Maktablarning 1-4-sinflarida musiqa darsi har kuni 20-30 minut hajmida o 'tkaziladi. Darslarni umumiy o 'quv fanlari bo 'yicha dars beradigan o 'qituvchilar olib boradilar. Darsda o 'quvchilar musiqa ostida ritmik harakatlar bajaradilar, har xil mavzulardagi, jumladan, ibodat qo 'shiqqlarini ham ijro etadilar. O 'rta ta 'lim maktablarida musiqa darslari dars jadvalidan tashqari vaqtga belgilanadi.

Darsdan tashqari har bir o 'quvchi musiqa to 'garaklariga - xor, orkestr, raqs, VIAlarga a 'zo bo 'ladilar. Ko 'pchilik maktablarda simfonik orkestrlar mavjud. Maktab bilan kelishilgan holda o 'quvchilar simfonik orkestrlarga jalb etiladilar. Sinfdan tashqari musiqa darslar jarayonida o 'quvchilar turli xil musiqa cholg 'u asboblari - musiqiy qutichalar, baraban, uchburchaqlar kabi cholg 'ularda ijro etish malakalarini egallaydilar.

3-sinfdan boshlab turli orkestr cholg 'ularida ijro etish o 'rgatiladi. o 'quvchilar cholg 'u asboblarda ijro etishni o 'rganib bo 'lganlaridan keyin, maktab orkestr jamoasi tashkil etiladi. Bundan tashqari o 'quvchilarning shaxsiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda, cholg 'u ansambllari, xor jamoalari ham tashkil etiladi.

Umumiy o 'rta ta 'lim o 'qituvchilari kollej va universitetlarda tahsil oladilar. AQSHda musiqa ta 'limi sohasi bo 'yicha aniq bir tizim bo 'lmaganligi, ta 'lim muassasalarini turili xil shaxslar, kompaniyalar boshqarishi tufayli ta 'lim tizimida noturg 'unlik va nomutanosiblik mavjud.

Musiqa mashg 'ulotlarining o 'tkaziladigan vaqti, shakli va mazmunini pedagoglar tomonidan belgilanadi. Mamlakatda mutaxassis o 'qituvchilar yetishmasligi, musiqa mashg 'ulotlariga maxsus ma 'lumotga ega bo 'lmagan, yosh kompozitor va ijrochilarni jalb etish ehtiyojini tug 'diradi. Natijada, maktablarda yagona musiqiy ijro repertuari vujudga keladi.

Ixtisoslashgan musiqiy ta 'lim kollejlardan boshlanadi. Kollejlarda o 'qish muddati to 'rt yil bo 'lib, o 'quvchilar keyinchalik o 'qishni davom ettirishlari va magistr unvonini olish uchun ikki yil. Doktorlik ilmiy darajasini olish uchun besh yil, jami yetti yil o 'qishlari kerak bo 'ladi.

Musiqaga ixtisoslashgan kollejlarning uch xil yo 'nalishi - ijrochilik, musiqashunoslik va pedagogik yo 'nalishlarda musiqa o 'qituvchilari tayyorlanadi.

Kollejdagi ta'limdan keyin o'quvchilar o'qishni universitetlarda davom ettirishlari mumkin. AQSHda XIX asrda konservatoriyalar tashkil etilgan bo'lib, hozirgi kunda ular universitetlarga qo'shib yuborilgan. Bundan asosiy ko'zlangan maqsad ta'lim sifatini yaxshilash, yoshlarga musiqiy ta'lim bilan birga adabiyot, san'atning boshqa turlaridan ham kerakli bilimlarni berish, ularning dunyoqarashlarini kengaytirishdir.

Frantsiyada ta'lim tizimi

Frantsiya jahondagi iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar ichida yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Uning ta'lim tizimlari ham qadimiy va boy tarixga ega. Bu mamlakatda «Ta'lim haqidagi» qonun dastlab 1955 yilda qabul qilinib 1975 yilda unga qator o'zgartirishlar kiritilgan. Frantsiya davlatining hozirgi davrda amal qilinayotgan «Ta'lim haqidagi qonun»i 1989 yil 10 iyulda qabul qilingan. Frantsiyada ta'limning asosiy maqsadi shaxsni har tomonlama kamol topishini ta'minlash, uni mustaqil faoliyatga tayyorlash, bozor munosabatlari sharoitida o'quvchilarni tadbirkorlikka ishbilarmonlik va omilkorlikka o'rgatish.

Bu yerda:

1. Davlat maktablari;
2. Xususiy maktablar;
3. Oraliq maktablar mavjud.

Ular uchun dars vaqtining 30% ajratiladi. O'rtacha haftalik soatlar 26 soatdan iborat darsning davomiyligiga esa 60 minut. O'quv yili 5 chorakka bo'linadi. Frantsuz maktablari boshlang'ich sinflarda o'qish ertalabki va tushdan keyin esa matematika va boshqa predmetlardan saboq oladilar. Matematika, ona tili va adabiyoti baza predmeti tarix, geografiya, mehnat, jismoniy tarbiya predmetlari esa rivojlantiruvchi predmetlar hisoblanadi.

Frantsiya ta'limida bolalarning go'daklik chog'idanoq maktabda o'qitish uchun tayyor holda olib kelish go'oyat muhim masala hisoblanadi. Bu bosqichda tarbiyalanuvchilar quyidagicha tabaqalashtirilgan:

kichik guruh (2-4 yosh),

o'rta guruh (4-5 yosh),

katta guruh (5-6 yosh). Maktabga tayyorlov guruhi (5-6 yosh) bo'lib, ularga Frantsiyada 100% shu yoshdagi bolalar qamrab olingan. Bolalarni maktabga tayyorlash uchun alohida dastur va darsliklar mavjud. Frantsiya boshlang'ich ta'lim maktablariga 6 yoshdan 11 yoshgacha bo'lgan bolalar jalb qilinadilar.

Boshlang'ich maktab bepul va majburiy. Uning vazifasi o'qish, yozish hisoblash malakasini berishdir. O'quv mashg'ulotlari ertalab soat 9 dan 12 gacha hamda soat 14 dan 16 gacha 5 soat davom etadi. Maktabda ovqatlanish pullik lekin juda arzonlashtirilgan narxlarda. Boshlang'ich sinflarda o'qish uch bosqichda amalga oshiriladi: 1. Tayyorlov bosqichi; 2. Elementar kurs (bu bosqich ikki yil davom etadi); 3. CHuqurlashtirilgan bosqich. Tayyorlov bosqichi - 1 yilga mo'ljallangan. Bunda bolalar hisoblashga o'qish va yozishga, kuylashga, o'yinlashga,

tabiat manzaralarini tomosha qilishga va undan bahra olishga jismoniy mashqlar bilan mashgʻul boʻlishga maktabning turli sport tadbirlarida ishtirok etishga musiqa va mehnatga oʻrgatiladi. - Navbatdagi bosqich — elementar kurs boʻlib bu bosqichda oʻqish 2 yil davom etadi.

Bunda oʻquvchilarning tayyorlov tsiklida predmetlar boʻyicha olingaimlarni yanada takomillashtiriladi. - Boshlangʻich maktabning 3 - 7 bosqichi — chuqurlashtirish bosqichidir. Bunda oʻquvchilarning tayyorlov va elementar bosqichdagi bilimlari yanada chuqurlashtiriladi. Frantsuz maktablarining boshlangʻich bosqichida «Grajdanlik taʼlimi» «Nafosat taʼlimi» ham oʻqitiladi. Nafosat taʼlimiga musiqa tasviriy sanʼat sport kiritilgan. Oʻquv dasturining mazmunini bevosita oʻqituvchining oʻzi belgilaydi.

Oʻquvchilar 11 yoshda boshlangʻich maktabni tugallab oʻrta maktabga oʻtadilar. Oʻrta taʼlim esa kollejlarda va litseylarda amalga oshiriladi SHunday qilib 6-5-sinflar umumiy oʻrta taʼlim beradi: 4-3- sinflarda oʻquvchilarga qobiliyati va moyilligiga qarab bilim beriladi. Birinchi bosqich yakunlagach oʻquvchilar kasbiy yoʻnalishlari boʻyicha guvohnoma oladilar. SHundan keyin oʻquvchilar 15 yoshdan 18 yoshgacha taʼlim oladilar. Oʻqish 3 yil davom etib 2- sinf kichik 1- sinf oʻrta va yakunlovchi sinflarga boʻlinadi.

Frantsiyada maktab rahbarligi lavozimiga erishmoq uchun taʼlimga rahbarlik qilishdan saboq beruvchi maxsus markazlarda oʻqiydilar. Bunday markazlarda ular rahbarlik qilish, maktab iqtisodiyotini boshqarish, taʼlimdagi yuridik masalalar qonunchilik ota-onalar bilan ishlash, madaniy oqartuv ishlarini tashkil etish, jamoada yaxshi psixologik muhitni barpo etish kabi jihatlarni oʻrganadi oʻqish yakunlangach suhbatdan test imtihonlaridan oʻtadilar.

2.2 Angliyada musiqa taʼlimi tizimi

Angliya maktablarida burjua mamlakatlari jumladan, AQSH qatori, yagona dastur va uslubiyotning yoʻqligi sababli mamlakatdagi musiqiy tarbiya ishlarining axvoli turli saviyadadir.

Ijobiy misol tariqasida 1969-1970 yillarda Britaniya radio korporatsiyasining radio orqali 6-7 yoshdagi bolalar uchun tashkil etilgan 10 minutlik musiqa eshittirishlarini keltirish mumkin.

Bu eshittirishlardan koʻzda tutilgan maqsad - bolalarning musiqa cholgʻulari ijrochiligiga xohishlarini oʻygotish boʻlgan: bolalar radio eshittirish jarayonida musiqani ijro etishlari lozim boʻlgan. Keyinchalik bu dasturlar magnit tasmalariga yozilib, maktablarga, ulardagi "musiqa burchak"lariga joʻnatilgan.

Hozirgi kunda Angliya maktablarida koʻprok Dj. Kerven (1816-1880) tomonidan ishlab chiqilgan relyativ tizimiga asoslangan oʻqitish usullari qoʻllanilmoqda.

Angliyada boshlangʻich maktab oʻqituvchilarini oʻrta maxsus oʻquv yurtlari-ikki yoki uch yillik kollejlarda tayyorlaydi. Milliy musiqa, qirollik musiqa kolleji va hatto Qirollik musiqa akademiyasini bitirgan musiqachilar uchun 1 yillik

maxsus pedagogik kurslar tashkil etilgan. Oʻrta maktab musiqa oʻqituvchilarini universitetlarning musiqa - pedagogika faqoʻltetlari tayyorlaydi. Ularda oʻqish muddati 4 yilni tashkil etadi. Universitetlar oʻrta maktab uchun universal musiqa oʻqituvchisini tayyorlashni oʻz oldilariga maqsad qilib qoʻyganki, oʻqituvchi nafaqat xor jamoasiga rahbarlik qilish, shuningdek orkestrni boshqarish, musiqa va cholgʻu ansamblida mashgʻulot olib borish, bolalarni musiqiy cholgʻuda ijro etishga oʻrgata bilishi lozim.

Angliyada boshlangʻich sinflarda 5 yoshdan 11 yoshgacha boʻlgan bolalar oʻqiydilar. Barcha oʻquv fanlarini bitta oʻqituvchi olib boradi. Boshlangʻich maktabni bitirgach, bolalar gumanitar yoki texnik yoʻnalishga asoslangan oʻrta maktablarga oʻtadilar. Bular da musiqa taʼlimiga koʻprok eʼtibor beriladi

2.3 Shveysariyada musiqa taʼlimi tizimi

Emil Jak-Dalkroz (1865-1950) SHveysariyalik pedagog, kompozitor, musiqachi, yozuvchi va jamoat arbobi, musiqiy-ritmik tarbiya tizimi yaratuvchisidir. 1910-yilda "musiqa va ritm" maktabini Jenevada "Jak-Darkroz" institutini tashkil qilgan. Keyinchalik Jak-Dalkroz ishi davomchilari Stokgolmda, Londonda, Parijda, Venada, Barselonada, Nyu-York shaharlarida "Jak-Dalkroz" maktabi, "Jak-Dalkroz" institutlarini tashkil qilganlar.

Jak-Dalkroz musiqiy dinamika va emotsional harakatlari hamda obrazli mazmun, musiqa ostida plastik harakatlar joʻrligida musiqiy faoliyatga jalb qilish tizimini yaratdi. Oʻquvchilarda improvizatsiya, absolyut eshitish qobiliyatini rivojlantirish tizimini ishlab chiqdi. U oʻz oʻquvchilarining plastik ritm tuygʻusiga ega boʻlishlarida ularning nerv tizimi va musqoʻl apparatini mukammal rivojlantirishga intildi. Uning nazariyasiga koʻra, ritmni oʻquvchilarga tushuntirish muhim emas, ritmni oʻzlashtirilmasdan ham tana harakatlarini his etgan holda mashqlarni takrorlash va ritmik harakatlar bajarish yaxshi natija beradi.

E.Jak-Dalkroz, Zoltan Koday, Karl Orf tomonidan ishlab chiqilgan musiqiy tarbiyaning yaxlit tizimlari turli mamlakatlardagi musiqa tarbiya nazariyasi va amaliyoti ishlariga katta taʼsir koʻrsatdi.

Vengriyada musiqa taʼlimi tizimi

Vengriyada musiqiy tarbiya sohasida erishilgan asosiy yutuqlar zamonaviy venger asoschilaridan biri, kompozitor, xalq ogʻzaki ijodibilimdoni, musiqashunos, pedagog Zoltan Koday (1882-1967) nomi bilan bogʻliqdir. Bolalarning musiqiy tarbiya sohasidagi oʻzining faol va sermahsul faoliyatini Zoltan Koday 1920-yillardan boshladi. Z.Kodayning bolalar musiqiy tarbiya tizimi ommaviylik tamoyiliga asoslangan.

Buyuk alloma xor jamoasida qoʻshiq aytish hammaga ham mumkinligini alohida taʼkidlagan, keng ommani xor ijrochiligiga jalb etib, bu ishga alohida diqqat va eʼtiborni talab qildi. Uning butun musiqiy taʼlim jarayoni xalq kuylariga asoslangan. Koday ommaviy venger maktabiga "Tonika-sol-fa" usulini kiritdi.

Uning g‘oyalari ikkinchi jahon urushidan so‘ng ommalashib ketdi. Koday metodi - bu yaxlit tizim bo‘lib: relyativ

(nisbiy) solmizatsiya, kuylayotgan o‘quvchilarga qo‘l harakati yordamida beradigan ko‘rsatmalar, venger xalq qo‘shiqlari, musiqani chuqur o‘rganishga yo‘naltirilgan umumta‘lim maktablari, xor sinflari hamda guruhli kuylashdan iborat.

Unutmaslik kerakki, Koday metodi haqida gap ketganda so‘nggi musiqiy tarbiya qontseptsiyasi haqida, uni hayotga tadbiq etish yo‘llari to‘g‘risida bormoqda. Bularni Z.Koday turli manbalardan olib, venger musiqasi xususiyatlariga moslashtirdi.

Guruhli kuylash Vengriyada, haqiqatdan, umumxalq jarayoni bo‘lib, bunga musiqa savodxonligi, nota bo‘yicha qo‘shiq ayta olishga yordam beradi. Z.Kodayning "2000-yilga kelib, har bir umumta‘lim maktabini bitirgan usmir notani erkin o‘qiy oladi" - degan orzusi amalga oshmoqda.

Vengriyada musiqiy tarbiya yuqori darajadadir. Butun mamlakatdagi umumta‘lim maktab tizimining asosi 8 yillik to‘liqsiz o‘rta maktab bo‘lib, uni bitirgan o‘quvchilar 4 sinfli gimnaziya o‘tadilar. Birinchi sinfda bolalar haftada 2 marta 0,5 soatdan, 2-7-sinflarda esa haftada 2 soat "Musiqqa" o‘quv fani bilan shug‘ullanadilar.

Bundan tashqari, har hafta ikki soat orkestr mashg‘ulotlariga ajratilgan. Gimnaziyaning 3-4-sinflarida o‘quvchilar musiqa adabiyoti bilan tanishish va birorta musiqa cholg‘usini o‘zlashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Umumta‘lim maktablari orasida "Musiqqa qo‘shiqchiligi" to‘liqsiz o‘rta maktablari, ya‘ni musiqani chuqur o‘rganishga qaratilgan umumta‘lim maktablari keng joriy etilgan. Ularda 1-4-sinf o‘quvchilari haftada 6 soat, 5-7-sinflarda esa 4 soat musiqa va 2 soat xor mashg‘ulotlari bilan shug‘ullanadilar. Maktablarda, shuningdek, fortepiano, skripka, puflama musiqa cholg‘ulari sinflari mavjud.

unday maktablardagi sinflarda o‘quvchilar soni umummaktab, sinfidagi bolalar soniga nisbatan kamroq, ya‘ni 26 o‘quvchidan ortmaydi. Bundan tashqari ularda umumta‘lim yo‘nalishdagi o‘quv fanlarining soni ham qisqartirilgan.

Boshlang‘ich sinflarda barcha o‘quv fanlaridan bilim berayotgan o‘qituvchi musiqa darsini ham o‘tadi. 5-8-sinflarda bu darslarni musiqa mutaxassisi olib boradi. Bolalarning musiqa savodini chiqarishda ustoz tomonidan qo‘l harakatlari, maxsus imo-ishoralar qo‘llaniladi.

Relyativ solmizatsiyani chuqur o‘rgangandan so‘ng, o‘quvchilar mutlak tizimga o‘tadilar. Musiqqa ta‘limini berish, shu jumladan musiqa o‘quvini rivojlantirish uslubiyoti, asosan, bolalar ongining o‘ziga xos tomonlarini hisobga olgan va ularga rioya qilgan holda amalga oshiriladi. Umumta‘lim maktablarida fortepiano, fleyta, yogoch simbala va ayrim urma cholg‘ulardan foydalaniladi. Koday tizimi, ayniqsa, musiqani chuqur o‘rganishga yo‘naltirilgan va umumiy ta‘lim maktablarida o‘zining yorqin ifodasini topmoqda.

Har kungi musiqa darslari bolalarda usullarni ajrata bilish tajribasini, xotira, his-tuyg 'ularni rivojlantiradi. 14-18-yoshdagi o 'quvchilar ta 'lim oladigan gimnaziyalarda musiqa tarixi fani o 'rganiladi, barcha janr, uslub va davrdagi musiqa asarlari eshitaladi, shuningdek, sinfdan tashqari ishlaydigan xor va orkestr jamoalarida faoliyat ko 'rsatadilar.

Vengriyada maxsus musiqa ta 'limi beradigan gimnaziyalar ham mavjud. Bunday gimnaziyalar bitiruvchilari, aksariyat hollarda boshlang 'ich sinf musiqa o 'qituvchilari bo 'lib ishlaydilar. SHuningdek, Vengriyada bir nechta musiqa bilim yurtlari ham mavjud. Mazkur o 'quv yurtlarida o 'quvchilar umumta 'lim fanlari bilan birga biror musiqa cholg 'usini, solfedjio, garmoniya, guruhli kuylashni o 'rganishadi. Gimnaziya bitiruvchilari o 'qishni (ta 'lim olish muddati 3 yildan 5 yilgacha bo 'lgan) Ferents List nomidagi Musiqa akademiyasida davom ettirishlari mumkin.

3 yillik kurslarda umumta 'lim maktablari uchun solfedjio, qo 'shiq, biror musiqa cholg 'u ijrochiligi bo 'yicha, mutaxassis o 'qituvchi tayyorlanadi. 5 yillik ta 'lim esa oliy malakali o 'qituvchi va ijrochi artistlarni tayyorlaydi.

Bundan tashqari Vengriyada yuqori sinf musiqa o 'qituvchilari tayyorlaydigan 4 yillik oliy o 'quv yurtlari mavjud bo 'lib, bu yerda o 'quvchilar muayyan musiqa ixtisosligi bilan birga ikkinchi mutaxassislik (masalan: musiqa va tarix, musiqa, til va boshqalar)ni egallaydilar. Z.Koday tizimi Vengriyadagi musiqa ta 'limi va tarbiyasining barcha bosqichlarida joriy etilmokda. Vengriya musiqashunos pedagoglarining tajribasi dunyoning ko 'pgina malakatlarida jumladan, O 'zbekistonda ham musiqashunos va pedagogika mutaxasislari tomonidan katta qiziqish bilan o 'rganilmoqda.

Z.Koday tizimi turli milliy madaniy an 'analarga muqim ravishda moslashib bormoqda va shuning uchun u jahonning aksariyat mamlakatlarida keng miqyosda ommalashib ketdi.

Vengriyada butun xalq musiqiy savodini chiqarish vazifasi muvaffaqiyat bilan hal etilmoqda. Bunda, musiqani chuqur o 'rganishga yo 'naltirilgan umumta 'lim mamlakatlarida xor kuni o 'tkaziladigan musiqa darslari katta ahamiyat kasb etmoqda.

Guruhli kuylash Vengriyada, chindan ham, umumxalq jarayonidir, bunga odamlarning musiqa savodxonligi, notaga qarab kuylash malakasi ta 'sir ko 'rsatmokda.

2.4 Germaniyada musiqa ta 'limi tizimi

Germaniyaning yirik nemis kompozitori va buyuk pedagogi Karl Orf (1895-1982) jahonda keng tarqalgan bolalar musiqiy tarbiya uslubiyotining asoschilaridan biri hisoblanadi. Jak-Dalkrozning o 'quv tizimiga asoslanib K.Orf "Oddiy musiqa" (elementar musiqa) g 'oyasini ishlab chiqdi va bu g 'oyani Myunxendagi (Gyunter maktabi) gimnastika va raqs maktabidagi o 'qitish uslubiga aylantiradi. 1953 - yilda Avstriyaning Zaltsburg shahrining Motesartum deb

nomlangan musiqa dargohida Karl Orf instituti tashkil topib, u AQSH, Angliya, Germaniya, Xindiston kabi 30 dan ortiq mamlakatlarni birlashtirgan baobru ilmiy muassasaga aylanib ketdi.

K.Orf nomidagi institutda 400 dan ortiq o'quvchi, 50 dan ziyod pedagog ta'lim oladi. K.Orf kashf etgan bolalar va usmirlar musiqiy tarbiya usuli o'quvchilarning musiqiy folklordan keng miqiyosda foydalanishi, ularning ijodiy ko'nikma va imkoniyatlarini rivojlantirishga asoslangan.

Ushbu o'quv usuli tamoyillari xalqaro ega ahamiyatga bo'lgan "Shulverk" to'plamida o'zining badiiy - metodik talqinini topdi. Besh jildlik "Shulverk" uslubiy qo'llanmasi, asosan umumta'lim maktablari va bolalar muassasalaridagi 4 yoshdan -16 yoshgacha bolalarning o'zluksiz musiqiy ta'lim - tarbiyaga mo'ljallangan.

Xalq musiqa ijodiga asoslangan bu qo'llanmadagi pesalar bolalar ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. archa namunalarga etnografik yoki tarixiy manbalar asosida izoh berilgan. Bu o'ziga xos hamma bolalarga majburiy musiqa ta'limini beradigan boshlang'ich maktabdir. K.Orfning fikriga ko'ra boshlang'ich musiqa tarbiyasi - bu nafaqat musiqa o'quvi, hamda ritm hissiyotini rivojlantirish. Kuylashga yoki biror cholg'uuda ijro etishga o'rgatish, balkim bolalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish, badiha malakalarini kengaytirish, yakka va jamoaviy ijro jarayonida musiqani ijod etish qobiliyatini rivojlantirish hamdir.

Guruhdagi bolalar soni 10-12 kishidan oshmasligi kerak. Barcha mashg'ulotlar jamoaviy tarzda olib boriladi, bunda bolalar qo'shiq ijro etib, raqsga tushadilar, navbat bilan musiqa cholg'ularida chaladilar, turli jismoniy mashqlarni bajaradilar.

Asta - sekin bolalar shu darajaga yetib boradiki, ular butun tomosha-sahnachalarni, keyinchalik hatto spektakl, undagi musiqa, she'riy matn, sahna jihozini, barcha hatti-harakatlarni ham o'zlarida o'ylab topadilar.

K.Orf cholg'u jo'rnovozligiga ham katta ahamiyat beradi. "SHulverk"da nazarda tutilgan jamoaviy cholg'u ijrochiligi bolalardan maxsus tayyorgarlik va bilimlarni talab qilmaydi, ammo, bunda ta'limning oddiyligi bilan musiqa yangrashining yuqori sifatleri uyg'unlashadi. "SHulverk"dagi aksariyat namunalar vokal mashqlarga asoslangan. Orfning uslubi notaga qarab ijro etish (ya'ni nota savodi)ga bog'liq bo'lmasada, instituti pedagoglari relyativ solfedjioga o'z gacha yondoshadilar: bolalarga tovushlarning nisbiy va mutloq nomlarini baravar o'rgatadilar.

Hozirda "SHulverk" to'plamlaridan ko'p mamlakatlarda foydalanilmoqda. K.Orf ta'kidlab o'tganki, "SHulverk" kitobini har bir mamlakatda milliy musiqa, shu jumladan bolalar folklori bilan boyitish zarur. "SHulverk"ning frantsuz, yapon,

ingliz, shved va boshqa milliy nashrlari mavjud. Mazkur kitob ko‘r, soqov, maxsus logopedik bolalar maktablarida joriy etilmoqda.

K.Orf institutida ertalabki darslar yosh pedagoglar, oliygoh o‘quvchilari bilan o‘tkaziladi. Bolalar mashg‘ulotlari kunning ikkinchi yarmida o‘tadi. K.Orfning dedaktik kontsepsiyasi jahon o‘quv amaliyotida keng tarqalgan bo‘lib, turli uslubiy yechimlarga yo‘l ochadi va ijodiy tafakkurni rag‘batlantirishga, badiha malakalari va musiqiy ritmik his-tuyg‘uni rivojlantirishga ko‘maklashadi.

Bolgariyada musiqa ta‘limi

Bolgariyada musiqa darslari, o‘quv rejasiga muvofiq, maktabni birinchi sinfidan to‘qqizinchi sinfiga qadar o‘tkaziladi, 10 - 12 sinflarda esa, ixtijoriy mashg‘ulotlar tarzida, haftada ikki soatdan olib boriladi. Birinchi sinfdan musiqa darsiga 1 «shartli» soatdan iborat, chunki birinchi sinf tayyorlov sinfi bo‘lib, unda musiqiy eshitib kuylaydilar va raqsga tushadilar. 2-4 sinflardan esa musiqa darslariga ikki soatdan ajratiladi.

2 - sinfdan boshlab o‘quvchilar darsda musiqa savodini va qo‘shiq aytishni tizimli ravishda o‘rgana boshlaydilar. Bolgariyadagi ommaviy musiqiy tarbiyaning asosi - bu xalq qo‘shiqlaridir.

6-sinfdan boshlab o‘quvchilar asosiy janrlar va Bolgariya musiqa madaniyati bilan tanisha boradilar. Bolgar xalq musiqasi o‘ziga xos usul, ohang va boshqa xususiyatlarga ko‘ra hozirgi zamon yoshlarining musiqa etiyojlarini qondira olish imkoniyatiga egadir. Bolgariyada asosan diqqat e‘tibor ommaviy havaskorlik jamoalari - folklor ansambllariga qaratilgan. Ularning faoliyatida xalq ijodi namunalari milliy ijrochilik uslubiga yaqin ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi. Xalqchilik ruhida tarbiyalashga xizmat qilayotgan bolalar va yoshlarning qo‘shiq va raqs xalq ansambllari ma‘naviy-axloqiy tarbiyasi va badiiy-emotsional ta‘sirning vositalaridir.

Bolgar xalq qo‘shig‘ining boyligini egallash, uning o‘ziga xos ohang kuylarnini o‘zlashtirish, bolalarda musiqiy tasavvur hamda ijro malakalarini egallashga ko‘maklashadi, milliy hamda jahon mumtoz musiqa asarlarining go‘zallik va boyliklarini baholashga imkon beradi. Bolgariya ommaviy musiqa ta‘limining milliy uslubiyoti, uning bolalarda musiqaviy ijrochilik, ritmik qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan usullari, musiqiy tarbiyaning dastlabki bosqichida o‘quvchining badiha va boshqa ijodiy harakatlarini rag‘batlantiradi.

Bolgariya musiqa ta‘limi tizimida notasiz kuylashdan, notaga qarab kuylash jarayoniga o‘tishda 1923 yilda Boris Trichkov tomonidan ishlab chiqilgan "stolbitsa" (ustun) metodi keng tarqaldi. Oddiy, ommabop, qiziqarli bo‘lgan "stolbitsa" usuli, ayniqsa, umumta‘lim maktab bolalari bilan ishlashda katta yordam bermoqda. Bu uslub asosan musiqa savodi jarayonida qo‘l keladi. Biroq amaliyotda - qo‘shiq kuylash, musiqa tinglash jarayonlarida bu metoddan faqat do

major miqyosidagina foydalanish mumkin. Boshlang 'ich sinflarda musiqa darsini barcha o 'quv fanlaridan mashg 'ulot olib boradigan pedagoglar o 'tkazadilalar gimnaziyani bitirgach, muallimlar institutida ta 'lim oladilar.

Muallimlar institutida o 'qish muddati uch yil.

5-8-sinflarda ashula darsini, ikki o 'quv fani (masalan, til va ashula) bo 'yicha pedagogika institutining maxsus faqo 'ltetida ta 'lim olgan o 'qituvchi o 'tadi.

9-12-sinflarda esa, konservatoriyaning musiqiy pedagogika bo 'limlarining bitiruvchilari olib boradilar. Ularning o 'qish muddati - 4 yil.

O 'quv dasturlarida ko 'rsatganidek, musiqa darsini asosini guruhli kuylash va musiqa cholg 'ularida ijro etish tashkil etadi. Darslarda qo 'llaniladigan musiqa cholg 'ulari turli-tumandir: urib chalinadigan cholg 'ular - bolgar (milliy) va maktab o 'quvchilari tomonidan yasalgan havaskorlik cholg 'ulari; metallofonlar, milliy puflab chalinadigan (surnaycha, xushtak va hokazo), furuylar (venger xalq cholg 'usi); "melodika" (akkordeonga o 'xshash katta bo 'lmagan cholg 'u). Bu cholg 'ularda ijro etish unchalik qiyinchilik tug 'dirmaydi va bolalarni musiqa darslariga faol jalb qiladi.

Ko 'pchilik bolgar o 'qituvchilari musiqiy cholg 'ularni darslarda keng qo 'llanishiga ehtiyotkoronalik bilan qarashmoqda. Ularning fikrlariga ko 'ra mazkur cholg 'ularni dars jarayoniga tatbiq etish boshqa faoliyat turlariga kam e 'tibor berilishiga sabab bo 'lmoqda. 1970-yillarda qabul qilingan dasturga ko 'ra musiqa tinglash jarayoniga juda kam soat ajratilgan bo 'lib, musiqa darslarining asosiy faoliyatlari - jamoa bo 'lib kuylash va musiqiy cholg 'ularda ijro etishdir. O 'tgan yillar tajribasi shuni ko 'rsatdiki, mazkur dastur o 'zini oqlay oldi.

Maktabdagi o 'quv jarayoni darsliklar va o 'qituvchilarga mo 'ljallangan uslubiy qo 'llanmalar bilan ta 'minlangan bo 'lib, bu narsa, albatta, ommaviy musiqiy tarbiyani amalga oshirishda muhim rol o 'ynaydi. 2-9-sinflar uchun yaratilgan darsliklar o 'quvchi va o 'qituvchilar uchun muhim vosita bo 'lib xizmat qilmoqda. Bundan tashqari o 'qituvchilar uchun chiqarilgan o 'quv qo 'llanmalar notaga qarab kuylash, metodika masalalari, vokal-xor malakalarini shakllantirishga qaratilgan bir qator muammolar yechimiga qaratilgan.

Bolgariyada sinfdan tashqari ta 'lim masalariga katta e 'tibor qaratilmoqda. Jumladan, xor madaniyatini rivijlantirishga Sofiya usmirlar saroyining - "Bodra smyana" bolalar xor jamoasi o 'zining ulkan hissasini qo 'shdi. Jamoa 1947 yilda tashkil topgan bo 'lib, u ko 'p yillar davomida bu jamoaga Bolgariya xalq artisti, professor Boncho Boche ahbarlik qilgan edi. Xor jamoasi tarkibida 380 - a 'zosi bo 'lib, katta va kichik yoshdagi bolalar guruhlari, 100 kishilik kontsert guruhidan iborat. Mazkur jamoa dasturiga murakkab ko 'pvozli, turli janr va uslubdagi asarlar kirgan.

Bolalar va usmirlar havaskor xor maktab - studiyasi bolalar xor jamoalarining zamonaviy koʻrinishi sifatida yosh ijrochilar uchun maʼlum kasbiy istiqbollarini ochib beradi. SHunday jamoaning muntazam kontsert faoliyati, havaskor xor jamoaning xor maktabiga aylanishidagi muhim shart -sharoitlaridan biridir.

Yuqorida tilga olingan jamoadan tashqari, Bolgariyada boshqa juda koʻp bolalar va usmirlar xor maktablari mavjud. Ushbu maktablarda taʼlim olayotgan oʻquvchilar kasbiy xor jamoalarining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday xor jamoalari negizida - turli xil repertuarga ega boʻlgan kamer, modregal, katta kontsert jamoalari shakl topishi mumkin. B. Bochev "Bodra smyana" xor jamoasining ish tajribasini har bir bolalar xor jamoasiga tadbiq etish mumkin.

Bolalar va usmirlar havaskor xor maktablarini mustahkamlash zamon talablariga javob beradigan, mukammal tashkiliy - oʻquv shakllarini vujudga keltirish mumkin.

2.5 Gollandiyada musiqa taʼlimi

Gollandiyadagi bolalar musiqiy tarbiyaning tizimi, umrining 35 yilini musiqa faoliyatiga bagʻishlagan Frantsiya van Xauve (Delft shahri) nomi bilan bogʻliqdir. U Parij va Bryusselda ... konservatoriyalarining dirijyorlik, musiqa nazariyasini hamda kompozitsiya sinflari boʻyicha tugatgan. Delftdagi musiqiy maktabini tashkil etishi hamda uni boshqarish takliflarini qabul qilgandan soʻng u xor va orkestr jamoalarida direjyorlik faoliyatini toʻxtatdi. Hozirgi zamon pedagogik usullar bilan tanishish maqsadida Frantsiya van Xauve Yevropa mamlakatlariga, birinchi novbatda, Bavariyaga yoʻl oldi. U yerda Karl Orf va uning bolalar musiqiy tarbiyasi tizimi bilan tanishib, uning ashaddiy muxlisiga aylandi. SHuningdek, Frantsiya va Belgiya, Italiya va Ispaniyada boʻlib qaytdi. Vengriyada u Z.Koday bilan tanishdi. Kodayning musiqiy tarbiya tizimi Frantsiya van Xauveda katta yutuqlarga erishishga asos bergan relyativ tizimini qunt bilan oʻrganishga kirishdi.

Bolalar bilan olib borgan amaliy faoliyat natijasida Per van Xauve musikiy tarbiyadagi oʻzining yarigi tizimini yaratdi, bu tizim ikki - Orf va Koday usullarining oʻzaro uygʻunlashgan mahsuli boʻlib, unda psixologiya va bolalar savvuriga mos keladigan asosiy tomonlari olingan edi. Busulning mohiyati quyidagidan iborat: bolalarni oʻyinga jalb etib (masalan, qarsak chalish, tarelkalar, qoʻngʻiroqchalar, bubenlarni urib tovush chiqarish), pedagoglar ularda musiqa boʻyicha malakalarni hosil qiladilar. SHu ravishda hamma bolalar musiqaviy bilim saviyalari turlicha boʻlishiga qaramay taʼlim jarayoniga kirishib ketadilar. Taʼkidlash joizki, Gollandiya musiqa maktablari bolalarga kasbiy maʼlumot berishni oʻz oldiga maqsad qilib qoʻymaydi, gap oʻzining musiqaviy vaqtichogʻligi va xursanchiligi haqida ketadi.

Delft musiqa maktabi tashkil topish davridan bir necha yildan keyin Per van Xauve o'z amaliyotida sinovdan o'tgan shaxsiy tajribalariga asoslanib har bir sinf uchun "musiqa bilan o'yinlar" nomli qator darsliklar yaratdi. Darsliklarda ko'plab musiqali pesalar, mashqlar, o'yinlar, qo'shiqlar va aniq vazifalar mavjud bo'lib, ularni bajara borib, bola asta-sekin notani yozish va o'qishni, nota bo'yicha qo'shiq aytish va o'yin o'ynashni o'rganadi.

"Musiqani eshitamiz" keyingi kitobi esa Gollandiya va Belgiyada nashr etildi. Bundan tashqari Gollandiyada grammplastinkalar chiqarilgan edi, ulardan Per van Xauvening musiqiy tarbiya usullari va tizimini aniq tushunish mumkin.

Per van Xauvening "musiqa bilan o'yinlar" nomli musiqiy tarbiya usuli nafaqat Gollandiyada, shuningdek, Zaltsburgdagi Motsarteumda, Belgiya, Norvegiya, Frantsiyada keng tarqalgan. Uning kitoblari turli tillarga tarjima qilingan va Delft shahriga jahonning ko'pgina mamlakatlaridan kelgan muallimlar musiqa pedagogikasi masalalariga bag'ishlangan xalqaro seminarlarda uning tizimi bilan yaxshiroq tanishishga imkoniga ega bo'ladilar.

O'tkir qobiliyatga ega musiqachi, mohir psixolog, oliyanob va xushchaqchaq inson, o'ta farosat sohibi bo'lmish Per van Xauve bir zumda ham birinchi sinf o'quvchilari bilan, ham turli yoshdagi bolalar bilan va shuningdek, o'zini o'rab turgan hamma kishilar bilan ham til topa oladi. "Musiqashodlik ulashishi lozim" - bu Per van Xauve hayotidagi asosiy shiordir.

Yaponiyada ta'lim tizimi

Yaponiya ta'limining shakllanishi 1867-1868 yillarda boshlangan. Yaponiya o'z oldiga ikki vazifani: birinchi — boyish, ikkinchi - G'arb texnologiyasini Yaponiya ishlab chiqarishiga kiritish masalasiin qo'yadi va bu ishni amalga shirish uchun birinchi galda ta'lim tizimini tubda'zgartirish kerakligi aytiladi. 1872 yili «Ta'lim haqidagi qonun» qabul qilindi. Bunda Yapon ta'limi G'arb ta'limi bilan uyg'unlashtirildi.

1908 yilda Yaponiyada boshlang'ich ta'lim majburiy 6 yillikka aylantirildi. 1893 yili kasb yo'nalishidagi dastlabki kollej paydo bo'ldi. 1946 yili qabul qilingan Konstitutsiya fuqarolarning ta'lim sohasidagi xuquq va burchlarini belgilab berdi. Unda barcha bolalar bepul umumiy ta'lim olishlari belgilab qo'yilgan. Yaponiyada hozirgi zamon ta'lim tizimlarini tarkibi quyidagicha: bolalar bog'chalari, boshlang'ich maktab, kichik o'rta maktab, yuqori o'rta maktab, oliy ta'lim tizimlariga kiruvchi o'quv yurtlaridan iborat. *Bolalar bog'chalari.*

Ta'limning bu bosqichiga 3 - 5 yoshli bolalar qabul qilinadi. Bolalar yosh xususiyatlariga muvofiq ravishda 3, 2, 1 yillik ta'lim kurslariga jalb qilinadilar.

Majburiy ta'lim. Ta'limning bu pog'onasiga 6 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan bolalar jalb qilinib ular shu muddat ichida 6 yillik boshlang'ich maktab va 3 yillik kichik o'rta maktab kursini o'taydilar. 9 yillik bu ta'lim majburiy bo'lib barcha bolalar bepul o'qitiladilar va tekin darsliklardan foydalanadilar.

Yuqori bosqich o'rtta maktabi. Bu maktablar ta'lim yo'nalishining 10,11,12-sinflarini o'z ichiga oladi. Yaponiyada bunday bosqich maktablarining kunduzgi kechki va sirtqi bo'limlari mavjud. Kunduzgi yuqori bosqichli maktablarida o'qish muddati 3 yil. O'quvchilarning 95 foizi kunduzgi maktablarda ta'lim oladilar. Bu tarzdagi maktablarda o'qish ixtiyoriydir.

Yaponiya maktablarida o'qish 1 apreldan boshlanib kelasi yilning 31 martida nihoyasiga yetadi. Boshlang'ich va kichik o'rtta maktablarda o'quv yili uch semestrga bo'linadi: aprel – iyul, sentyabr – dekabr, yanvar - mart. Katta o'rtta maktablarda esa o'quv yili 2 yoki 3 semestrga bo'linadi. O'quv yili Yaponiyada 240 kun yoki Amerika Qo'shma Shtatlaridan 60 kun ko'pdir. Darslar 7 soat. Ko'pchilik maktablarda darslar ertalab soat sakkiz yarimda boshlanib uchdan keyin tugaydi. O'quvchilar haftasiga 2-3 soat sinfdan tashqari klub ishlarida, 7 soat ixtisos bo'yicha mashg'ulotlarda yoki repetitorlar ixtiyorida bo'ladilar. Yuqori bosqich o'rtta maktablarida butun o'quv jarayonida o'quvchilar 80 ta sinov topshirishadi. O'quvchilar majburiy asosiy fanlardan tashqari o'z xoxishlariga ko'ra ingliz tili texnik ta'lim va maxsus sinovlarga jalb etiladilar. E'tiborli yana bir tomoni - Yaponiyada faqat milliy an'analar bilan cheklanib qolmay jahondagi Amerika, Frantsiya Germaniya kabi taraqqiy etgan mamlakatlarning ilg'or pedagogik ish tajribalari ham ijodiy o'zlashtirilgan.

Chexiyada musiqa ta'limi

Chexiyadagi musiqiy tarbiya hozirgi zamon musiqali - pedagogik ilmi va nazariyasi yutuqlari asosida rivojlanmaqda. Bu jarayonda havaskorlik musiqa ijrochiligi an'analarining tiklanishi, zamonaviy shaxsning musiqaviy ehtiyojlariga javob beradigan, ommaviy madaniyatning tarkibiy qismi hisoblangan ommabop musiqaning yangi uslubini yaratish muhim omil hisoblanadi. Hozirgi zamon chex musiqa pedagogikasi o'quvchilarning musiqiy - ijodiy faolligini oshirishga, ularning musiqiy tafakkuri, xayoli, xotirasi, musiqani hissiyot orqali idrok etish imkoniyatlarini rivojlantirishga qaratilgan.

Musiqiy tarbiyada bolalarning musiqali - ijodiy faolligini ko'tarish maqsadida musiqiy mashqlarning to'rt turi joriy etilgan: kuylash (ovozni, musiqa o'quvini rivojlantirish, mustaqil kuylash), musiqa cholg'ularida ijro etish (birormusiqiy cholg'uni o'zlashtirish hamda ansambl ijrosi), tinglash (bolalarning musiqiy qobiliyatini rivojlantirish), o'yin-raqs (nafis harakatni rivojlantirish).

Chexiyada bolalarning musiqaviy rivoji besh bosqichdan iborat. 4-6 yoshdagi bolalarga o'yinga asoslangan musiqa o'rgatiladi. Boshlang'ich sinflar (6-9 yosh)da musiqali o'yin ma'lum qoidalar bilan to'ldiriladi. 1-3 sinflarda musiqiy tarbiyaga haftada 1 soat ajratiladi.

O'rta yoshli o'quvchilarda xor jamoasida yoki biror cholg'u ansamblida ishtirok eta olish malakalari shakllandi. 4-6 sinflarda musiqiy tarbiyaga haftada 2 soat ajratiladi.

Yuqori sinflarda esa usmirlar musiqa o'rnida mustaqil yo'l topa olishini o'rganishadi. 7-9-sinf o'quvchilari musiqa bilan haftada 1 soat shug'ullanadi; bundan tashqari faqo'ltativ asosida xor qo'shiqchiligi va cholg'u ansambli mashg'ulotlari haftada 2 soatdan olib boriladi.

16-19 yoshdagilar musiqiy tarbiyani maxsus o'quv yurtlari - to'rt yillik gimnaziyalarda davom ettiradilar.

O'qishning dastlabki ikki yili davomida musiqa darslari hamma uchun majburiy bo'lib, estetik tarbiyasi darslari bilan navbatma-navbat olib boriladi. Uchinchi va to'rtinchi yilga kelib, musiqiy tarbiya faqo'ltativ o'quv fani sifatida o'tiriladi.

Bundan tashqari, har bir o'quvchiga, xor jamoasi yoki cholg'u ansamblida ishtirok etish yoki musiqa klublarida ishlash imkoni beriladi. Ushbu tizimdanashqari, Chexiyada musiqiy istedadli bolalar uchun maxsus musiqa maktablari ham mavjud. Bulardan tashqari, bolalar yakka tartibda, xalq san'ati maktablari, musiqa to'garaklari, madaniyat uylari va xususiy musiqa o'quv yurtlarida musiqa ta'limini olishlari mumkin.

Chexiyadagi musiqiy tarbiya - o'zgarib turuvchi tizim bo'lib, ta'lim o'quv faniga, pedagogning maqsad va niyatlari hamda o'quvchining shaxsiy xususiyatlariga moslashtirilgan.

Musiqiy tarbiya darslari milliy folklor xorijiy mamlakatlar xalq musiqasi, mumtoz va zamonaviy musiqaga asoslangan. Badiiy asarni faol kuzatish, tasavvur qilish, undagi kechinmalarni boshdan kechirish va anglash orqali musiqaga yo'l ochiladi.

Musiqani o'rgatishda audio - vizual vositalari, Praga radiosining maktab radio dasturlari jalb etiladi.

Chexiya zamonaviy musiqiy tarbiya tizimi pedagogikaning shakllantiruvchi va faollashtiruvchi soha sifatida rivoj topmoqda.

Art pedagogikasi va uning mohiyati

Артпедагогика – илмий педагогиканинг тури бўлиб, у инсон тарбияси ва ривожланишининг қонуниятларини санъат орқали ўрганади. Артпедагогика шахсининг санъат ва ижодий фаолияти орқали шахс бадий маданияти асосларини ривожлантиради. Артпедагогиканинг моҳияти имконияти чекланган шахларни санъат воситалари билан тарбиялаш, ўқитиш ва бадий фаолиятнинг турли кўринишларида уларнинг бадий маданияти асослари ва амалий кўникмаларини шакллантиришдан иботатдир. Артпедагогика илм-фан соҳаси сифатида нафақат бадий таълимни, балки махсус таълим доирасида ривожланиш жараёнини барча таркибий қисмларини (**ривожланиш, таълим, тарбия, тузатиш**) санъат орқали кўриб чиқишга ва

ривожланишжараёнида муаммоларга дуч келган инсонларнинг бадий маданиятини асосларини яратишга имкон беради.

Артпедагогиканинг функциялари

- **маданий функция** (бадий маданиятни егаллаш асосида шахсни ривожлантириш);
- **таълим функцияси** (шахсни санъат орқали ривожлантиришга қаратилган бўлиб, санъат соҳасидаги билимларни ўзлаштириш ҳамда бадий ва ижодий фаолиятнинг амалий кўникмаларини егаллашни таъминлайди);
- **тарбиявий функцияси** (шахснинг ахлоқий-эстетик, коммуникатив-акс етувчи асосларини шакллантиради);
- **тузатиш функцияси** (шахснинг ривожланишида учрайдиган камчиликларни тузатишга ва компенсациялашга ёрдам беради).

Артпедагогиканинг вазифалари

Артпедагогиканинг бир қанча вазифалари мавжуд:

- ўзи учун яратган тадқиқот муаммоларини аниқ тушуниш (мавзу-тадқиқот муаммоси нимада эканлиги);
- мақсадни аниқ белгилаш (тадқиқотчи тадқиқот фаолияти натижасига еришиш учун нима қилиш керак);
- бадий-педагогик машғулотлар ва вазифалар орқали болалар учун экспериментатор томонидан ташкил етилган шахсият-фаолият доираси шароитида тадқиқотчининг мактабгача ёшдаги болаларни психологик-педагогик таҳлил қилишга тайёрлаш;
- имконияти чекланган болалар учун мўлжалланган бадий ва эстетик санъатга оид педагогик машқлар ва вазифаларни таснифлаш;
- болаларнинг турли-туман бадий ўйинлардаги хатти-ҳаракатлари ва боланинг интеллектуал, ҳиссий ва иродавий хусусиятларига таъсирини кузатиш қобилятини шакллантириш;
- олинган натижаларни назарий ва амалий даражада умумлаштириш.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Venger musiqa ta 'lim-tarbiyasiga Z.Koday qanday hissa qo 'shdi?
2. Karl Orf va Jak Dalkrozlarning ishlab chiqarilgan uslublari haqida gapirib bering.
3. Per van Xauvening qanday uslubi mavjud va undan qaysi faoliyatlarda foydalaniladi?
4. Lotin Amerikasida Musiqa ta 'limi jarayoni va uning asoschisi kim?
5. SHexiyada qo 'llaniladigan ta 'lim tizimining o 'ziga xos uslubi?
6. Yaponida ta 'lim tizimi?

Amaliy mashg 'ulotlar

1-MAVZU: MUSIQA MADANIYATI FANINI O‘QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA INNOVATSIYALAR

(AMALIY 2-soat)

REJA

1. O‘qitish jarayonida qo‘llaniladigan treninglar.
2. Pedagogik texnologiyalarning asosiy jarayonlari “Tarmoqlar” metodi (Klaster)

1. 1 O‘qitish jarayonida qo‘llaniladigan treninglar.

Dars mashg‘ulotlarini yuqori saviyada tashkil etish va uning samaradorligini oshirish maqsadida o‘qituvchi dars uchun berilgan vaqtdan unumli foydalanish uchun turli texnologiyalar, usul va metodlardan foydalanib dars o‘qitish, o‘qituvchining bu tajribalarni puxta o‘zlashtirishi muhim ahamiyat kasb etadi. SHu sababali ham o‘qituvchi umuman musiqiy fanlarni o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar qilish va turli fanning o‘ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda innovatsiyalarni qo‘llagan holda o‘qitish jarayonini tashkil etish talab etiladi va quyida ba‘zi bir treninglar (texnologiyalar) bo‘yicha tavsif beriladi:

“TARMOQLAR” metodi – o‘quvchini mantiqiy fikrlash, umumiy fikr doirasini kengaytirish, mustaqil ravishda adabiyotlardan foydalanishni o‘rgatishga qaratilgan.

“3x4” metodi - o‘quvchi erkin fikrlash, keng doirada turli g‘oyalarni bera olish, ta‘lim jarayonida yakka, kichik guruh holda tahlil etib, xulosa chiqara olish, ta‘rif bera olishiga qaratilgan.

“BLITS –O‘YIN” metodi - harakatlar ketma-ketligini to‘g‘ri tashkil etishga, mantiqiy fikrlashga, o‘rganayotgan predmeti asosida ko‘p, xilma-xil fikrlardan, ma‘lumotlardan kerakligini tanlab olishni o‘rgatishga qaratilgan.

“INTERVYU” texnikasi o‘quvchi savol berish, eshita olish, to‘g‘ri javob berish, savolni to‘g‘ri tuzishni o‘rgatishga qaratilgan.

“IERARXIYA” texnikasi – oddiydan murakkabga, murakkabdan oddiyga o‘qitish usullarini qo‘llash orqali ularni mantiqiy, tanqidiy, ijodiy fikrlashga o‘rgatishga qaratilgan.

“BUMERANG” texnikasi – o‘quvchini dars jarayonida, darsdan tashqarida turli adabiyotlar, matnlar bilan ishlash, o‘rganilgan materialni yodida saqlab qolish, so‘zlab bera olish, fikrni erkin holda bayon eta olish hamda bir dars davomida barcha o‘quvchi – o‘quvchilarni baholay olishga qaratilgan.

“O‘QUVCHI” treningi – o‘quvchi bilan individual holda ishlash o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi to‘siqni yo‘q qilish, hamkorlikda ishlash yo‘llarini o‘rgatishga qaratilgan.

“O‘QITUVCHI SHAXSI” treningi - o‘qituvchining innovatsion faoliyatini ochib beruvchi “o‘qituvchi shaxsiga qo‘yiladigan talablar”

mavzusidagi mustaqil fikrlashga, ijodiy insho orqali fikrlarni bayon qilishga qaratilgan.

“**MULOQAT**” **texnikasi** o‘quvchilarni auditoriya diqqatini o‘ziga jalb etish, dars jarayonida hamkorlikda faoliyat ko‘rsatishga, uni tashkil etishni o‘rgatishga qaratilgan.

«**BOSHQARUV**» **texnikasi** o‘quvchilarni auditoriyani boshqarishdagi usullari hamda o‘quvchi – o‘quvchilarni ish jarayonida usullar bilan tanishtiruvchi va shunga o‘rgatishga qaratilgan.

1.2. Pedagogik texnologiyalarning asosiy jarayonlari “Tarmoqlar” metodi (Klaster), "Aqliy hujum" metodi

Fikrlarning tarmoqlanishi – bu pedagogik strategiya (o‘yinning umumiy rejasi) bo‘lib, u o‘quvchilarni biron bir mavzuni chuqur o‘rganishlariga yordam berib, o‘quvchilarni mavzuga taalluqli tushuncha yoki aniq fikrni erkin va ochiq ravishda ketma- ketlik bilan uzviy bog‘langan holda tarmoqlashlariga o‘rgatadi.

Bu metod biron bir mavzuni chuqur o‘rganishdan avval o‘quvchilarning fikrlash faoliyatini jaddalashtirish hamda kengaytirish uchun xizmat qilishi mumkin. Shuningdek o‘tilgan mavzuni mustahkamlash, yaxshi o‘zlashtirish, umumlashtirish hamda o‘quvchilarni shu mavzu bo‘yicha tasavvurlarni chizma shaklida ifodalashga undaydi.

«Tarmoqlar» metodi (Klaster)

Fikrlarning tarmoqlanishi – bu pedagogik strategiya (o‘yinning umumiy rejasi) bo‘lib, u o‘quvchilarni biron bir mavzuni chuqur o‘rganishlariga yordam berib, o‘quvchilarni mavzuga taalluqli tushuncha yoki aniq fikrni erkin va ochiq ravishda ketma- ketlik bilan uzviy bog‘langan holda tarmoqlashlariga o‘rgatadi.

Bu metod biron bir mavzuni chuqur o‘rganishdan avval o‘quvchilarning fikrlash faoliyatini jaddalashtirish hamda kengaytirish uchun xizmat qilishi mumkin. Shuningdek o‘tilgan mavzuni mustahkamlash, yaxshi o‘zlashtirish, umumlashtirish hamda o‘quvchilarni shu mavzu bo‘yicha tasavvurlarni chizma shaklida ifodalashga undaydi.

“Balet haqida tushuncha”

O‘quvchi: Bolalar! Balet haqida qani, kim gapirib beradi? *O*

‘quvchilar: Balet – bu oddiy raqsdan farq qiladi. Balet bu sahna asari- unda turli voqelar tasvirlanadi.

O‘quvchi: Raqs tushishda u oddiy raqsdan nimasi bilan farq qiladi? *O*

‘quvchilar: Ularning kiyimlari boshqacha bo‘ladi. Ular kalta-kalta kiyinishadi. Ular oyoq uchida yurib raqs tushishadi. Yigitlar qizlarni balandga ko‘tarib raqs tushishadi. Ularning raqsi muz ustida figurali uchishga o‘xshab ketadi.

O‘quvchi: Baletda raqsdan tashqari qanday muhim element bor?

O‘quvchilar: Raqsdan tashqari unda musiqa ham bor. Balet musiqasi qandaydir ta‘sirchan bo‘ladi. Yigit-qizlar ana shu musiqa jo‘rligida raqsga tushadilar. Men

«Kichik oqqushlar» raqsini juda yaxshi ko‘raman. Unda balerinalar musiqa ohanglariga jo‘r bo‘lishib, birday harakat qiladilar. Ayniqsa, ular bir-birlarining qo‘llarini ushlab raqsga tushganlarida juda ham chiroyli harakat qiladilar.

O‘quvchi: Uning musiqasini kuylab bera olasizlarmi?

O‘quvchilardan ayrimlari: «rappa-pa-pa, rap-pa-ra-rap-pa» tarzida uing musiqasini kuylab berishga harakat qiladilar.

O‘quvchi: Endi tinglab ko‘ringlarchi, men sizlarga uni chalib beraman (o‘quvchi pianinoda asarning kuyini chalib beradi). Bu asarning kuyini kim yozgan?

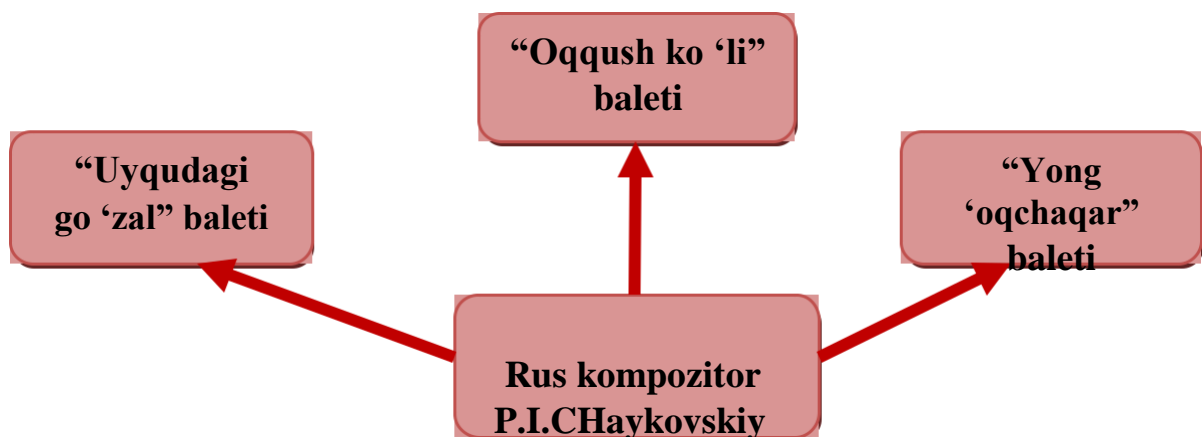
O‘quvchilar: P.T Chaykovskiy.

O‘quvchi: Baletning nomi qanday nomlanadi?

O‘quvchilar: «Kichik oqqushlar», «Kichik oqqushlar raqsi».

O‘quvchi: Raqsning nomi «Kichik oqqushlar raqsi» deyiladi. Baletning nomi esa «Oqqushlar ko‘li», ya‘ni «Lebedinnoe ozero» deb nomlanadi. Bolajonlar, sizlar juda to‘g‘ri javob berdingizlar. Balet – musiqa va raqs harakatlari orqali obrazlar, voqealar yaratish san‘atidir. Balet asarini

dramatik mavzu, raqs, imo-ishora, nafis harakatlar, musiqa, sahna bezaklari va kiyim-kechaklar tashkil qiladi. Butun dunyoga mashhur bo‘lib ketgan «Oqqush ko‘li», «Qarsildoq» va «Uyqudagi go‘zal» baletlarini XIX asrda yashagan rus kompozitori Petr Ilich Chaykovskiy yaratgan. **Rus kompozitori P.I.Chaykovskiyning mashhur balet asarlari**

Bu baletlarni bizning xalqimiz ham yaxshi biladi, sevib tomosha qiladi. Yana XX asrda yaratilgan «Gayane», «Spartak» (A. Xachaturyan), «Bog‘chasaroy fontani» (B.Asafev), «Romeo va Juletta» (S.Prokofev) baletlarini ham ko‘pchilik biladi.

Bolajonlar, qani aytinglarchi, bizning o‘zbek kompozitorlarimiz ham balet asarlarini yaratganmi?

O‘quvchilar: . . . . ?

O‘quvchi: Albatta, yaratganlar! Balet san‘ati O‘zbekistonda ham rivoj topgan. XX asrning 30-yillaridan boshlab «Paxta» (Roslavets), «Orzu» (I.Akbarov), «Sevgi tumori» (M.Ashrafiy), «Tanovar» (A.Kozlovskiy) kabi baletlar yaratildi.

80-yillarda o‘zbek bastakori Ulug‘bek Musaev tomonidan yaratilgan «Hind dostoni» va «To‘maris», Avaz Mansurovning bir pardali «SHarq afsonasi» baletlari el og‘ziga tushdi. 90-yillarda esa Mustafu Bafoev «Ulug‘bek burji» va «Nodira» milliy raqs uslubidagi baletlarini yaratdi.

U. Musaevning «To ‘maris» baleti mavzuidagi dars ishlanmasi.

Bugundan boshlab biz sizlar bilan yuqorida tilga olingan o ‘zbek bastakori Ulug ‘bek Musaev tomonidan yaratilgan «To ‘maris» baleti bilan tanishib, uni o ‘rganishni boshlaymiz.

Bolajonlar, sizlar adabiyot darsida «To ‘maris» dostoni bilan tanishgansizlar. Qani menga «To ‘maris» dostoni haqida kim gapirib bera oladi?

O ‘quvchi: To ‘maris ayol kishi bo ‘lgan. U malika bo ‘ladi. To ‘maris qaysidir shaxsga qarshi kurashadi.

O ‘quvchi: To ‘maris ahmoniyalar podshosi Kirga qarshi kurashadi.

O ‘qituvchi: To ‘maris o ‘z-o ‘zidan u shaxsga qarshi kurashadimi yoki qandaydir sabab bo ‘ladimi?

O ‘quvchi: O ‘sha shoh saklar yerini bosib olmoqchi bo ‘ladi, o ‘z yerlarini saqlab qolish uchun To ‘maris unga qarshi kurashadi.

O ‘quvchi: To ‘maris mard, jasur, qo ‘rqmass ayol bo ‘ladi. U o ‘z yerlarini saqlab qolish uchun xalqini, vatanini himoya qilib kurashadi.

O ‘qituvchi: Juda ham to ‘g ‘ri, bolajonlar, sizlar «To ‘maris» dostonini katta qiziqish bilan o ‘zlashtirgan ekansizlar. Yuqoridagi fikrlaringizni umumlashtirib, men sizlarga «To ‘maris» dostonini eslatib o ‘tmoqchiman.

To ‘maris mard, jasur SHarq ayoli. U massagetlar malikasi va massagetlar qo ‘shiniga qo ‘mondonlik qilar edi. Ahmoniyalar podshosi Kir uni o ‘ziga mahramlikka so ‘rab sovchi yuboradi. Ammo bu soxta muhabbatning tagida hali aytib o ‘tganingizdek, massagetlar yerini ishg ‘ol qilish yetar edi. To ‘maris Kirning yovuz niyatini bilib qolib, unga rad javobini beradi. Bundan g ‘azablangan Kir, yovuz niyatini amalga oshirish maqsadida, massagetlar yeriga bostirib kirish harakatiga tushadi. To ‘maris va Kir o ‘rtasida ayovsiz qonli janglar bo ‘lib o ‘tadi. Bu urushda To ‘marisning yakkayu-yagona o ‘g ‘li Spargandan ayriladi. Kir uni nayrang yo ‘li bilan asir qilib oladi. Lekin To ‘maris o ‘z Vatani va xalqini o ‘g ‘lining boshiga almashishdan bosh tortadi, qo ‘shinlar o ‘rtasida ayovsiz urushlar davom etadi. Ahmoniyalar ko ‘p qo ‘shinidan ajraladi va Kirning o ‘zi halok bo ‘ladi. To ‘maris nomard Kirning kallasini tanasidan judo qilib, qon to ‘ldirilgan meshga tiqib qo ‘yadi. SHunday qilib, mard, jasur SHarq ayoli To ‘maris tarixda o ‘zining qahramonligi bilan hammamizga o ‘rnak bo ‘lib kelmoqda.

Mana shu doston asosida o ‘zbek kompozitori Ulug ‘bek Musaev «To ‘maris» baletini yozganlar. (Iste ‘dodli kompozitor haqida bayon qilib berdik). Mana, bolajonlar, endi sizlar o ‘zbek kompozitori Ulug ‘bek Musaev haqida ham bilib oldingiz. «To ‘maris» dostonini ham eslab oldingizlar. Endi sizlarga shunday topshiriq beriladi: -tasavvur qiling, sizlarning har biringiz kompozitorsiz. Siz hozir «To ‘maris» baletini yozishingiz kerak. Buning uchun har bir o ‘quvchi berilgan topshiriqlarni o ‘z vaqtida bajarishi lozim (barcha o ‘quvchilarga bir varaqdan oq qog ‘oz berildi). qo ‘lingizdagi oq varaqning yuqori qismiga «To ‘maris»

baletidagi ijobiy qahramonga, xususan To ‘maris obraziga xos xususiyatlar haqida 4-5 tadan so ‘z yozasiz, uni har kim mustaqil yozadi (buning uchun ikki minut vaqt ajratildi, ya ‘ni o ‘tgan shu ikki minut davomida o ‘quvchilar mustaqil fikr yuritdilar, o ‘z aqlari bilan ish ko ‘rdilar); -endi ikkinchi vazifa. Bunda har ikki qo ‘shni partadagi o ‘quvchilar birgalikda ijobiy obrazga xos xususiyat, ya ‘ni To ‘maris obrazi balerina tomonidan qanday harakatlar orqali ifodalab berilganligi haqida o ‘ylab ko ‘ringizlar. (Buni endi o ‘quvchilar guruhlariga bo ‘linib, bamaslahat hal qiladilar va vazifaga ajratilgan 5 minut vaqt o ‘tgan, guruhdagilardan bir kishi kelishilgan holda chiqarilgan xulosani bayon qiladi. SHu tariqa barcha guruhdagilar o ‘z fikrlarini bayon qiladilar).

Shundan so ‘ng o ‘qituvchi berilgan javoblarni umumlashtirib, unga ayrim qo ‘shimchalar kiritdi.

Endi o ‘qituvchi butun sinfga savol tashlaydi, ijobiy obrazni, To ‘marisning obrazi qanday musiqa orqali tasvirlanishi lozim.

I-o ‘quvchi: To ‘maris ona - shuning uchun ham uni tasvirlovchi musiqa mayin, alla ohangi singari yumshoq bo ‘lishi kerak.

II-o ‘quvchi: To ‘maris jamoa boshlig ‘i – uni ifodalovchi musiqa qat ‘iy, salobatli bo ‘lishi kerak.

III -o ‘quvchi: To ‘maris jangchi, qo ‘mondon – uning obrazi shiddatli, tezkor va harakatchan bo ‘lishi kerak.

O ‘qituvchi fikrlarni umumlashtirib beradi:

- Berilgan javoblarning hammasi ham to ‘g ‘ri. CHunki, To ‘maris eng avvalo bizning tasavvurimizda ona sifatida, muqaddas ayol sifatida gavdalanishi lozim.

O ‘qituvchi: To ‘g ‘ri. Ikkinchidan, u davlat arbobi, o ‘z jamoasini boshqarib beruvchi bilimdon ayoldir.

O ‘qituvchi: Barakalla. Uchinchidan, u jasur jangchi, sarkarda hamdir. El boshiga og ‘ir kun kelganda u bir erkak jangchi sifatida o ‘z yurti va xalqini himoya qiladigan mard ayol. Xalqimizda bu haqda shunday maqol bor:

«Ot boshiga ish tushsa, suvliq bilan suv ichar,
El boshiga ish tushsa, etik bilan . . . » nima qilar?

O ‘quvchilar: Suv kechar.

O ‘qituvchi: Demak, el boshiga ish tushgan paytda har bir jasoratli inson, erkagu-ayol yovga qarshi mardlarcha otlanishi, o ‘z oriyati, obro ‘-e ‘tibori, Vatani, xalqi uchun jonini ham fido qiliishga tayyor turishi kerak ekan.

Aynan shunday «aqliy hujum» metodi baletdagi salbiy obraz Kir haqida ham o ‘tkazildi va bunda dushmanning qiefasini har bir o ‘quvchi ko ‘z oldiga keltira oladigan darajada darsni qiziqarli va mazmunli olib borishga harakat qilindi.

O ‘qituvchi: Endi biz sizlar bilan birgalikda «To ‘maris» baletidan ayrim musiqali lavhalarni tinglaymiz. Barchamiz diqqat bilan tinglashga harakat qilamiz.

(Magnitofonda «To ‘maris» baletidan I-akt, «To ‘marisning ilk ko ‘rinishi» va I-akt, “Yovuz Kir” obrazlarining musiqiy mavzulari qo ‘yib eshittiriladi.)

Yuqorida o ‘quvchilar bilan olib borilgan suhbatda ular To ‘maris obrazi musiqada qanday tasvirlanishini turlicha talqin qildilar. Ulardan aksariyati uni ona sifatida “alla” kuyiga yaqinroq bo ‘lgan xarakterda, boshqalari esa uni ayol sifatida nazokatli va mayin xarakterdagi musiqa orqali ifodalanishini aytdilar. Ammo kuyni magnitofon orqali eshitganlaridan so ‘ng, ular musiqani o ‘z tasavvurlaridan boshqacharoq ekanligining guvohi bo ‘ldilar va savolomuz o ‘qituvchidan javob kutadilar.

SHunda o ‘qituvchi buning boisini mukammal tushuntirib beradi va u o ‘z fikrini quyidagicha bayon qiladi:

“To ‘maris tabiatan ayol bo ‘lishiga qaramasdan, o ‘z jamoasining sarkardasi va boshlig ‘i hisoblanadi. Ayniqsa, u davrlarda yurtga turli tomondan dushmanlarning bostirib kirishi ehtimoli bor edi. SHuning uchun ham u o ‘z qo ‘shinlari bilan har doim jangovar holatda turishi lozim edi. Kuyning bir me ‘yorda takrorlanishi uning qat ‘iy so ‘zligini, kuyning turli balandliklarda qaytarilishi yurt tinchligining holati ham turlicha bo ‘lishini, kuyning bir me ‘yorda takrorlanishi uning har qanday holatda ham urush yuz berishi mumkin bo ‘ladigan holatlarga birday tayyor ekanligidan dalolat beradi”.

Bunday suhbat o ‘quvchilarda musiqaning To ‘maris obrazini yaqqol ifodalay olishiga ishonch hosil qildiradi. Takroriy eshittirganda ular endi musiqani mutlaqo boshqacha idrok qila boshlaydilar.

Kir obrazining musiqada ifodalanishi ham o ‘quvchilar bilan birgalikda tahlil qilib chiqildi. Musiqa tinglashdan oldin o ‘quvchilar o ‘zlari tasavvur qilganlaricha Kir obraziga tavsif berib chiqishdi.

Ular Kir obrazi qandaydir dahshat yog ‘diruvchi qo ‘rqinchli tovushlar orqali tasvirlanishini, ba ‘zilari esa uning obrazi og ‘ir sur ‘atda salobatli ijro etilishi lozimligi haqida fikr bildirishdi. Ba ‘zan ularning har biri erkin munozarada o ‘z fikrining to ‘g ‘riligini isbotlashga harakat qilishdi. Bunda o ‘qituvchi o ‘quvchilarning munozarasi bahsiga ayrim tuzatishlar kiritib, ularni yo ‘naltirib turadi. Ular o ‘z fikrlarida xaq yoki noxaq ekanliklaridan qat ‘iy nazar, eng muhimi ularga mustaqil fikr yuritish uchun imkon yaratib berildi va ular muammoni ma ‘lum darajada bo ‘lsa-da, mustaqil hal qilish imkoniga ega bo ‘ldilar. SHuni unutmash lozimki, ularning fikr yuritishlarini yoki bildirilgan fikrlarini o ‘qituvchi hech qachon kamsitmasligi, balki uni qo ‘llab-quvvatlab turishi, noto ‘g ‘ri javob berganda ham voqe ‘likni har kim o ‘zicha tasavvur qilishi mumkinligini aytib, ularni hijolatli holatdan chiqarishi lozim.

O ‘quvchilar bilan Kir sahnasi musiqasi eshitilgandan so ‘ng sinfda yana jimlik cho ‘kdi va ular o ‘qituvchining fikrini kutishadi. O ‘qituvchi ularga musiqani quyidagicha bayon qilib beradi:

- Kir hayotda tinch yashay olmaydigan, qiziqqon, jangari inson bo ‘ladi. SHuning uchun ham uning obrazini tasvirlab beruvchi musiqa ham notinch va bir me ‘yorda

ketmaydigan, bezovta xarakterda berilgan. Uning har bir qadamida qilichbozlik, nayzabozlik, qalqonlar to‘qnashuvi yuz berganligi uchun ham akkordlarning keskin ijrosi aynan shu manzaralardan guvohlik beradi. Qonxo‘r yovuz Kir obrazini bastakor kuchli dramatik holatda tasvirlab bergan. Sahna oxirida SHarqona ohangdagi kuy jaranglaydi va u voqe‘likning aynan SHarq o‘lkalarida sodir bo‘layotganligidan guvohlik beradi.

O‘quvchilar bilan yuqoridagi tarzda munozara va bahslarning tashkil qilinishi darsga mutlaqo boshqacha ruh bag‘ishlaydi. Bunday dars olib borish jarayonida o‘quvchilar dastlab mustaqil ishlashga, so‘ngra guruhlar bilan ishlash va nihoyat, butun sinf bilan hamkorlikda ishlashga o‘rgatib borildi. Darsni bunday tashkil qilish o‘quvchilar idrokini yanada faollashtiradi.

O‘quvchilar To‘marisga xos jasorat, matonat va qat‘iylikni, Kirga xos bezovtalik, qiziqqonlik va jangarilik kayfiyatini aniq tasavvur qila boshlaydilar. SHu tariqa ular alg‘ov-dalg‘ovlarining musiqa ohanglarida ham aniq tasvirlanishi mumkinligining guvohi bo‘ldilar.

"Aqliy hujum" metodi

Mazkur metoddan foydalanish uchun o‘quvchilarni oldilariga qo‘yilgan muammo yuzasidan keng va mantiqli fikrlashga o‘rgatish, har bir o‘quvchi shaxsiy fikrini bildirish va uni asoslashga imkon beriladi.

O‘quvchilarning aytgan ixtiyoriy fikrlari faqat rag‘batlantiriladi va ular baholanmaydi, bu esa ularning muammo yuzasidan yangi-yangi fikrlarni bildirishlariga olib keladi. Bunda tahlil qilinayotgan muammo yuzasidan o‘quvchilarga keng imkoniyat yaratib berish muhimdir.

Mazkur metodni qo‘llash uchun har bir o‘quvchiga bir varaqdan ish qog‘ozi taqatiladi, ular muammo yuzasidan o‘z fikrlarini yozib boradilar va o‘z fikrlarini asoslab beradilar.

Ma‘lum vaqtdan so‘ng qog‘ozlar yig‘ilib olinadi va undagi asosiy fikrlar doskaga yozilibboriladi. Uquvchilarga bildirilgan fikrlarga yangi g‘oyalar qo‘shishga imkon beriladi. Jarayon yangi fikrlar aytish to‘xtaganidan keyingina yakunlanadi. SHu tariqa o‘qituvchi yordamida muammoning yechimiga erishiladi.

Mazkur uslubni qo‘llash bo‘yicha olib borgan tajriba-sinov ishlarimizdan ayrim namunalar keltiramiz.

Darsning mazmuni: o‘zbek zamonaviy musikasi (6-sinf).

Darsning maqsadi: o‘quvchilarni zamonaviy musiqaga xos fikrlar bilan tanishtirish.

Dars jarayonida quyidagi vazifalar amalga oshiriladi.

1. Jahon musikasiga xos janrlar.
2. Jahon musiqasi asosida o‘zbek kompozitorlari tomonidan yaratilgan mumtoz asarlar.
3. O‘zbek mumtoz musiqasiga hursat hissini uyg‘otish.

Dars jihozlari: rasmlar, magnitofon yozuvi, jadval.

Darsning rejasi:

1. Jahon kompozitorlari va ular tomonidan yaratilgan musiqiy janrlar.
2. O'zbek kompozitorlari tomonidan yangi janrlarga qo'llanilishi.
3. Yangi yaratilgan asarlar.

Janrlar xilma-xilligi o'zbek musiqasining ulkan yutug'i. Bu metodni qo'llash uchun har bir o'quvchiga bir varaqidan ish qog'ozi tarqatiladi va ularga o'zlari bilan kompozitorlar va ularning yaratgan asarlaridan misollar keltiriladi. Varaqqa o'quvchilar o'z ism-familiyalarini yozishlari va ularning bergan javoblari belgilanmasligi, shuning uchun har bir o'quvchi o'zi bilganicha varaklarga javob yozishi zarurligi uqtiriladi. O'n daqiqa ichida barcha o'quvchilar o'zlari bilan ma'lumotlarni varaqlariga yozib berishadi. Muhimi, bu ishda har bir o'quvchi mustaqil fikr yuritish bilan band bo'ladi, ya'ni muammoni qal etish faqat o'quvchi tomonidan emas, balki o'quvchilarning sa'y-harakatlar bilan amalga oshiriladi. Muammoni hal etishga barcha birdek hujum boshlaganliklari uchun ham bu metod "Aqliy hujum" deya nomlanadi.

O'tgan o'n daqiqa natijalarini yakunlash uchun o'qituvchi tarqatilgan varaqlarni yig'ib oladi. Zamonaviy musiqa bo'yicha ijod qilayotgan kompozitorlarning nomlari doskaning o'ng tomoniga va ular yaratgan asarlarning nomi doska o'rtasiga, bu asarlar qaysi janrga mansub ekanligi esa, doskaning chap tomoniga yozib boriladi. Buning uchun o'qituvchi har bir varaqqa alohida e'tibor berib, unda yozilgan faktlarni doskaga yozib boradi. O'quvchilar o'z varaqlariga yozilgan ma'lumotlarning ahamiyatli ekanligiga e'tibor berib borishlari tabiiy. Bir xil faktlarning kaytarilishi ham alohida ta'kidlanmaydi. Agar u doskaga yozilgan bo'lsa, uni kayta yozib o'tirilmaydi. Ayrim faktlar o'qituvchi tomonidan to'g'rilanib, ularga qisqacha izox berib, to'ldirilib beriladi. "Aqliy hujum" metodidan foydalanish natijasida doskada quyidagi ma'lumotlar o'z ifodasini topadi.

Kompozitorlarning nomlari	Asarlari nomi	Qaysi janrga mansubligi
Mutal Burxonov	O'zbekiston Respublikasi Davlat madhiya	Madhiya
Sulaymon Yudakov	"Maysaraning ishi"	Opera
Muxtor Ashrafi	"Dilorom"	Opera
Sulaymon Yudakov	"Mening vatanim"	Kantata
Sulaymon Yudakov	"Mirza cho'li"	Sonata
Dilorom Omonullaeva	"Yomg'ir yog'ar"	Bolalar qo'shig'i

SHermat Yormatov	“Maysa”, “Islom Bobo”	Bolalar qo ‘shig ‘i
Sobir Boboev	“Yoril tosh”	Bolalar teatri
Farid Olimov	“Fotima va Zuxra”	Musiqali drama

O ‘quvchilar doskaga yozilgan bu ma ‘lumotlarni o ‘z daftarlariga yozib olishadi. Ayni paytda, ular o ‘zbek zamonaviy musiqasi haqida anchagina keng ma ‘lumotga ega bo ‘ladilar.

Dars yakunida o ‘qituvchi bu ma ‘lumotlarni yanada boyitib borish lozimligini uqtiradi va ularga tinglagan har bir asarning kompozitori, asar nomi va qaysi janrga mansubligini yodda saqlab qolish vazifasini yuklayli.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Innovatsiya haqida nimalarni aytish mumkin
2. Innovatsiyalar va pedagogik texnologiyalarni o ‘quv jarayonida qo ‘llashda qanday usullardan foydalanish mumkin bo ‘ladi.
3. Dars samaradorligini ta ‘minlashda innovatsion texnologiyalardan foydalaniladi.
4. Pedagogik texnologiya va pedagog mahoratga oid bilim, tajriba va interaktiv metodlar o ‘quvchini bilimli, yetuk malakaga ega bo ‘lish.
5. Innovatsiyalar nima.
6. O ‘qitish jarayonida qo ‘llaniladigan treninglar
7. “Tarmoqlar” metodi.
8. “3x4” metodi.
9. “Blits –o ‘yin” metodi.
10. “Intervyu” texnikasi nimaga qaratilgan.
11. “Ierarxiya” texnikasi nimaga qaratilgan.
12. “Bumerang” texnikasi nimaga qaratilgan.
13. “O ‘quvchi” treningi nimaga qaratilgan.
14. “O ‘qituvchi shaxsi” treningi nimaga qaratilgan.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. J.G ‘ Yo ‘ldoshev, S.A. Usmonov Pedagogik texnologiyalarning tadbiiy asoslari. -Toshkent, O ‘qituvchi 2004 yil.
2. Q. Tolipov, M. Usmonboeva Pedagogik texnologiyalarning tatbiiy asoslari. T. «Fan» 2006 yil.
3. Ishmuhammedov R.J. Innovatsion tehnologiyalar yordamida ta ‘lim samaradorligini oshirish yo ‘llari. T2000 yil.
- 4 D.A. Karimova Musiqiy pedagogi mahorat asoslari. T. Moliya-iqtisod 2008 yil.

3-MAVZU: “MUSIQA MADANIYATI DARSLARINI TASHKIL ETISHDA INTEGRALLASH METODLARI”

(4-soat amaliy)

REJA

1. Musiqa madaniyati darslarda integrallash ta'limi
2. Integrallash metodikasini qo'llash bo'yicha musiqa madaniyati fani o'qituvchisi uchun uslubiy tavsiyalar.
3. Musiqa madaniyati darslarni o'qitishning kompleks yondashuvi
4. *Sinergiya va uning ta'limdagi o'rni.*

2.1 Musiqiy darslarda integrallash ta'limi

Maktabda ta'lim va ta'limni integratsiya qilish muammolari nazariya va amaliyot uchun muhim va zamonaviydir. Uning dolzarbligi maktabga joylashtirilgan yangi ijtimoiy talablar bilan bog'liq va bu fan va ishlab chiqarishdagi o'zgarishlarga bog'liq

Ta'lim tizimida integratsiyalashuvi joriy etilishi bugungi kunda maktab va jamiyat uchun qo'yilgan vazifalarni hal qilish imkonini beradi. Integratsiyalangan darslar bolalar dunyosida yaxlit ko'rinishni shakllantirishga, tabiat, jamiyat va umuman olamdagi hodisalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushunishga yordam beradi. Integrallashtirilgan dars didaktik maqsadlarga erishildi: bilim, ta'lim va tarbiya.

Estetik sub'ektlarini integratsiyalashuvi bu aloqaning axloqiy va axloqiy tomoniga ta'sir qiladigan, inson - jamiyat - tabiatning o'zaro bog'liqligiga erishishga imkon beradi. Tabiiy ravishda paydo bo'ladigan yo'llar mavjud. Bu san'at va badiiy ish, san'at va adabiyot, san'at va musiqa kabi bir-birini to'ldiradigan kurslarni birlashtiradi.

Ayvazovskiyning asarlari SHostakovich va Betxovenning musiqasi bilan to'ldiriladi, bu sizni kema halokatiga uchragan fojening to'liq chuqurligini va kema tarqalib ketgan elementlarning barcha kuchini his qilish imkonini beradi. Musiqiy va vizual san'atning integratsiyasi o'quvchilarga nafaqat tinglash, tasavvur va his-tuyg'ularni rivojlantirish, balki ijodiy ish bilan shug'ullanish imkonini beradi.

Musiqa, tasviriy san'at va adabiyotning integratsiyasi san'atning ruhiy fiqlarini ochish uchun katta imkoniyatlar yaratib beradi, unga xalqlar o'rtasidagi muloqot tili, o'tmish va bugungi insonlarning fikrlari, his-tuyg'ulari va harakatlarini himoya qiladigan insoniyat xotirasi sifatida qaraydi.

Integratsiya - bu individual aloqalarning sub'ektiv sub'ektlarining ta'lim materiallari birlashuvi, aloqasi, yaqinlashuvini o'z ichiga olgan tizimdir. Integratsiyalashgan o'rganish ham maqsad, ham o'quv usuli hisoblanadi.

Ta'limning maqsadi sifatida, integratsiya maktab o'quvchilariga dunyoni totuvlik bilan his qilish, atrofdagi haqiqatning go'zalligini tovush va rang orqali turli xilligini kashf etishga yordam beradi.

Integratsiya o'quvchilarni o'qitish vositasi sifatida an'anaviy fan bilimlari birlashmasida yangi bilimlar olishga hissa qo'shadi.

Integratsiya o'quvchilar uchun quyidagi afzalliklarga ega: u bilimga qiziqish hosil qiladi, musiqiy olamning yaxlit ko'rinishini yaratishga yordam beradi, musiqiy bilimlarni tizimlashtirishga, musiqiy mahorat va ko'nikmalarning rivojlanishiga, estetik hislar, tasavvurlarni, e'tiborni, musiqiy xotirani va o'quvchilarning fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi.

SHaxs taraqqiyotiga yo'naltirilgan ta'lim mazmunini amaliyotga tatbiq etish, o'quv jarayoniga innovatsion ta'lim texnologiyalarini olib kirish zaruriyati ta'lim mazmuni bilan uning maqsadi orasida mutanosiblikni ta'minlashni taqozo qiladi. So'nggi yillardagi islohatlar ta'lim mazmuni bilan uning maqsadi orasidagi mutanosiblikni ta'minlash sohasida muhim qadam bo'ldi. Ma'lumki, insoniyat yuqori darajada axborotlashgan jamiyatda yashamokda. Ta'limning xususiy maqsadlaridan biri o'quvchilarni o'ta sifatli, ularni ma'naviy-intellektual jihatdan rivojlantirishga ko'maklashadigan axborotlar bilan qurollantirishdan iborat.

Ushbu maqsadga mos keladigan ta'lim mazmuni, avvalambor, darsliklar va o'quv kitoblarida muayyan izchillikda aks etishi kerak. Chunki, yangi davr kishisi ijtimoiy, moddiy, madaniy taraqqiyotni tamoman yangi bosqichga ko'taradigan qator o'zgarishlarni vujudga keltira oladigan mustahkam bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi lozim.

Bu esa, ta'lim maqsadiga mos keladigan ta'lim mazmunini yangi o'quv modellari vositasida ifodalashni talab qiladi.

Ta'lim maqsadiga muvofiq keladigan ta'lim mazmuni va uni ifodalovchi o'quv modellari o'quv-bilim jarayonining muhim tashkiliy qismi hisoblanib, uning asosiy maqsadi - o'zgarishlarni ta'lim mazmunining DTSda belgilab qo'yilgan negiziga mutanosib tarzda kiritishdan iboratdir.

Bugungi kunda ta'lim maqsadi asosida uning mazmunini muntazam yangilash, uning shaxsga yo'naltirilgan demokratik modelini belgilab berish zaruriyati mavjud. Ta'lim maqsadiga mos ravishda o'quv-bilim jarayoni mazmunida bir qator o'zgarishlar amalga oshirildi. Jumladan, o'quv topshiriqlari muntazam yangilanmokda. Bu pedagogik tadbir ta'lim maqsadining rivojlanayotganligi bilan bog'liq tarzda amalga oshirilmoqda. Bu o'z navbatida, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini o'quv jarayoniga olib kirishni talab qilmokda.

Ta'lim maqsadiga mos keladigan ta'lim jarayonining natijalari o'quvchining aqliy, xuquqiy fuqarolik, kommunikativlik, axborotli va

tafakkurning boshqa yo'nalishlarida chukur mahoratga ega bo'lish imkonini berishi lozim. Bunda o'quv-bilim jarayonida muhim o'rinni o'qituvchilar bilan o'quvchilar orasida o'zaro fikr almashishga imkon beradigan ta'limiy topshiriqlar egallashi zarur. Ta'lim mazmunini uning maqsadiga mos tarzda belgilash

imkoniyatlari quyidagilarda namoyon bo'lishi kerak:

1.O 'quvchilarga takdim etiladigan o 'quv materiallari va ta 'limiy topshiriqlar birinchi navbatda ta 'limning umumiy maqsadi va o 'quv predmeti maqsadiga mos kelishi.

2.O 'zaro bir-birini takrorlaydigan tushunchalar, o 'quv matnlari hamda ta 'limiy topshiriqlarni ta 'lim maqsadiga uygunlashtirgan holda o 'quvchilarga takdim etishga erishish.

3.Ta 'lim maqsadiga mos keladigan ta 'lim mazmunini belgilashda o 'qitish texnologiyaei va o 'quvchi tomonidan bajariladigan ta 'limiy topshiriqlarni aniq rejalashtirish.

4.Ta 'lim maqsadiga mos tarzda turli yo 'nalishda interfaol ish turlarini kengaytirishga erishish.

5.O 'quvchilarga ta 'lim maqsadiga mos tarzda takdim etiladigan o 'quv materiallari o 'zbek xalqining turmush tarzi, urf-odatlar, mentaliteti, manaviy-madaniy hayoti, mashg 'ulotlari, yashash xududi bilan chambarchas bog 'langan, ularni o 'quvchi ko 'z o 'ngida gavdalantira oladigan bo 'lishi.

6.O 'quv-metodik majmualar tarkibida beriladigan o 'quv materiallari, talimiy topshiriqlar, didaktik ishlanmalar, savol va topshiriqlar, mustaqil ishlar, uy vazifalari, o 'quvchining individual bilim olishi, voqea-hodisalarni tahlil qilishi, egallagan bilimlarini amalda qo 'llashi uchun qulay bo 'lishi lozim.

7.Ta 'lim maqsadidan kelib chiqqan holda, o 'quvchining mustaqil bilim olishini tashkil etish orqali ta 'lim mazmunini maqsadga muvofiq tarzda belgilash imkoniyati vujudga keladi. Bu esa dars jarayonida o 'quvchilarning mustaqil faoliyat ko 'rsatishlariga imkoniyat yaratadi.

8.Ta 'lim maqsadiga mos keladigan ta 'lim mazmuni birinchi navbatda fan-texnika, ishlab chiqarish hamda jamiyat hayotining ijtimoiy, siyosiy, ma 'naviy o 'zgarishlarini o 'zida ifodalay olishi kerak.

Ta 'lim jarayonining ta 'lim maqsadiga mos kelishini ta 'minlash uchun quyidagilarga erishish lozim:

Ijtimoiy talab va ta 'lim maqsadidan kelib chiqqan

holda, ta 'lim mazmuniga asoslangan yangi o 'quv modellarini o 'qitish jarayoniga tatbiq etish. Bunda o 'quv-bilim jarayonida o 'quvchining faolligini ta 'minlash asosiy o 'quv maqsadlaridan biri bo 'lishi lozim. Shu bilan bir qatorda, o 'quvchining ta 'lim mazmunida ko 'zda tutilgan muayyan ko 'nikmalarini shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega.

2.2 Integratsiyallash metodikasini qo 'llash bo 'yicha musiqa madaniyati fani o 'qituvchisi uchun uslubiy tavsiyalar.

Ta 'lim maqsadi va mazmunining o 'kuvchilarni rivojlantiruvchi ahamiyat kasb etishi ularning yoshiga mosligi bilan belgilanishini hisobga olish asosiy vazifalardan biridir. Rivojlantiruvchi ta 'lim har bir o 'quvchining imkoniyatini hisobga olgan holda o 'qitish jarayoni bo 'lib, unda o 'quvchini har tomonlama rivojlantirish maqsad qilib qo 'yiladi.

Rivojlantiruvchi ta 'lim tizimida bilim, ko 'nikma va malakalar o 'quvchining rivojlanganlik darajasini belgilovchi natijalar bo 'lib xisoblanadi. Ta 'lim maqsadiga mos keladigan ta 'lim mazmuni muayyan xalqning tarixiy, xayotiy tajribalari, ilmiy-ma 'naviy merosi, fan-texnika yutuqlari, jamiyat hayoti, ishlab chiqarish imkoniyatlarini o 'zida mujassamlashtirishi kerak. Ta 'lim mazmunida ijtimoiy buyurtma hamda ta 'lim maqsadi o 'z ifodasini topishi lozim.

Muayyan o 'quv predmeti mazmunini loyihalashda birinchi navbatda ta 'limning umumiy maqsadi, keyin esa o 'quv predmeti maqsadlariga asoslanish lozim. O 'quv predmeti mazmunini loyihalash uchun ta 'limning bosh maqsadi va o 'quv jarayonining xususiy maqsadlarini aniq bilish talab etiladi. Aks holda, ta 'lim maqsadi bilan uning mazmuni orasidagi muvozanat yo 'qoladi.

Ta 'lim maqsadi bilan uning mazmuni orasidagi mutanosiblikni ta 'minlash uchun muayyan didaktik qonuniyatlar, jumladan, o 'quvchi shaxsini uzluksiz rivojlantirish, uni qo 'llab-quvvatlash tamoyillariga amal qilish talab etiladi. Bunda, ayniqsa, o 'quvchini har tomonlama qo 'llab-quvvatlashga erishish muhim ahamiyatga ega. Ta 'lim mazmunini tabaqalashtirish bir qator modellar majmuini ishlab chiqishni taqozo qiladi. Bu bir tomondan ta 'lim mazmunini integrallashtirish imkonini bersa, ikkinchi tomondan esa, o 'quvchilarning individual xususiyatlari, qiziqishlariga qarab bilimlarni takdim etish imkoniyatini yaratadi. Bu esa o 'quvchilarning kasb tanlashlari uchun qulay pedagogik sharoit yaratish, ularning tanlovlarini qo 'llab-quvvatlashga ko 'maklashadi.

SHu bilan bir qatorda, o 'quvchilarning mustaqil, ongli tanlovlarini ta 'minlaydi. Buning natijasida o 'quvchilar o 'zlarining shaxsiy hayot

yo 'llarini loyihalashtirish imkoniyatiga ega bo 'ladilar, ularda tadqiqotchilik, loyihalash, erkin muloqot va tanlov ko 'nikmalari tarkib topadi.

Musiqqa madaniyati fani o 'qituvchisi uchun uslubiy tavsiyalar.

1. Birlashtirilgan turdagi musiqqa sinfida diqqatga sazovor bo 'lgan turli xil san 'at asarlarining intonatsiya tomoniga e 'tibor qaratish lozim. Tantanaviylik har qanday turdagi san 'atning har xilligi, u musiqqa, adabiyot, xoreografiya, teatr, tasviriy san 'at kabi shifrlangan koddir. Ijro, uslub, shakl, ifoda vositasi - bu xilma-xillik "intonatsiya" ta 'rifiga tushadi.
2. Musiqqa darsida ishlatiladigan har qanday san 'at asarini hal qilish uchun qanday vazifani belgilash kerak.
3. Sinfning o 'ziga xos shartlari va xususiyatlaridan kelib chiqib, o 'qituvchi musiqiy, adabiy va vizual materiallardan foydalanishni rejalashtirishi kerak, chunki

u o 'quvchilarga ma 'lum bir badiiy ta 'sir ko 'rsatadi, darsning eng qiziqarli dramalariga hissa qo 'shadi.

4. Musiqiy darslarda turli xil san 'at turlaridan foydalanish musiqa ishida chuqurroq hissiyotni his qilishga yordam beradi.

5. Birlashtirilgan turdagi darslar o 'quvchilarni san 'atdan noldan tug 'ilmasligini, balki haqiqiy hayotdan kelib chiqqanligini tushunib yetishi kerak.

6. Intonatsiya, ritm, tasvir, kayfiyat, kontrast, simmetriya, soyalar va boshqalar kabi turli xil san 'at turlarining "bog 'liq" vositalarini aniqlashga yordam berish.

7. Badiiy ekspozitsiyaning interpenetratsiyasi atamalarning ishlatilishi bilan ifodalanadi: rassomlikda ritm, oyatning musiqasi, musiqaning rangi, ritmik naqsh, musiqa peyzaji, garmonik ranglar, musiqiy rasm, simfonik rasm, tasviriy oyat va boshqalar.

8. San 'at asarlarini tahlil qilish va his qilish jarayonida bolaning ishda hissiy munosabatini saqlab turish, uni terminologiyani haddan tashqari yuklamasdan, quruq haqiqatlar bilan saqlab qo 'yish muhimdir.

9. San 'at asarlarini tahlil qilish usullari orasida quyidagilar qo 'llaniladi:

a) turli turdagi san 'at asarlarini solishtirish usuli

b) asarlarni o 'xshashlik, farq, kontrast, takrorlash printsipligiga solishtirish usuli

11. Musiqiy, vizual va adabiy seriyalarni tanlashda o 'quvchilarning yoshlik xususiyatlarini hisobga olish. Darslarda ishlatiladigan san 'at asarlardagi estetik hislarni shakllantirishi, badiiy tarix bilimi, badiiy va majoziy fikrlash ko 'nikmalari, tasavvur va o 'quvchilar o 'rtasida hissiyotlilikni kuchaytirishi kerak.

2.3 Musiqa madaniyati darslarni o 'qitishning kompleks yondashuvi

Integratsiyalashgan darslar dizayn, tashkilot, metodika, an 'anaviy

o 'quv mashg 'ulotlari kabi ko 'plab o 'quvchilar tomonidan noan 'anaviy hisoblanadi, shuning uchun bunday darslar barcha o 'qituvchilar tomonidan qo 'llanilishi kerak. Biroq, tayyorgarlikning etishmasligi muqarrapligi muammosiga, o 'qituvchilarni ortiqcha yuklaydiganligi sababli ular asosiy ish shakli bo 'la olmaydi. Bugungi kunda DTSlarini qanday joriy etganini va ishda yangi yondashuvlardan foydalanishni bilish kerak.

Musiqada kompleks darslar o 'quvchilarga musiqiy san 'at dunyosini yanada chuqurroq o 'rganishga, ularni madaniyatiga o 'rgatishga, musiqaning barcha boyligi va janrlari bilan musiqani sevishtirishga o 'rgatadi.

Ta 'lim darajasini ko 'tarish va muayyan natijalarga erishish uchun musiqani boshqa san 'at turlari bilan ko 'rish mumkin, chunki u noto 'g 'ri ma 'lumotni (dramatik harakatning tasavvurini yoki boshqa hodisalarni) eng aniq ifodalashga olib keladigan musiqa bo 'lib, turli xil musiqa turlarini birlashtiradi.

Murakkab san 'atni murakkablikda tasavvur qilish, fantaziya, aql, chizmachilikni optimallashtirish, har qanday sohada zarur bo 'ladigan qobiliyatlarni shakllantiradi.

Hozirgi vaqtda san 'atni kompleks egallash g 'oyasi borgan sari kuchayib bormoqda. Musiqa, rasm, adabiyot, san 'at olami - insonning ma 'naviy hayotini to 'liq va har tomonlama qamrab oladi.

Musiqa madaniyati darslarda o 'quvchilarning integratsiyalashgan musiqiy ta 'limi atrofdagi dunyo bilimlari va rivojlanishi tufayli yuzaga keladi:

- 1) ijodiy salohiyatning to 'liq rivojlanishi asosida o 'quvchilarning estetik madaniyatini shakllantirish;
  - 2) Musiqani insonning ichki sohasiga ta 'siri va atrofdagi haqiqatga munosabatiga asoslangan hayotiy pozitsiyani shakllantirish (estetik va ma 'naviy g 'oyalar).
  - 3) Musiqiy san 'atni o 'rganish, musiqa san 'atini o 'rganish, qo 'shni san 'at turlarini egallash - teatr, rasm, adabiyot, arxitektura va boshqalar
- Bolalar uchun turli xil san 'at asari bilan bir xil vazifani hal qilish - atrofimizdagi olamning go 'zalligini, so 'zning go 'zalligini ko 'rsatishni ko 'rsatish.

Musiqa va adabiyotda kompleks darslar:

So 'zning san 'ati bu yerda, birinchi navbatda, chalinadigan so 'zning san 'ati, aytilgan va eshitilgan so 'z bo 'lib, o 'qilmaydi. Ushbu darslar ko 'plab tayyorgarlik ishlarini talab qiladi, bular - darslar, umumlashmalar. Ular odatda o 'yinlarning momentlarini qo 'shib qo 'yish, drammatizatsiya qilish, rasmlarning reproduksiyasidan, taqdimotlardan, shuningdek bolalarning o 'zlari tomonidan yaratilgan chizmalar va qo 'l san 'atlarini o 'z ichiga olgan adabiy va musiqiy kompozitsiya sifatida yaratilgan.

Afsuski, darslar odatda mexanik o 'qish bilan bog 'liq. O 'quvchilar san 'atning asarlarini so 'zma-so 'z so 'zlar mazmuniga kiritmasdan, noto 'g 'ri xatti-harakatlarni o 'ylamasdan, fikrlarni va his-tuyg 'ularni so 'z bilan ifodalashni o 'ylamasdan o 'qidilar. Va she 'r - og 'zaki va musiqiy san 'atdir. "Odamlarning kelib chiqishi, tabiatida va mavjud bo 'lishining ko 'p shakllarida she 'rlari musiqaga organik ravishda bog 'langan".

Adabiyot, musiqa, tasviriy san 'at va teatrning o 'zaro aloqasi badiiy qiyofada o 'z hissiyotlari, va hissiyotlari haqidagi fikrlar orqali amalga oshiriladi.

5. *Sinergiya va uning ta'limdagi o'rni.*

Innovatsiyaning 10 ta amri

1. Maqsadingizni ifodalang.
2. Jamoangizni ilhomlantiring.
3. Diqqatingizni xaridorga qarating.
4. Har kimga o'xshamang.
5. Hamma narsani shubha g'alviridan o'tkazib ko'ring.
6. Sinergiya* yarating.
7. Jarayonni yarating.

8. Har qanday xatarni oldindan ko'ra biling.
9. O'zgarishlarning yetakchisiga aylaning.
10. Tashabbuskor bo'ling.

Sinergiya bu foydali o'zaro hamkorlik, uning samarasi har bir inson yakka holda qilgan harakatlari yig'indisini olib qaraganimizda yanada ko'proq hisoblanadi. "Sinergiya" so'zi grek tilidan tarjima qilinganida aynan "hamkorlik, o'zaro munosabat" ma'nolarini bildiradi

NAZORAT SAVOLLARI

1. Innovatsiya haqida nimalarni aytish mumkin
2. Innovatsiyalar va pedagogik texnologiyalarni o'quv jarayonida qo'llashda qanday usullardan foydalanish mumkin bo'ladi.
3. Dars samaradorligini ta'minlashda innovatsion texnologiyalardan foydalaniladi.
4. Pedagogik texnologiya va pedagog mahoratga oid bilim, tajriba va interaktiv metodlar o'quvchini bilimli, yetuk malakaga ega bo'lish.
5. Innovatsiyalar nima.
6. Ta'limda eng muhim muammo nima hisoblanadi?
7. O'quv predmetlari mazmunini integratsiyalash bo'yicha qanday muammolar mavjud?
8. Faoliyatga oid integratsiya – bu nima?
9. Amaliy integratsiya – bu nima?
10. O'quvchilarning qiziqishi, qobiliyati, imkoniyatiga ko'ra ma'lum soha bo'yicha chuqur bilim berishni nima nazarda tutadi?

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Musiqa madaniyati fanidan Davlat ta 'lim standarti. –T.: “Ma ‘rifat-Press”, 2016.
2. Musiqa madaniyati fanidan o ‘quv dasturi. –T.: “Ma ‘rifat-Press”, 2016.
3. Maktabdan tashqari ta ‘limga qo ‘yiladigan Davlat talablari. –T.: Xalq ta ‘limi vazirligi, 2011.
4. I.A.Akbarov. Musiqa lug ‘ati. –T.: “O ‘qituvchi”, 2007.
5. V.A.Vaxromeev. Musiqaning elementar nazariyasi. –T.:“O ‘qituvchi”, 2010
6. Ishmuhamedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta ‘lim samaradorligini oshirish yo ‘llari. –T.: TDPU, 2004.
7. Tolipov O ‘.Q. Pedagogik texnologiya asoslari. – T.: “Maktab va hayot” jurnaliga ilova, 11(035)-nashr, 2003.
- 8.“Fanlarni integratsiya o ‘qitishning pedagogik shart-sharoitlari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferentsiyasi materiallari T.2017.
- 9.Klarin M.V. Innovatsii v mirovoy pedagogike. Riga NPTS “Eksperiment”, 2015g.

4-MAVZU: “MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARI DASTURLARIDAN FOYDALANISH REJA

(4-soat amaliy)

1. Multimedia vositalaridan foydalanish
- 2 Power Point programmasidan samarali foydalanish.

2.1. Multimedia vositalaridan foydalanish

Multimedia bir nechta ta ‘rifga ega:

- *Multimedia* - turli ma ‘lumotlarni ishlab chiqish, ishga tushirish, qayta ishlash vositalarini qo ‘llash tartiblarini ta ‘riflovchi texnologiya;
- *Multimedia* - kompyuter apparat ta ‘minoti (kompyuterda kompakt-disklar o ‘qish qurilmasi – CD-Rom, Drive, uning yordamida ovozli va videoma ‘lumotni eshittirishga yordam beradigan ovoz va videoplata, joystick va boshqa maxsus qurilmalarning mavjudligi);

bir tizimga birlashishi. Odatda multimedia deganda matn, ovoz, *Multimedia* - bu bir necha ma ‘lumottaqdim etish vositalarining grafika, multiplikatsiya, videotasvir va fazoviy modellashtirish kabi ma ‘lumot taqdim etish vositalarining

kompyuter tizimidagi birlashishi tushuniladi. Bunday vositalarning birlashishi ma'lumot qabul qilishning yangi sifatli darajasini ta'minlaydi: inson passiv ravishda mahliyo bo'libgina o'tirmasdan, balki faol ishtirok etadi ham. Multimedia vositalari bilan ishlovchi dasturlar ko'p modallidir, ya'ni ular bir necha sezgi organlariga bir vaqtda ta'sir qilgani uchun auditoriyaning qiziqishi va e'tiborini tortadi.

Multimedia ilova mazmuni muallif tomonidan stsenariy tayyorlash paytida atroflicha o'z ylanadi va texnologik stsenariyni ishlab chiqishda aniqlashtiriladi. Ta'limiy ma'lumot taqdim etishning an'anaviy shakli - matn va statik grafika ko'p asrlik tarixga ega bo'lsa, multimediadan foydalanish tajribasi yillar bilan o'zlanadi.

Illyustratsiya, jadval va chizmalar mavjud bo'lgan animatsiya elementlari va ovoz jozraligida taqdim etilayotgan, chiroyli bezalgan multimediali ilova o'zrganilayotgan materialni qabul qilishni osonlashtiradi, tushunish va eslab qolishga yordam beradi, ta'lim oluvchining bilim olishga bo'lgan faolligini oshirib, predmetlar haqida aniqroq va to'laroq tushunchaga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Sifatli multimedia ilovalari ishlab chiqishga yo'naltirilgan turli-tuman, bir-biridan farqli texnologik usullar mavjud. Ushbu ilovalarni yaratish va ulardan foydalanishda bir qator asosiy texnologik tavsiyalarga amal qilish kerak.

Multimedia ilovalarini yaratish uchun asos sifatida materialni elementlarga bo'lish va ierarxiya tarzida ko'zrgazmali ravishda taqdim etishga asoslangan holda tizimlashtirish usulini o'zida mujassam etgan materialni qamrab olish modelini tanlash mumkin.

Multimedia ilovasini loyihalashning boshlang'ich bosqichida materialni qamrab olish modeli quyidagilarga imkon beradi:

- material mazmunini aniq belgilash;
- mazmunni ko'zrgazmali, aniq va ochiq tarzda taqdim etish;
- multimedia ilova komponentlari tarkibini aniqlash.

Kompyuter ekranidagi ma'lumotni vizuallashtirish usullarini ishlab o'zqishda psixologiya yutuqlarini hisobga olish kerakligi bir qator umumiy tavsiyalarni shakllantirishga yordam beradi:

- ekrandagi ma'lumot tizimga keltirilgan bo'lishi kerak;
- vizual ma'lumot davriy ravishda tovushli ma'lumotga almashib turishi kerak;
- rang yorqinligi va tovush balandligi davriy ravishda o'zgarib turishi kerak
- vizuallashtirilayotgan material mazmuni juda ham sodda yoki juda ham murakkab bo'lmasligi kerak.

Ekrandagi kadr formatini ishlab o'zqishda va yaratishda ko'rish maydonini tashkil etishni belgilovchi ob'ektlar orasida maqsad va munosabat borligini

hisobga olish tavsiya etiladi. Ob 'ektlarni quyidagicha joylashtirish tavsiya qilinadi:

– vizual axborotlarni ortiqcha detallar, yorqin va kontrast ranglar bilan bezamagan holda;

– xotirada saqlash uchun mo 'ljallangan materialning rangini o 'zgartirish, tagiga chizish, shrift o 'lchamini va stilini o 'zgartirish orqali ajratish.

Multimedia ilovalarini ishlab chiqishda turli rang va fonda tasvirlangan ob 'ektlar insonlar tomonidan turlicha idrok qilinishini hisobga olish kerak.

Vizual axborotlarni tashkil etishda predmetlarning fonga nisbatan kontrasti muhim rol o 'ynaydi. Kontrastning ikki turi mavjud: to 'g 'ri va teskari. To 'g 'ri kontrastda predmetlar va uning tasvirlari fonga nisbatan to 'qroq, teskari kontrastda esa ochroq bo 'ladi. Multimedia ilovalarida odatda har ikki turidan foydalaniladi, turli kadrlarda alohida va bitta kadr doirasida birgalikda bo 'lishi mumkin. Ko 'p hollarda teskari kontrast ustunlik qiladi.

Multimedia ilovalarining to 'g 'ri kontrastda ishlashi afzalroq hisoblanadi. Bu holda yorqinlikning ko 'payishi ko 'rinishning yaxshilanishiga, teskari holatda esa yomonlashishiga olib keladi, lekin teskari kontrastda namoyish etiladigan harf va belgilar, kichik o 'lchamda bo 'lganda ham to 'g 'ri kontrastga nisbatan aniqroq va tezroq o 'qiladi. Tasvir qismlarining nisbiy o 'lchamlari qano 'alik katta va uning yorqinligi yuqori bo 'lsa, kontrast shunchalik kichik bo 'lishi kerak. Ko 'rish maydonida yorug 'likning bir meyorda taqsimlanishi orqali ekrandagi axborotlarni erkin qabul qilishga erishiladi.

Kompyuter ekranidan axborotlarni o 'rganishni optimallashtirish uchun multimedia ilovalarini ishlab o 'iqaruvchilarga mantiqiy urg 'ulardan foydalanish tavsiya etiladi. Ta 'lim oluvchining diqqatini ma 'lum bir ob 'ektga jalb qilishga yo 'naltirilgan usullarmantiqiy urg 'ular deyiladi. Mantiqiy urg 'ularning ruhiy ta 'siri ta 'lim oluvchi tomonidan bosh ob 'ektni topishga sarflanadigan vaqtning kamayishi va diqqatni shu ob 'ektga jalb qilish bilan bog 'liq.

Mantiqiy urg 'ularni yaratish uchun aksariyat hollarda quyidagi usullar tez-tez ishlatiladi: asosiy ob 'ektni yanada yorqinroq rang bilan tasvirlash, o 'lchamini, yorqinligini, joylashuvini o 'zgartirish yoki shu 'la taratuvchi rang bilan ajratish. Mantiqiy urg 'uni son jihatidan uning intensivligi bilan baholash mumkin. Intensivlik ob 'ekt rangi vayorqinligining fonga nisbatan mutanosibligiga, ob 'ektning nisbiy o 'lchamlari tasvir fonidagi predmetlar o 'lchamiga nisbatan o 'zgarishiga bog 'liq. Yanada yorqinroq yoki kontrastliroq ranglar bilan belgilash yaxshiroq hisoblanadi, o 'lchamini yoki yorqinligini o 'zgartirish, shu 'la taratuvchi rang bilan ajratish unchalik yaxshi chiqmaydi.

Multimedia ilovalari quyidagilarga bo 'linadi:

– prezentatsiyalar;

- animatsion roliklar;
- o ‘yinlar;
- video ilovalar;
- multimediali galereyalar;
- audio ilovalar;
- web uchun ilovalar.

1-jadvalda multimedia ilovalari haqida asosiy tushunchalar va ularning ko ‘rinishlari to ‘g ‘risida ma ‘lumot berilgan.

Multimedia ilovalari asosiy tushunchalari

Multimedia ilovallari shakllari	Tushuncha
Taqdimot - prezentatsiyalar	Taqdimot (ing. presentation) – audiovizual vositalardan foydalanibko ‘rgazmali shaklda ma ‘lumot taqdim etish shakli. Taqdimot yagona manbagaumumlashgankompyuteranimatsiyasi, grafika, video, musiqa va ovozni o ‘zida mujassam etadi. Odatda taqdimot ma ‘lumotni qulay qabul

	qilish uchun syujet, stsenariy va strukturana ega bo ‘ladi.
Animatsion roliklar	Animatsiya – multimediali texnologiya; tasvirining xarakterlanayotganligini ifodalash uchun tasvirlarning ketma-ket namoyishi. TSvir harakatini tasvirlash effekti sekundiga 16ta kadrndan ortiq video kadrlarning almashinishida hosil bo ‘ladi.
O ‘yinlar	SHyin dam olish, ko ‘ngil ochish ehtiyojlarini qondirish, organizmdagi zo ‘riqishni yuqotish hamda ma ‘lum malaka va ko ‘nikmalarni rivojlantirishga yo ‘naltirilgan multimedia ilovalaridandir.
Video ilovalar	Video ilovalar – harakatlanuvchi tasvirlar ishlab chiqishtexnologiyasivanamoyishi.Video tasvirlarni o ‘qish qurilmalari – videofilmlarni boshqaruvchi dasturlar.
Multimedia - galereyalar	Galereyalar – ovoz juftligidagi harakatlanuvchi suratlar to ‘plami.

Audioilovalar	Ovozli fayllarni o‘quvchi qurilmalar – raqamli tovushlar bilan ishlovchi dasturlar. Raqamli tovush – bu elektrik signal amplitudasining diskret sonlar bilan ifodalanishi.
Web uchun ilovalar	Web uchun ilovalar – bu alohida veb – sahifalar, uning tarkibiy qismlari (menyu, navigatsiya v.b.), ma‘lumot uzatish uchun ilovar, ko‘p kanali ilovalar, chatlar va boshqalar.

Multimedia ilovalari yaratish texnologiyasini o‘rganishda ularning qanday yaratilishini ifodalovchi stsenariy ishlab o‘qiladi. Bundan kelib chiqib, har bir multimedia ilovasi turli tarkibiy qismlar (turli mavzular)dan tashkil topadi, degan mantiqiy xulosaga kelishimiz mumkin. Multimedia ilovalari tarkibini quyidagi qismlarga bo‘lish mumkin: yaratilayotgan multimedia ilovasi uchun mavzu tanlash, ish maydonini belgilash (masshtab va fon), kadrlar, qatlamlardan foydalanish, turli shakllar simvollarini yaratish, dasturlash tilida o‘zgaruvchilar kiritish va skriptlar yozish, tovushli fayllar bilan ishlash, matn qo‘shish, effektlar yaratish, rasmlardan foydalanish va import qilish, kutubxonadagi tayyor komponentlardan foydalanish, navigatsiyani yaratish, matn razmetkasi tillari va skriptlash tillaridan foydalanish.

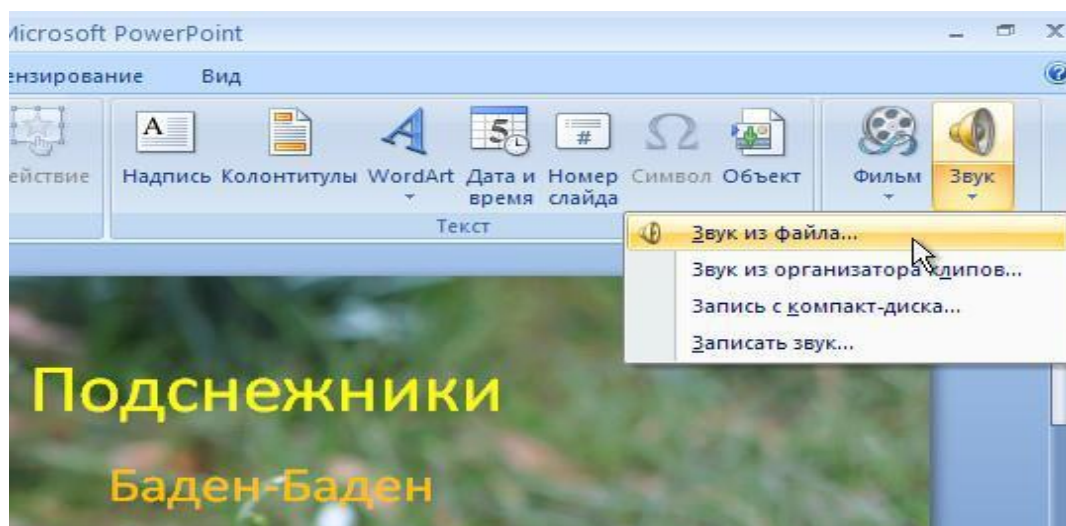
2.2 Power Point programmasidan samarali foydalanish.

PowerPoint slaydga musiqa qo‘shish

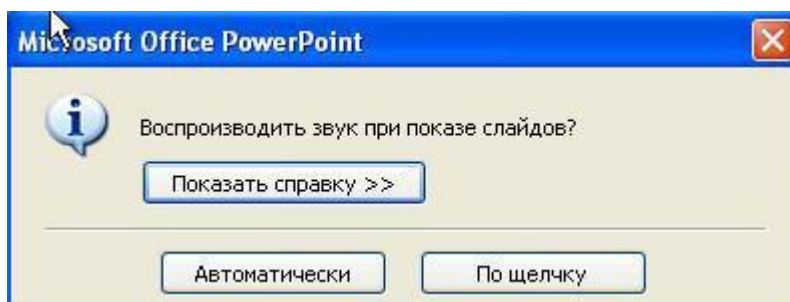
PowerPoint ga taqdimotlar uchun turli ovozlarni qo‘shib qo‘yishimiz mumkin. Bu musiqa bo‘lishi mumkin, Microsoft Office klipart to‘plamidan turli xil ovoz effektlari yoki vokal bilan hamroh bo‘lishi mumkin.

Uni PowerPoint 2007 da qanday qilish kerak

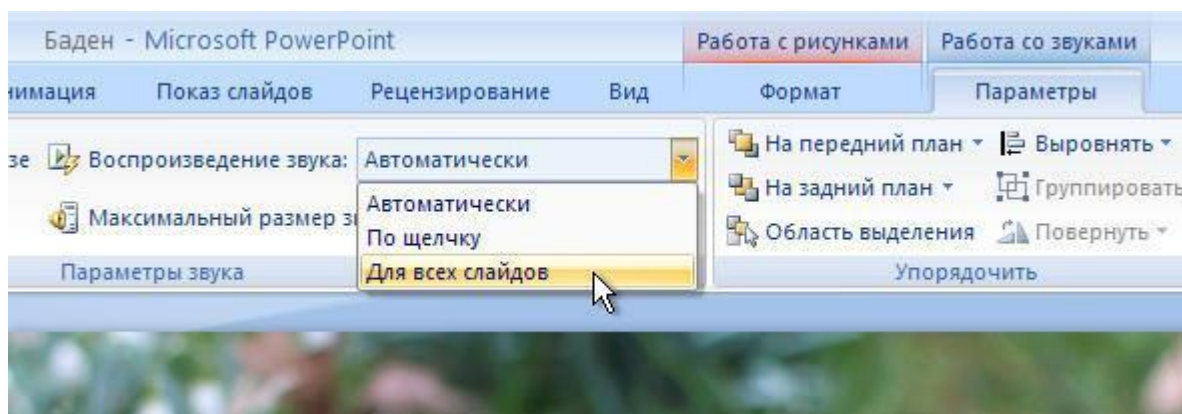
Musiqaning boshlanishi kerak bo‘lgan slaydni tanlang. "Qo‘shish" yorlig‘ida o‘q va "Ovoz" yozuvi bilan tugmani bosing. Ovoz manbai tanlash uchun variantlarni ochasiz.

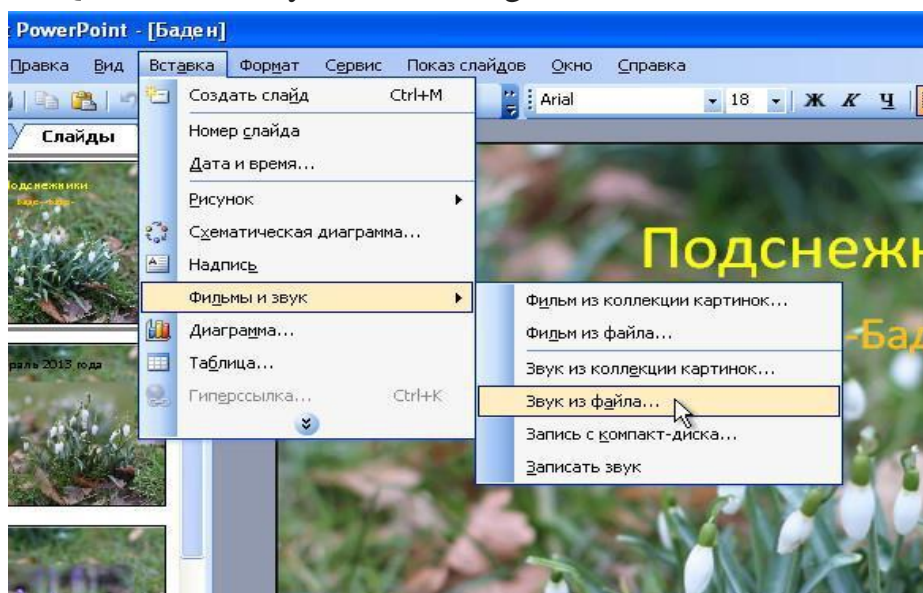
Musiqa qo 'shish uchun "Fayldan tovush" tugmasini bosib va musiqiy fayl yo 'lini tanlang. Tizim xabari, soundtrakni ishga tushirish variantini tanlash uchun takliflar - sizga mos keladiganni tanlang.

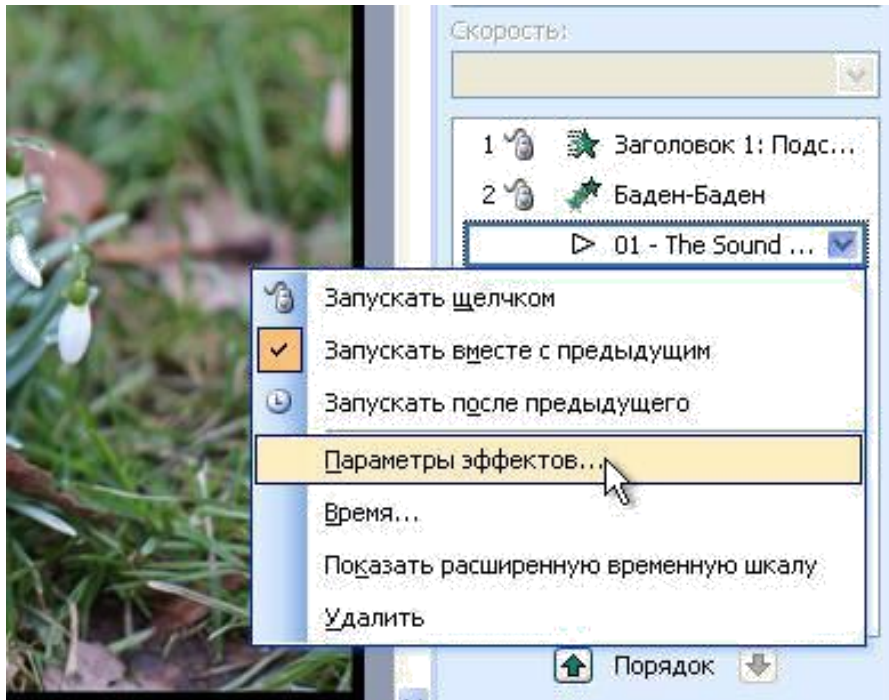
"Avtomatik" variantini tanlasangiz ham, musiqa faqat ushbu slaydda o 'rnatilgan animatsiya effektlari tugagandan so 'ng aks etadi.layddagi karnay yoqilgan belgi ko 'rinadi va dastur ovozli rejimga o 'tadi. Bu erda ovoz parametrlarini roslashingiz mumkin. Agar siz barcha slaydlarni ko 'rsatsangiz, musiqa sizning ovozingizni eshitishni xohlasa, tegishli variantni tanlang.

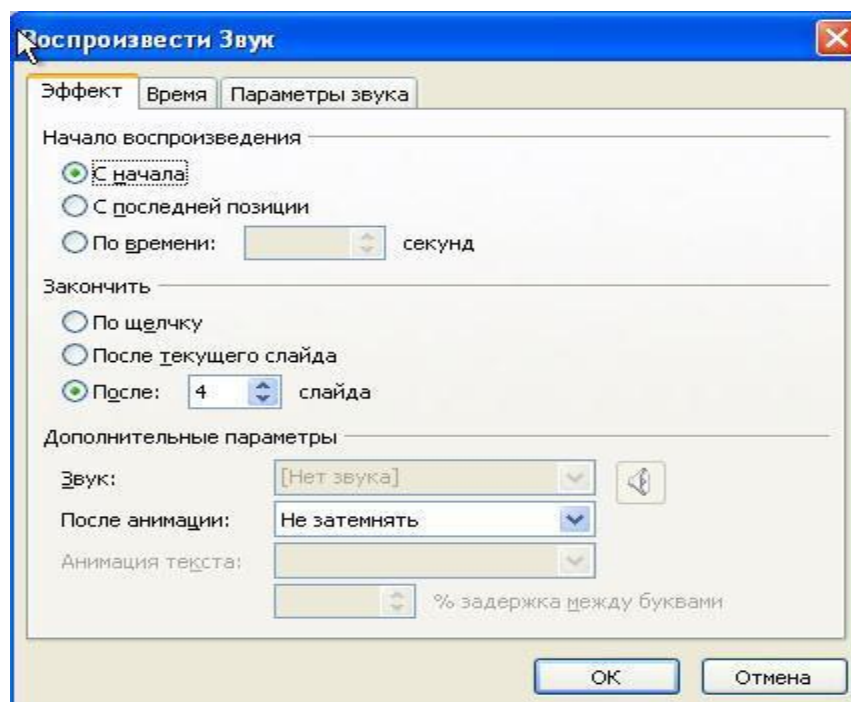
Uni Power Point 2003 da qanday qilish kerak
Soundtrakni "Qo 'shish" menyusidan kiriting.

Karnay belgisida kontekst menyusini ochish uchun o‘ng tugmasini bosib va "Animatsiya sozlamalari" bandini tanlang. O‘ng tarafdagi panelda tovush faylining belgilari ro‘yxatini oching va parametrlarni sozlang

Bu yerda siz musiqiy ashulani qanday slaydni yakunlashingiz mumkin.

Power Point 2016 taqdimotga musiqa qo 'shish

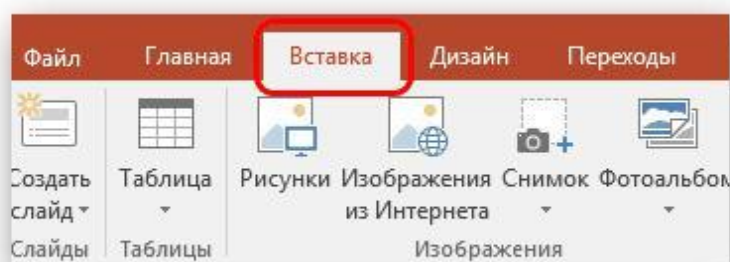
Har qanday taqdimot uchun ovoqli buyumlar muhim ahamiyatga ega. Minglab nuanslar bor va siz bu haqda alohida ma 'ruzalarda soatlab gaplasha olasiz. Maqolaning bir qismi sifatida ovoqli fayllarni **Power**

Point taqdimotiga qo 'shish va sozlashning turli usullari va undan samarali foydalanish yo 'llari muhokama qilinadi.

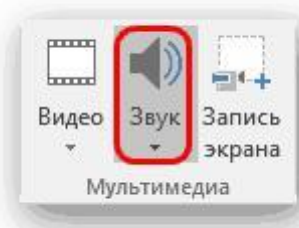
Audio qo 'shin

1. Quyidagi tarzda slaydga ovoqli fayl qo 'shing.

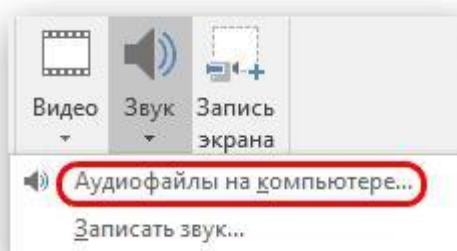
Avval " *Vstavka* " ilovasiga kirishingiz kerak.

2. Kepekda, oxirida "Ovoz" tugmasi mavjud. U audio fayllarni qo 'shishi uchun kerak.

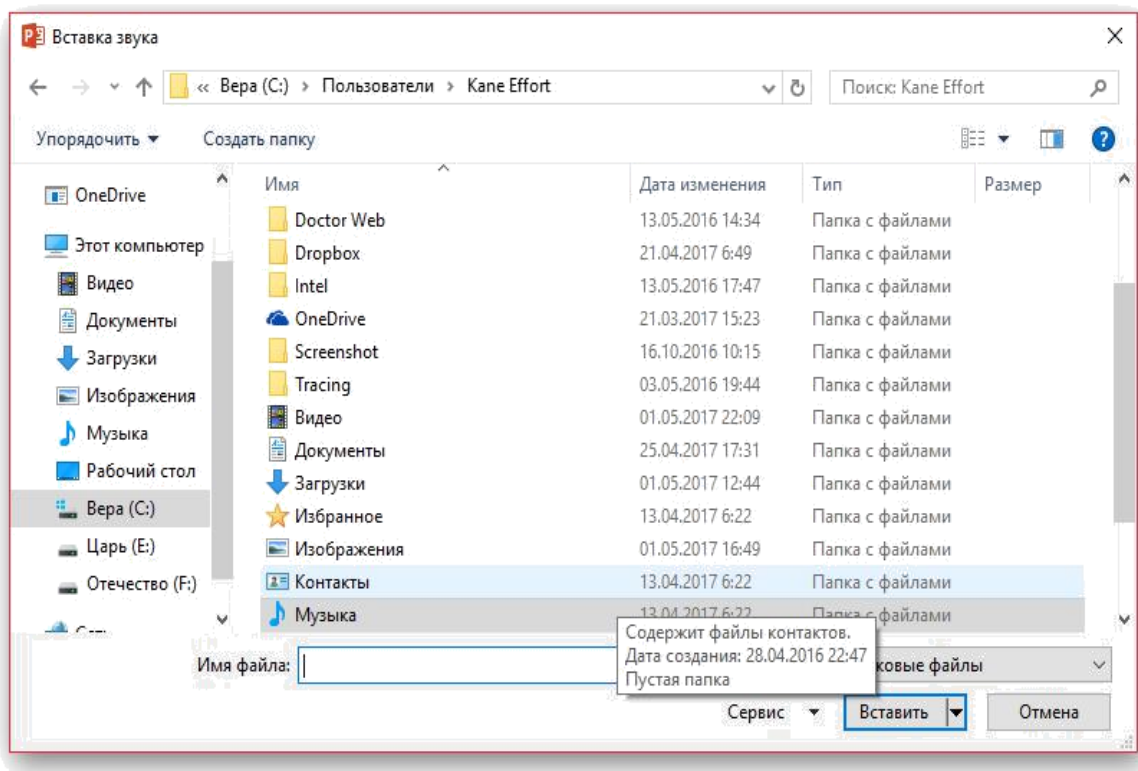

3. PowerPoint 2016 ilovasida ikkita variant mavjud. Birinchisi, faqat kompyuterdan media kiritish. Ikkinchisi - ovoz yozish. Bizga birinchi variant kerak bo 'ladi.

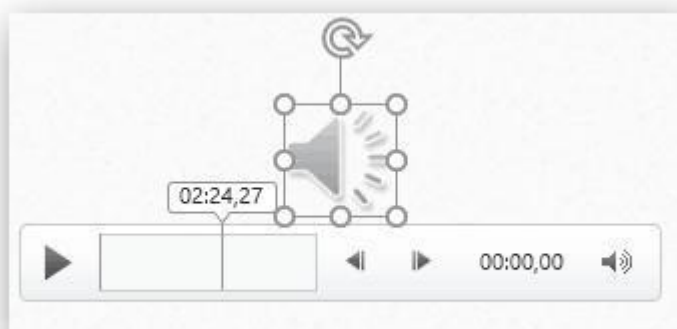

4. Sizning kompyuteringizda kerakli faylni topishingiz kerak bo'lgan standart brauzer ochiladi.

5. SHundan so'ng, audio qo'shiladi. Odatda, kontent uchun maydon mavjud bo'lsa, musiqa bu uyni egallaydi. Agar biror joy bo'lmasa, slaydni oddiygina slaydning o'rtasiga qo'yish mumkin. Qo'shilgan media faylidan kelgan tovushli dinamikga o'xshaydi. Ushbu faylni tanlash musiqani tinglash uchun mini-pleerni ochadi.

Shu nuqtada, audio qo‘shilishi tugallangan. Biroq, musiqa qo‘shilishi shunchaki yarim jangdir. Unga ko‘ra, u uchun uchrashuv bo‘lishi kerak va bu aynan nimani hal qilish kerak.

(Auto Play dasturi va uning afzalliklari, elektron dars ishlanma yaratish)

Auto Play dasturi imkoniyatlari:

Elektron dars ishlanma zamonaviy axborot kommunikatsion texnologiyalar yordamida o‘quv uslubini, mustaqil ta‘lim olishning samarali usullarini qo‘llash orqali o‘quv materiallari va ilmiy ma‘lumotlarni har tomonlama chuqur o‘zlashtirilishiga mo‘ljallangan ishlanmadir, ya‘ni oddiy dars ishlanmasining raqamli ifodasidir. U o‘quv dasturlarga asoslanib tayyorlanib, o‘quvchilarda mustaqil ta‘lim olish, o‘rganish, fikrlash kompetensiyalarini shakllantirish bilan bir qatorda kreativlik qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Elektron dars ishlanmalar zamonaviy ilmiy bilimlarga asoslanib jamlanganligi va umumlashtirilganligi, ko‘rgazmalarga boyligi, ta‘lim oluvchilarning yoshi va psixologik xususiyatlarini hisobga olganligi, bilimlarni nazorat qilish imkoniyatiga egaligi, asosiy tushuncha va xulosalarning, ta‘rif, qoida-qonuniyatlarning matnlarini jozibali shakllar va har xil ranglarda berilishi oddiy dars ishlanmalardan ajralib turadi. Elektron dars ishlanmalar o‘quv jarayonida oddiy darslikdan ko‘ra inson miyasining qabul qilish yo‘llarini, ya‘ni tovush, emotsional xotiralarni jalb qilib, asosiy tushuncha, qoidalarni, kuy va qo‘shiq ohangini yodga olish jarayonlarini maksimal yengillashtirish uchun xizmat qiladi

NAZORAT SAVOLLARI

1. Power Point dasturiga qanday olishimiz mumkin?
2. Power Point dasturi musiqa qo‘yish qaysi tugma orqali amalga oshiriladi?
3. Power Point dasturiga yuklangan musiqa to‘g‘ri yozish keltirilgan javobni ko‘rsating:
4. Power Point 2003 yil dasturda yordamida musiqa qo‘shish?
5. Power Point 2007 yil dasturda yordamida musiqa qo‘shish?
6. Power Point 2016 yil dasturda yordamida musiqa qo‘shish?
7. Multimedia qanday va nechta ilovaga bo‘linadi?
8. Multimedia dasturi nima uchun kerak?
9. Taqdimot namoyishi vaqtida klaviaturadagi Page Down tugmasi bosilsa nima sodir bo‘ladi?

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

9. Nazirov SH.A., Qobulov R.V. va boshqalar. Kompyuter va ofis jihozlaridan foydalanish.-Toshkent, 2007 y.
10. Nazirov SH.A., Qobulov R.V. Ob‘ektga mo‘ljallangan dasturlash.-Toshkent, 2007 yil.

11. Bahromov A.A. Malaka oshirish tizimida yangi axborot texnologiyalari. – «Xalq ta ‘limi» jurnali, 4- son, 2000 y.
12. G ‘ulomov S. Axborot tizimlari va texnologiyalari.–T.: «SHarq», 2000y.
13. Maraximov A.R., Raxmanqulova S.I. Internet va undan foydalanish.- Toshkent, 2001
14. Oripov M., Haydarov A. Informatika asoslari.–T.:«O ‘qituvchi», 2002 y.
15. Abduqodirov A., Xaitov A., Rashidov R. Axborot texnologiyalari.- T.: «O ‘qituvchi», 2002 y.
16. A.R.Maraximov, S.I.Raxmonkulova. Internet va undan foydalanish asoslari.-Toshkent, 2001 yil.

Ko 'chma mashg 'ulot

1-MAVZU: “MUSIQA MADANIYATI DARSLARINI KUZATISH VA TAHLIL QILISH”

REJA

1. Musiqiy dasrlarni kuzatish va tahlil qilishda qo‘yiladigan talablar

2. O‘quvchilar shaxsiyatida musiqiy psixologik va balog‘at yoshidagi xususiyatlarini e‘tiborga olish muammolari.

2.1 Musiqiy dasrlarni kuzatish va tahlil qilishda qo‘yiladigan talablar:

Har bir darsni alohida xususiyati mavjud. Musiqa o‘quvchisining ham o‘ziga xos sirlari bo‘ladi. Musiqaga muhabbat bilan qiziqish bilan qarash, bolalarga bor bilimlarini berishga intilish, va ishga sidqidiladan berilgan inson ish jarayonidagi hayoti bilan yashaydi. Tajribada pedagoglar musiqa fanini murakkabligini va o‘quvchi bilan sozandaning bog‘iqligini ko‘rsatib o‘tganlar.

Musiqa o‘quvchisi o‘quv va tarbiya ishlarini olib boradi. U faqatgina keng bilimga ega bo‘lib qolmay, o‘zini fanini ham yaxshi bilishi lozimdir. Bolalarni musiqa san‘ati bilan tarbiyalashi, dunyoqarashi, fikrlashi, tushunchasi birinchi darajali ahamiyatga egadir. Musiqa kishi xissiyotini ayniqsa emotsional estetik xissiyotini aktiv rivojlantiradi.

Musiqa o‘quvchisi yaxshi sozanda va yaxshi san‘atkor bo‘lishi lozimdir. Musiqa asbobida yaxshi chalish, ijro eta olish, yaxshi ovozga ega bo‘lishi, notaga qarab yaxshi ijro etish bolalar qobiliyatini ajrata bilishi lozimdir. Musiqa o‘quvchisi musiqa asbobda yaxshi ijro etishni juda muhimligi quyidagicha ko‘rsatiladi. Birinchidan: Jonli ijro etish – Sinfda kayfiyatni yaxshilaydi.

Ikkinchidan: Jamoa bo‘lib (xor) ijro etayotganda hohlagan epizodni yoki (taktik) jumlani qaytarish.

Uchinchidan: Musiqa asbobida ijro eta oladigan musiqa o‘quvchisi o‘z tarbiyalanuvchilariga musiqani o‘zi ijro etish naqadar qiziqarligini va muhimligini amaliyotda ko‘rsatib o‘tadi. Musiqa o‘quvchisi musiqa asbobini yaxshi ijro etishi bilan cheklanib qolmay yaxshi tovush, dirijyorlik jesti bilan musiqa nazariyasini mukammal bilmog‘i va ijod qilishi lozimdir. O‘quvchini shaxsiyatini musiqa fanining taqdirini hal qiladi. O‘quvchi bulardan tashqari darslarni kuzatib borishi ham lozimdir. doimiy kuzatishlar sababli o‘quvchi pedagogik mahoratini egallay boshlaydi. U vaziyatni (situatsiyani) baholashga, o‘quvchilarning ichki tuyg‘ularini sezishga o‘rganadi. Kuzatish 1-7 sinfgacha davom etadi. Eng asosiysi: o‘quvchi asarni ijro etibgina qolmay balki uning mazmuni bilan ham tanishtirish lozim, buning uchun o‘quvchini nutqi ravon, qisqa, hamda tushunarli bo‘lishi kerak.

Musiqi madaniyati darsida o'qituvchining so'z mahorati yuksak darajada bo'lishi lozim. O'qituvchini asar haqidagi kirish so'zi va dars mavzusini tushuntirib berishi, o'quvchilarni ajoyib va sehrli sanoat-musiqi olamiga olib kiradi. Va qiziqarli suhbat bilan bolalardiqqatini musiqi mavzularga yo'naltirish mumkin. O'qituvchini musiqi asari haqidagi hikoyasi qisqa va qiziqarli bo'lishi kerak va o'quvchilarni badiiy idrok etishga erishtirishi lozimdir.

Dars davomida o'qituvchi o'quvchilar bilan muloqatda bo'lgan usulini qo'llasa, musiqi haqida to'g'ri mulohaza yuritishga, to'g'ri xulosalar chiqarishga yordam beradi. Suhbat jarayonida ko'proq o'quvchilar baxsga o'qtadilar. Bu faoliyatida o'qituvchi rejissyor singari ularni boshqarib, to'g'ri xulosalarga erishtirilishi lozim. Musiqi darslarning samarali bo'lishi uchun albatta yangi pedagogik texnologiyalar bilan dars olib borish lozim. Buning uchun quyida pedagogik texnologiyalarning asosiy jarayonlari bilan tantshib chiqamiz.

2.2.O'quvchilar shaxsiyatida musiqiy psixologik va balog'at yoshidagi

xususiyatlarini e'tiborga olish muammolari. Pedagogikada

rivojlanish va tarbiyaning o'zaro bog'likligi muhim muammolardan bo'lib, u ko'p munozaralarga sabab bo'ladi. SHaxsning rivojlanishi kiyin murakkab jarayon, u kuplab ichki va tashqi ta'sirlar va omillar orkali ro'yobga chiqadi. Inson xayot ekan, butun umri davomida o'sib, rivojlanib o'zgarib boradi. Bolalik va o'smirlik yillarida shaxsning kamol topishi yaqqol ko'zga tashlanadi. Rivojlanish deganda biz shaxsning ham jismoniy, ham aqliy va maonaviy kamol topishi jarayonini tushunamiz. «SHaxs» tushunchasi psixologiyada eng ko'p qo'llaniladigan tushunchalar sirasiga kiradi. Psixologiya o'rganadigan barcha fenomenlar aynan shu tushuncha atrofida qayd etilgan. Inson ruhiy olami qonuniyatlari bilan qiziqqan har qanday olim yoki tadqiqotchi ham shaxsning chetlab o'tolmagan.

SHuni alohida ta'kidlash lozimki. «Homo sapiens» - «aqli zot» tushunchasini o'zida ifoda etuvchi jonzotning paydo bo'lganiga taxminan 40 ming yildan oshibdi. Bu davrda olimlarning e'tirof etishlaricha, 16 ming avlod almashgan emish. Darvin taobiri bilan aytganda, tabiiy tanlanish jarayonida yer yuzida saqlanib qolgan minglab millat va ellatlarning keyingi davrdagi taraqqiyoti ko'proq biologik omillardan ko'ra, ijtimoiy- sotsial omillar ta'sirida ro'y bermoqda. SHuning uchun ham har bir individni yoki shaxsni o'rganish masalasi uning bevosita ijtimoiy muhiti va uning ijtimoiy normalari doirasida o'rganishni taqozo etadi.

Sotsial yoki ijtimoiy muhit – bu insonning aniq maqsadlar va rejalar asosida faoliyat ko'rsatadigan dunyosidir. Mazmunan har bir insonning shu ijtimoiy olam bilan aloqasi uning insoniyat tajribasi, madaniyati va qabul qilingan, tan olingan ijtimoiy xulq normalari doirasidagi harakatlarida nomoyon bo'ladi. Psixologiya ilmining nomoyondalari bo'lmish olimlarning butun bir avlodi ana shu shaxs va

jamiyat aloqalari tizimida insonning tub mohiyatini anglash, uning rivojlanishi va kamol topishi qonuniyatlarini izlaganlar. Abu Nasr Farobiy, A.Navoiy, Ibn Sino, Beruniy kabi yuzlab SHarq allomalari ham bu o‘zaro bog‘liqlikning falsafiy va ijtimoiy sirlarini ochishga o‘zlarining eng durdona asarlarini bag‘ishlaganlar. Barcha qarashlarga umumiy bo‘lgan narsa shu bo‘lganki, odamni, uning mohiyatini anglash uchun avvalo uning shu jamiyatda tutgan o‘rni va mavqeyini bilish zarur. SHaxsni o‘rganishning birlamchi mezonini ham shundan kelib chiqqan holda, uning ijtimoiy mavqeyi, ijtimoiy munosabatlar tizimidagi o‘rni bilan belgilanishi kerak.

Lekin, shaxs bilan jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar masalasi birdaniga, bir xil yechimga kelinmagan. Bu o‘zaro munosabatlar asosan ikki polyar nuqtai nazardan kelib chiqadi.

Nativizm yo‘nalishining tarafdorlari insonlardagi barcha xususiyatlarni tug‘ma harakterga ega, deb e‘tirof etadilar. **Empirizm** tarafdorlarining fikricha, yangi tug‘ilgan bola go‘yoki «top-toza paxta» (tabula rasa), unga hayot va undagi talablar o‘zining qonuniyatlarini yozadi va bola ularga so‘zsiz bo‘ysunishga majbur. Bu yo‘nalishning asoschilaridan biri Dj. Lokk bo‘lib (1632-1704) uning fikricha, tug‘ma fikrlar yoki go‘yalar bo‘lishi mumkin emas, ular xoxish-tilak va og‘riq kabi elementlar sezgilarning qayta ishlanishi natijalaridir. Xayotda ana shunga o‘xshash turli xil sezgilar va go‘yalarning assoiatsiyasi ro‘y beradi.

G.Leybnits (1646-1716) Lokka eotiroz bildirib, hayotda umuman toza, sof doskaning o‘zi bo‘lmaydi, xattoki, eng yaxshi silliqlang marmar yuzasida ham sezilarli teshiklar, do‘ngliklar yoki tug‘ma asoratlar bo‘ladiki, ular layoqatlardek, inson taqdirida maolum rol o‘ynaydi. Bu ikkala yirik yo‘nalish o‘rtasidagi tortishuvlarga chek qo‘yish maqsadida **F. Galton** qator eksperimental tadqiqotlar o‘tkazib, har bir individga xos differentsial xususiyatlar mavjudligini «egizaklar metodi» yordamida asoslashga harakat

sildi. 2-jadvalda Galton tomonidan irsiy va orttirilgan sifatlar munosabati yuzasidan anislangan natijalardan keltirilgan.

Musiqiy qobiliyatlardagi irsiy xususiyatlar

Ota-onalar Bolalar	Musiqaga moyil	Musiqaga moyil emas
Musiqaga moyil	85%	7%
Musiqaga moyil emas	25%	58%

Egizaklardagi musiqaga moyillikning korrelyatsion ko‘rsatgichi ham yuqori bo‘lib ($r=0,7$), egizak bo‘lmaganlardan ancha farq qiladi ($r=0,3-0,4$).

F.Galtondan keyingi tadqiqotlarda musiqaga bo‘lgan qobiliyatga ona tilining xususiyati ta‘sir qilishi aniqlandi: yumshoq-tonal yoki keskir (qo‘pol) – tonal bo‘lmagan tillar. Masalan, keskinroq hisoblangan rus tilida gapiruvchi bolalardagi musiqani idrok qilish yumshoq, tonal tillarda so‘zlashuvchi vietnamliklarning idrokidan ancha past chiqqan.

Lekin yusoridagi fikrlar va tortishuvlarning kelib chiqish sababi tushunarli bo'lishi kerak: ular insonning aql mohiyatini tushunish va uning xulqini boshqarish ehtiyojlaridan kelib chiqadi. Demak, inson jamiyat aozosi sifatida uning normalariga bo'ysunadi, uning kutishlariga javob berishga xarakat qiladi va o'z xulqini uning talablariga monand qilishga intiladi. SHu nuqtai nazardan kelib chiqib shaxs fenomeniga ta'rif berish mumkin.

SHaxs ijtimoiy va shaxslararo munosabatlarning mahsuli, ongli faoliyatning sub'ektiv bo'lmish individdir. SHaxsga taaluqli bo'lgan eng muhim tasnif ham uning jamiyatdagi murakkab ijtimoiy munosabatlarga bevosita aloqadorlik, ijtimoiy faoliyatga nisbatan ham ob'ekt, ham sub'ekt bo'lishlikdir.

SHaxsga taaluqli bo'lgan fazilatlardan eng muhimi shuki, shu tashqi, ijtimoiy ta'sirlarni o'z ongi va idroki bilan qabul qilib (ob'ekt), so'ngra shu ta'sirlarning sub'ekti sifatida faoliyat ko'rsatadi. Oddiy qilib aytganda, inson bolalik yoshlikdanoq «mening hayotim», «bizning dunyo» degan ijtimoiy muhitga tushadi. Bu muhit o'sha biz bilgan va har kuni his qiladigan siyosat, xuquq, ahloq olamidir. Bu muhit – kelishuvlar, tortishuvlar, hamkorliklar, an'analar, udumlar, turli xil tillar olami bo'lib, undagi ko'plab qoidalarga ko'pchilik mutloq qo'shilladi, ba'zilar qisman qo'shiladi. Bu shunday qoidalar va normalar olamiki, ularga bo'ysunmaslik jamiyat tomonidan qoralanadi, taqiqlanadi. SHulardan kelib hiqadigan xulosa shuki, shaxs jamiyatga nisbatan bacha tartib - qoidalarni qabul qiluvchi sub'ekt bo'lsa, jamiyat-ijtimoiy intizom va tartibning, madaniyatning mufassal ko'rinishidir.

SHaxs ijtimoiy xulqiga turli tashqi kuchlar ta'sir qiladi: siyosiy, mafkuraviy, iqtisodiy, maonaviy, ahloqiy va boshqalar. Bu ta'sirotlar mohiyatan aslida jamiyat aozolari bo'lmish shaxslar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning ayrim alohida yo'nalishlarini belgilab beradi.

SHunday qilib, shaxs turli ijtimoiy munosabatlar tizimi ta'sirida bo'ladi va ko'plab ijtimoiy institutlar (oila, mahalla, o'quv maskanlari, mehnat va boshqa) bilan bog'liq bo'ladi. Masalan, shaxsdagi turli g'oyalar, fikrlar va mafkura mafkuraviy munosabatlar tizimi ta'sirida shakillanib, ular bevosita oila, bog'cha, maktab va boshqa o'quv va tarbiya muassasalari orqali ongga singdiriladi. Agar bu ta'sir uning eqtisodi darajasida ko'tarilsa va unda yana yangidan-yangi fikrlar va g'oyalarning paydo bo'lishi va o'sishiga olib kelsa, shaxs tarassiyoti jarayonida shunday faoliyat sohasini tanlaydiki, u o'z qobiliyatlari, malaka va ko'nikmalarini rivojlantira borib, ziyoli sifatida yo o'qituvchi, yoki vrach, yoki olim, kashfiyotch, muxandis bo'lib, elu-yurtiga xizmat siladi.

Iqtisodiy munosabatlar ham shaxs ongi va uning insoniy xususiyatlari shakillanishida katta rol o'ynaydi. Masalan, bosqichma-bosqich bozor munosabatlariga o'tayotgan o'zbekiston sharoitini oladigan bo'lsak, yangicha iqtisodiy o'zgarishlar, bozor, raqobat, legalizatsiya, ya'ni erkinlashtirish va

shunga o'xshash yangiliklar har bir shaxsning moddiy boyliklar va ularga bo'lgan shaxsiy munosabatlarida aks etib, uning tafakkuri va iqtisodiy ongi, tafakkuri va iqtisodiy xulqi normalarini belgilaydi.

NAZORAT SAVOLLARI

- 1.O'quvchilarni musiqa darsiga bo'lgan qiziqishini qanday bosqichlarda amalga oshirish mumkin
- 2.Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar ijodini qanday shakllantirish mumkin
3. O'quvchilarni ijodiy faoliyatiga tayyorlash bosqichlarini ayting.
- 4.Musiqa darslarida olib boriladigan ijodiy topshiriqlarga misollar keltiring.
- 5.O'quvchilarni xotirasini aktivlashtirish uchun qanday metodlardan foydalanish mumkin
- 6.O'quvchilarga yangi texnologiyalar bo'yicha topshiriqlar berilganda o'yin qoidalarini eslatish shartmi va uni ahamiyati nimada
- 7.Yunus Rajabiy uy-muzeyining tashkil etilishi
- 8.1-4 sinf o'quvchilariga musiqali o'yin uslublari
9. Musiqa madaniyati darslaridan tashqari xor jamoasini tashkil etishi.
- 10 Musiqa pedagogikasining rivojlanish tarixi
11. Musiqa pedagogikasining rivojlanish tarixi va bugungi kundagi holati
12. Bolalar uchun yozilgan CD yoki DVD qo'shiqlari to'plami.
13. Musiqa madaniyati darslarida integrallash usullaridan foydalanish
14. O'zbekistonda balet san'atining paydo bo'lishi va taraqqiyoti
15. Musiqa madaniyati fanidan zamonaviy darsni talablar asosida tashkil qilish texnologiyasi

Keyslar to 'plami

1-amaliy mashgʻulot: Kadrlar tayyorlash boʻyicha ilgʻor xorijiy tajribalar.

Ishdan maqsad – Taʼlim tizimida kadrlar tayyorlash boʻyicha ilgʻor xorijiy tajribalar; vokal ijrochiligida zamonaviy texnik vositalarni oʻrgatish borasida ilgʻor mahalliy va xorijiy tajribalarni tahlil qilish. Tinglangan audio yoki tinglab tomosha qilingan video lavha yuzasidan asosli fikr-mulohaza yuritish koʻnikmalariga ega boʻlish.

Masalaning qoʻyilishi: Tinglovchilar kichik guruhlariga boʻlingan holda ularga har bir vazifa boʻyicha berilgan savollarga javob tayyorlab, asosli sharhlab berishlari talab etiladi.

Ishni bajarish uchun namuna

Oʻqituvchi tinglovchilarni 2- (3 yoki 4) guruhga boʻladi. Mavzu boʻyicha tayyorlangan topshiriqlarni tarqatadi. Oʻquv natijalari nima berishini aniklashtiradi, erishiladigan natijaning yutuq va kamchiliklarining mohiyatini aytadi. Qanday qoʻshimcha materiallardan foydalanish mumkinligi haqida maʼlumot beradi. (darslik, maʼruza matni, internet materallari). Guruhlarda ish boshlash vaqtini eʼlon qiladi.

Guruhlardagi hamkorlik ishlarining takdimotini tashkillashtiradi va boshqaradi. Takdimot muddati 20 minutdan oshmasligini eʼlon qiladi.

Oʻqituvchi har bir savolga yakun yasaydi.

Mashgʻulotni baholash. Voqeliklarning ketma-ketligi, topshiriqlarni asoslab berish, shuningdek oʻquvchilar bilim saviyasini shakllantirishga, tushunchalaridan toʻgʻri xulosalar chiqarishiga eʼtibor qaratadi.

Mavzu boʻyicha yakunlovchi xulosalar qiladi. Mavzu maqsadiga erishishdagi oʻquvchilar faoliyatini tahlil qiladi va baholaydi.

Guruhda ishlash qoidalari

Har kim oʻz oʻrtoqlarini tinglashi, hurmat bildirishi kerak.

Har kim aktiv, birgalikda, berilgan topshiriqqa masʼuliyat bilan

qaragan holda ishlashi kerak.

Har kim zarur boʻlgan holda yordam soʻrashi lozim.

Har kim undan yordam soʻralganda albatta yordam berishi kerak.

Har kim guruh ishi natijasini baholashda ishtirok etishi shart.

Har kim aniq tushunishi kerakki:

- boshqalarga oʻrgatib oʻzimiz oʻrganamiz.

- kemaga tushganning joni bir: yo birga qutilamiz yoki birga choʻkamiz.

Topshiriqni bajarish ketma-ketligi va reglamenti.

1. Individual o‘qish-2 minut.
2. Muhokama qilish –3 minut.
3. Prezentatsiya (takdimot) varag‘ini tayyorlash- 5 minut.
4. Prezentatsiya (takdimot) qilish –5 minut.
5. Guruhlar boshqa guruhlarini prezentatsiya (taqdimot)lari vaqtida ularni baholash.
6. Baholash natijalarini rahbarga aytish.

1-ilova

Birinchi guruh uchun vazifa.

Savollar	Tushuncha va sharh	Izoh
Kadrlar tayyorlash deganda nimani tushunasiz?		
Zamonaviy texnik vositalar qanday bo‘ladi?		
Mikrofon nima?		

Ikkinchi guruh uchun vazifa.

Savollar	Tushuncha va sharh	Izoh
Xonandalik bo‘yicha ilg‘or tajriba degani nima?		
Qaysi vokal xonandalik yo‘nalishi ovoz kuchaytirish texnikalari bilan o‘ta bog‘liq?		
Ovoz studiyasi jihozlanishi qaydan?		

2-ilova

Guruhni baholash jadvali.

Guruhlar	Javoblarning aniq, ravshanligi	Axborotning ishonchliligi	Guruh a‘zosining faolligi	Umumiy ballar	Baho
1-guruh					
2-guruh					

2-amaliy mashg‘ulot: Xalqaro xonandalar tanlovlari va festivallar.

Ishdan maqsad – Ta‘lim tizimida xalqaro xonandalar tanlovlari va festivallar; xonandalikda mahalliy uslublarni o‘rgatish borasida ilg‘or

mahalliy va xorijiy tajribalarni tahlil qilish. Tinglangan audio yoki tinglab tomosha qilingan video lavha yuzasidan asosli fikr-mulohaza yuritish ko‘nikmalariga ega bo‘lish.

Masalaning qo‘yilishi: Tinglovchilar kichik guruhlariga bo‘lingan holda ularga har bir vazifa bo‘yicha berilgan savollarga javob tayyorlab, asosli sharhlab berishlari talab etiladi.

Ishni bajarish uchun namuna

O‘qituvchi tinglovchilarni 2- (3 yoki 4) guruhga bo‘ladi. Mavzu bo‘yicha tayyorlangan topshiriqlarni tarqatadi. O‘quv natijalari nima berishini aniklashtiradi, erishiladigan natijaning yutuq va kamchiliklarining mohiyatini aytadi. Qanday qo‘shimcha materiallardan foydalanish mumkinligi haqida ma‘lumot beradi. (darslik, ma‘ruza matni, internet materallari). Guruhlarda ish boshlash vaqtini e‘lon qiladi.

Guruhlardagi hamkorlik ishlarining takdimotini tashkillashtiradi va boshqaradi. Takdimot muddati 20 minutdan oshmasligini e‘lon qiladi.

O‘qituvchi har bir savolga yakun yasaydi.

Mashg‘ulotni baholash. Voqeliklarning ketma-ketligi, topshiriqlarni asoslab berish, shuningdek o‘quvchilar bilim saviyasini shakllantirishga, tushunchalaridan to‘g‘ri xulosalar chiqarishiga e‘tibor qaratadi.

Mavzu bo‘yicha yakunlovchi xulosalar qiladi. Mavzu maqsadiga erishishdagi o‘quvchilar faoliyatini tahlil qiladi va baholaydi.

Guruhda ishlash qoidalari

Har kim o‘z o‘rtoqlarini tinglashi, hurmat bildirishi kerak.

Har kim aktiv, birgalikda, berilgan topshiriqqa mas‘uliyat bilan qaragan holda ishlashi kerak.

Har kim zarur bo‘lgan holda yordam so‘rashi lozim.

Har kim undan yordam so‘raganda albatta yordam berishi kerak.

Har kim guruh ishi natijasini baholashda ishtirok etishi shart.

Har kim aniq tushunishi kerakki:

- boshqalarga o‘rgatib o‘zimiz o‘rganamiz.

- kemaga tushganning joni bir: yo birga qutilamiz yoki birga cho‘kamiz.

Topshiriqni bajarish ketma-ketligi va reglamenti

1. Individual o‘qish-2 minut

2. Muhokama qilish –3 minut

3. Prezentatsiya (takdimot) varag‘ini tayyorlash- 5 minut

4. Prezentatsiya (takdimot) qilish –5 minut

5. Guruhlar boshqa guruhlarini prezentatsiya (taqdimot)lari vaqtida ularni baholash

6. Baholash natijalarini rahbarga aytish

1-ilova

Birinchi guruh uchun vazifa.

Savollar	Tushuncha va sharh	Izoh
Xalqaro tanlovning boshqa tanlovlardan qanday farqi bor?		
P. CHaykovskiy tanlovida qaysi asarlar ijro etilishi shart?		
Respublikada qaysi festivallarini bilasiz?		

Ikkinchi guruh uchun vazifa.

Savollar	Tushuncha va sharh	Izoh
Respublika tanlovining boshqa tanlovlardan qanday farqi bor?		
N. Ahmedova tanlovida kim qatnashadilar?		
Qaysi xalqaro festivallarini bilasiz?		

2-ilova

Guruhni baholash jadvali.

Guruhlar	Javoblarning aniq, ravshanligi	Axborotning ishonchliligi	Guruh a'zosining faolligi	Umumiy ballar	Baho
1-guruh					
2-guruh					

Mustaqil ta'lim mavzulari

Mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni

Tinglovchi mustaqil ishni muayyan modulni xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanib tayyorlashi tavsiya etiladi:

- meʼyoriy xujjatlardan, oʻquv va ilmiy adabiyotlardan foydalanish asosida modul mavzularini oʻrganish;

- tarqatma materiallar boʻyicha maʼruzalar qismini oʻzlashtirish;

- maxsus adabiyotlar boʻyicha modul boʻlimlari yoki mavzulari ustida ishlash;

-tinglovchining kasbiy faoliyati bilan bogʻliq boʻlgan modul boʻlimlari va mavzularni chuqur oʻrganish.

Mustaqil taʼlim mavzulari

1. Fanning nazariyasi va oʻqitish metodikasini bilish.

2. Ovoz sozlash mashqlari orqali fanni jismoniy tarbiya fani bilan bogʻlash va mehnatsevarlikka undash;

3. Xalq ogʻzaki ijodi va mumtoz musiqani oʻrganishda tarix va adabiyot fani bilan bogʻlash va milliy madaniyatimiz tarixiga qiziqtirish;

4. Folklor musiqa orqali milliy qadriyatlarimizga hurmat va qiziqishni shakllantirish;

5. Chet el klassik va zamonaviy musiqasi bilan tanishtirish orqali milliy totuvlik hamda oʻzga xalqlarga va ularning madaniyatiga ham ijobiy munosabatlarni hosil qilish;

6. Fanni oʻqitishda pedagogik texnologiyalarini qoʻllay olish.

7. Musiqa tinglash orqali oʻquvshilarga nafosatni, estetik didni tarbiyalash hamda milliy va jahon madaniyati bilan tanishtirish;

8. Musiqa savodini oʻrgatishda ularga boʻlgan qiziqishni orttirish hamda fanni adabiyot, tarix, fizika, matematika, tabiat kabi fanlar bilan bogʻlash;

9. Jamoa boʻlib kuylash qismida nazariy bilimlarni amalda qoʻllashni oʻrgatish bilan bir qatorda oʻquvchilarda jamoaga hurmat hissini ham tarbiyalash;

10. Musiqa ijodkorligi qismida oʻquvchilarni aqliy mehnatga ijodkolikka qiziqtirish, mustaqil va ijodiy fikrlash fazilatlarini shakllantirish;

11. Dars va darsdan tashqari taʼlim jarayonida har bir oʻquvchiga shaxs sifatida qarab uning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda munosabatda boʻlish.

12. Fanni oʻqitishda axborot texnologiyalaridan foydalana olish.

Glossariy

Tayanch tushuncha va iboralar.

Tafakkur – kishi ongining bilish ob‘ektlari hisoblanmish narsa va hodisalar o‘rtasida murakkab, har tomonlama aloqalarning bo‘lishini ta‘minlovchi umumlashgan va mavhumlashgan aks ettirish shaklidir.

Insayt – (*oydinlashuv*) psixologik holat.

Breynstorming – (ingl. - “*brain storming* - miyani zabt etish”) keng tarqalgan guruh metodi, aqliy hujum deb ham aytiladi.

Sensor (*bilish*) – hissiy jihatdan bilishdir.

O‘spirinlik davri – yosh davri bo‘lib, yigitlarda 17-21 yosh, qizlarda esa 16-20 yoshlarga to‘g‘ri keladi.

Optatsiya - (*optatio - xoxish, tanlov*), kishi tomonidan professional taraqqiyotning bosqichi tanlanishi.

Idrok - predmet va hodisalarning sezgi organlariga bevosita ta‘sir etishi jarayonidir.

Idrok konstantligi – olam biz tomonimizdan nisbatan doimiy, o‘zgarmas sifatida idrok etiladi.

Anglanganlik – idrok tafakkur bilan chambarchas bog‘liq jihati.

Musiqaning tinglash faoliyati hamisha musiqiy tafakkur orqali anglanganlik bilan yakunlanadi, musiqa anglanmagan bo‘lsa, u yaxlit idrok etilmagan deyish mumkin;

Maqom – arabchadan olingan bo‘lib, “o‘rin”, “joy”, “bosqich”, “daraja” kabi ma‘nolarni anglatadi. Mamlakatimizda mavjud shashmaqom, Farg‘ona – Toshkent maqom yo‘llari va Xorazm maqomlari shular jumlasidandir

ISTM – tarkibida maxsus “Maqom guruhi” (*Studi Group Maqam*) faoliyat ko‘rsatayotgan guruh.

CHolg‘ushunoslik – ushbu fan asosan milliy sozlarimizning paydo bo‘lishi tarixi, shakllanishi, tuzilishi va ularning hozirgi musiqa ijrochiligidagi o‘rni haqida ma‘lumot berishga yo‘naltirilgan.

CHiltor – arfa cholg‘u sozining atalishi.

Mutrib – sozanda.

Nag‘ma – musiqa tovushi, ton.

Jins – tovushqator (tetraxord va pentaxord) lardir.

Jam – (*parda*) lar tashkil etish usulini ko‘rsatadi.

Monodiya – yunoncha so‘z bo‘lib, bir kishi tomonidan ijro etiladigan qo‘shiq degan ma‘noni anglatadi.

Sibelius 4 – nota matn muharriri, kompyuter dasturi.

Akkord (it. *Accordo*, fr. *Accord* - birdamlik)– turli balandlikdagi uch va undan ortiq tovushlarning qo‘shilib, yaxlit holda yangrashi. Akkord

odatda tertsiya intervali bo‘yicha taqsimlanadigan tovushlardan hosil bo‘ladi. To‘rt tovushli akkord – septakkord, besh tovushli akkord – nonakkord, olti tovushli akkord – undetsimakkord deyiladi.

Ansambli (fr. *Ensemble* - birgalikda)- 1. Vokal yoki cholg‘u musiqa asarining bir necha ijrochi tomonidan ijro etilishi. 2. Bir to‘lda san‘atkorlarning bir butun badiiy jamoa holda chiqishi. 3. U qadar katta bo‘lmagan xonanda yoki sozandalar jamoasi uchun yaratilgan musiqa asari. Ijrochilar soniga qarab bu ansambllar turlicha ataladi.

Ikki ijrochi – duet, uch ijrochi – trio yoki tertset, to‘rt ijrochi – kvartet, besh ijrochi – kvintet, olti ijrochi – sekstet, yetti ijrochi – septet, sakkiz ijrochi – oktet va h.k.

Applikatura (nem. Applicatur - qo‘yimoq, bosmoq) – musiqa cholg‘u asboblari ijro qilganda barmoqlarni to‘g‘ri qo‘yish va almashtirish tartibi. Bu tartibning notalarda ko‘rsatilishi ham applikator deyiladi. Applikator arab raqamlari bilan notalarning osti yoki ustiga qo‘yiladi.

Diapazon (yun. Diapason – barcha (torlar) orqali)– xonandaning ovozi, cholg‘u asbobining tovush diapazmi. Musiqiy matodagi eng pastki va eng yuqorigi tovush oralig‘i.

Diatonika (yun. Diatonikos – bir tondan ikkinchi tonga o‘tish) – ladning asosiy bosqichlari izchilligidan vujudga keladigan musiqiy tovushlar tizimi. Tabiiy mador, minor va o‘rta asr lادلari uchun asos bo‘lgan asosiy yetti pog‘onadagi ton va yarim tonlar diatonikaga kiradi.

Diatonik gamma – laddagi asosiy tovushlarning birin-ketin izchilligi. To‘liq diatonik gammada yettita tovush bo‘ladi.

Dinamika (yun. Dinamikos - kuchli) – musiqiy tovushlarning qattiq-sekin ijro qilinishi. Dinamika tovushni turlicha ifodalash, ya‘ni bir yo‘la qattiq yoki sekin, asta-sekin kuchaytirish yoki sekinlashtirish, ayrim tovushlarni alohida ta‘kidlab eshittirish v.b. bildiradi. Dinamikaning asosiy turlari: forte - qattiq, kuchli; piano – sekin; crescendo – tovushni asta-sekin kuchaytirish; diminuendo – tovushni asta-sekin pasaytirish.

Interval (lot. Intervallum – oraliq, masofa) – ikki musiqiy tovush o‘rtasidagi oraliq. Bunda tovushlar bir vaqtda yangrasa garmonik interval, birin-ketin yangrasa – melodik interval deb ataladi. Asosiy intervallar – prima, sekunda, tertsiya, kvarta, kvinta, seksta, septima, oktava.

Lad – turg‘un va noturg‘un musiqiy tovush pog‘onalarining o‘zaro bog‘liqligiga asoslangan tovushlar tizimi. Zamonaviy musiqada yetti pog‘onali major va minor lادلari asosiy ladlar hisoblanadi.

Orkestr (yun. Orchestra - qadimgi yunon teatri sahnasi oldidagi maydoncha) - turli cholg‘u asboblarda chalib, ijrochilarning ushbu guruhi uchun yozilgan musiqa asarini birgalikda ijro etuvchi sozandalarning katta jamoasi. Cholg‘u asboblarning tarkibiga ko‘ra orkestrlarning turlari: simfonik – to‘liq tarkibdan iborat, torli – kamonli cholg‘ular, damli - yog‘och va mis damli cholg‘ular, shovqinli - urma-zarbli cholg‘ular, yoki estrada-simfonik – yuqorida sanab o‘tilgan cholgularga elektr-cholgular, ya‘ni gitaralar, sintezatorlar kabilarning qo‘shilishi asnosida .

Partitura (it. partitura – bo‘lingan, taqsimlangan) – ansambl, xor, orkestr uchun yozilgan ko‘p ovozli musiqiy asarning nota yozuvi. Unda barcha ovozlarning partiyalari jamlangan. Partiturada partiyalarning taqsimlanib kelishi yuqoridan quyi tomon turdosh cholg‘u asboblari bo‘yicha keladi. O‘z navbatida, bir turdagi cholg‘ularning eng yuqori registrga mansubi yuqorida, qolganlari registri bo‘yicha pastki satrlarda yoziladi.

Partiya (musiqada)– 1. Ansambl qatnashchilaridan birining nota yozuvi. 2. Sonata shaklining ekspozitsiyasida asosiy mavzular bosh partiya, yordamchi partiya, yakunlovchi partiya sifatida keladi.

Registr (lot. Registrum – ro‘yxat, yozib, qo‘yish) – musiqiy matoning o‘rtasini yuqori, o‘rta va pastki qismlarga mansubligi bo‘yicha ajratish.

Rekonstruktsiya (lot. Re – «yangilanish» ma‘nosini bildiruvchi so‘z yasovchi qo‘shimcha, va constructio - tuzilma) - qadimiy musiqiy cholg‘ularni qayta tiklash.

Ushbu atama zamonaviy musiqiy cholgʻ ushunoslikda xalq cholgʻ u asboblarni tiklash va orkestrga mansub turlari (pikkolo, alt, bas va b.)ni yaratish maʼnosida qoʻllaniladi.

Soz – 1. Tovushlarning balandlik holati va munosabati. CHolgʻ u asboblardagi soz ularning tovushqatori tuzilishi va baland-pastligini aniqlaydi. Orkestr va ansambllar sozi shu jamoadagi cholgʻ u asboblarning bir-biriga boʻlgan balandlik munosabatlariga koʻra sozlanadi. 2. Torli cholgʻ u asbob.

Tembr (fr. tembre - qoʻngʻiroq, ajratish belgisi) – tovush tusi, har bir musiqiy cholgʻ u yoki xonanda ovozi oʻziga xos tovush xarakteri. CHolgʻ u asbobining tuzilishi va shakliga koʻra uning temбри turlicha boʻladi.

Temperatsiya (lot. Temperatio – toʻgʻri munosabatda, bir oʻlchamda) – musiqiy pogʻonalarning oraligʻidagi intervallar munosabatining tengligi.

Oktava oraligʻining teng 12 yarim tonga boʻlinishi bir tekis temperatsiya boʻladi.

Tovushqator – cholgʻ u asbobida chalinishi yoki kishi ovozida aytilishi mumkin boʻlgan tovushqator. U yuqori koʻtarilayotgan yoki quyi tushayotgan qator tovushlar tizmasida tuziladi.

Transpozitsiya (lot. Transponere – joyini oʻzgartmoq) – tovushlarni boshqa balandlikka koʻchirish. Transpozitsiya turli sharoitda qilinadi: yozilgan musiqa asari xonanda ovozigacha noqulay boʻlsa; bir cholgʻ u asbobdan ikkinchisiga koʻchirish zarurati boʻlsa; yozilgan notalar oʻqish uchun noqulay boʻlsa. Mazkur hollarda musiqa asarini bir tonallikdan ikkinchi tonallikka transpozitsiya qilinadi; bunda uning xarakteri, ritmi va boshqa unsurlari oʻzgarmaydi.

Transpozitsiyalanuvchi cholgʻ ular – kuy ijro etilganida nota yozuvida yozilganiga koʻra past yoki baland tovush bilan yangraydigan cholgʻ ular. Masalan, qashqar rubobi, afgʻon rubobi yangrashiga nisbatan bir oktava yuqori yoziladi. Nay pikkolo esa yangrashiga nisbatan bir oktava past yoziladi.

Unison (it. unisono – bir xil sado) – bir xil balandlikdagi ikki (yoki bir necha) tovushning bir vaqtda yangrashi.

Xromatizm (yun. Chroma -rang) – diatonik laddagi pogʻonalarning yarim tondan oʻzgarishi. Ular alteratsiya belgilari – diez yoki bemol bilan koʻrsatiladi. Xromatik yarim ton bir pogʻonadagi ikki turli tovushdan tuziladi. Masalan, «do» va «do-diez».

Xromatik gamma – kuyning yarim tonlar boʻyicha baland-pastga izchil harakati. Toʻliq xromatik gamma 12 tovush (yarim ton)dan iborat. Gammadagi xromatik va diatonik yarim tonlarni tartibli almashinib kelishi lad tuzilishi (major va minor) va harakat yoʻnalishi (yuqorilanishi yoki pasayishi)ga bogʻliq. Xromatik gamma diatonik gammadagi butun ton pogʻonalarni koʻtarish yoki pasaytirish yoʻli bilan toʻldiriladi.

Ad libitum – xoxishga koʻra, istalgancha

A2, A3 – ikkala, uchchala (cholgʻ u)

Archi – torli cholgʻ ular guruhining belgilanishi **Arco** – kamon

Arpa – arfa

Attacca – keyingi asarni tanaffussiz chalish

Bachetta – tayoqcha (zarbli cholgʻ ularda chalish uchun)

Bassklarinette (nemischa) – bas-klarnet

Basso, bassi – bas, baslar; kontraba
Batterie (frantsuzcha) – zarbli cholg ‘ular guruhining belgilanishi

Becken (nemischa) – tarelkalar

Bratsche (nemischa) – alt

Campana – qo ‘ng ‘iroq

Campanelli – qo ‘ng ‘iroqchalar

Cassa – katta baraban

Castagnetti – kastanettalar

Celesta – chelesta

Cello – violonchel

Cembalo – klavesin

Chitarra – gitara

Corno inglese – ingliz surnayi

Clarinetto – klarnet

Clavicembalo – klavesin

Col legno – kamonning taxta tomoni bilan chalish

Con – bilan

Con sordini – surdina bilan

Voice amplitude	Tovush amplitudasi	Tebranish harakatlari amalga oshiriladigan fazo doirasi <i>tebranish amplitudasi</i> (kengligi) deyiladi.
High voice	Oberton	tovush to ‘lqinlarining murakkab shakli natijasida yuzaga keladi. Musiqaning elementar nazariyasi fani musiqaning tembr xususiyatlarini keng o ‘rganmaydi, bu borada cholg ‘ushunoslik va orkestrovka fanlari doirasida bahs yuritiladi.
Voice timbre	tovush tembri	tovushning sifat xususiyati, uning rang-barangligiga
Highly voice	tovushning balandligi	tebranayotgan egiluvchan jismning tebranish tezligi, yaoni chastotasiga bog ‘liqdir.
Hard of voice	tovushning qattiqligi (kuchi).	tebranish harakatining kuchiga, yaoni, tovush manbai bo ‘lgan jismning tebranish kengligiga bog ‘liqdir.
Musical chain	musiqiy tizim	balandlik bo ‘yicha muayan o ‘zaro munosabatlarda bo ‘lgan tovushlar qatoridan iborat.
Interval	Interval	Musiqi ijrosi jarayonida bir vaqtda yoki birin-ketin eshitilgan ikki tovush qo ‘shilmasi
Melodic interval	Melodik interval	Birin-ketin eshitilgan tovushlar intervali

Harmonic interval	Garmonik interval	Baravariga (bir vaqtda) eshitilgan tovushlar
Adjective degree of intervals	Interval larning sifat miqdori	Tovushlar orasidagi masofa
Simple interval	Oddiy interval	Bir oktava oralig 'ida hosil bo 'lgan interval. 8 ta oddiy interval bor
Diatonic interval	Diatonik interval	Tabiiy major va tabiiy minorning pog 'onalari orasida hosil bo 'lgan interval
Chromatic interval	Xromatik interval	Barcha orttirilgan va kamaytirilgan intervallar
akkord	akkord	Bir vaqtda qo 'shilib eshitilgan hamda tertsiya bo 'yicha joylashgan uch va undan ortiq tovushlarga akkord deyiladi. Akkord berilgan pastki tovushdan <i>yuqoriga qarab</i> tuziladi.
Third voice	uchtovushlik	Uchta tovushdan iborat, tertsiya bo 'yicha joylashgan akkord uchtovushlik deyiladi. Uchtovushlikning qaysi holatda bo 'lishi shu uchtovushlik tarkibiga kiradigan tertsiyalarning joylashuv tartibi va holatiga bog 'liq bo 'ladi.
Sekstakkord	sektakkord	Uchtovushlik ikkita aylanmaga ega, birinchisiga sektakkord deyiladi, unda prima tovushi bir oktava yuqoriga ko 'chiriladi.
kvartsektakkord	kvartsektakkord	ikkinchi aylanmasi kvartsektakkord deyiladi, bunda prima bilan tertsiya bir oktava yuqoriga ko 'chadi. Kvartsektakkord 6/4 raqamlari bilan belgilanadi.
Near of the step	yondosh pog 'onalar	Tovushqatorning asosiy uchtovushliklar pog 'onalaridan tashqari, barcha (2, 3, 6, 7) pog 'onalar. Ular ladning asosiy uchtovushliklariga nisbatan ikkinchi darajali ahamiyatga egadir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Mark Feezell. "Music Theory Fundamentals" Copyright. 2011 All Rights Reserved. Learn Music Theory. Net-2011
2. Ishmuxamedov R.J., Yuldashev M.Ta 'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.– T.: "Nihol" nashriyoti, 2013, 2016.–279b.
3. James Tackett. "Fundamentals of church music Theory" Austin Christian Akappella Musik. Abilene Christian University. 2009.
4. Norenkov I.P., Zimin A.M. Informatsonnyye texnologii v obrazovanii: Uchebnoe posobie.–M.: Izd. MGTU im. N.Baumana,2002.-336s.
5. Peter Master. English Grammar and Technical Writing. Regional Printing Center. 2004
6. Sergeev I.S. Osnovy pedagogicheskoy deyatel'nosti: Uchebnoe posobie. – SPb.: Piter. Seriya "Uchebnoe posobie", 2004–316 s.
7. S.S.G 'ulomov, B.A.Begalov Informatika va axborot texnologiyalari.– T.: Fan, 2010.–686s.
8. Pedagogika nazariyasi va tarixi // M.X. To 'xtaxo 'jaeva tahriri ostida. – T.: "Moliya-iqtisod", 2008. – 208 b.
9. U.I.Inoyatov, N.A.Muslimov va boshq. Pedagogika: 1000 ta savolga 1000 javob. 2012 y. Toshkent, "Ilm-Ziyo" nashriyoti. 12 b.t.
10. Mishael Pilhofer and Holly Day "Music Theory for dummies" Indiana USA 2007. Wiley Publishing Inc.
11. Cat 'rine Sadolin. Complete vocal technique. 2012. www.Completevocalinstitute.com
12. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – T.: Moliya, 2003. – 172 b.
13. Tolipov O '., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari – T.: 2006. – 163 b.
14. Urazova M.B., Eshpulatov SH.N. Bo 'lajak o 'qituvchining loyihalash faoliyati. // Metodik qo 'llanma. – T.: TDPU Rizografi, 2014 yil. 6,5 b.t.
15. American popular music. Larri Star & Christop 'er Waterman. Oxford Universite Press. Inc. 2007.
16. Qahharov N.V. Vokal asoslari. O 'quv qo 'llanma. Toshkent. Iqtisod-moliya. 2008. 314 b.
17. Mirzaeva N.A. Xonandalik uslubiyoti asoslari. Ma 'ruzalar matni. Toshkent. 2008. 48 b.
18. Baxromova T.A. Spravochnik po muzykalnoy gramote i solfedjio. M., 2004.
19. Nurmatov H. va boshqalar 1-3 sinf "Musiq" darsliklari. 2016
20. Ibrohimov O. 4-sinf "Musiq" darsligi. 2016

Elektron ta 'lim resurslar

1. O 'zbekiston Respublikasi Xalq ta 'limi vazirligi: www.uzedu.uz.
2. Xalq ta 'limi sohasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish markazi: www.multimedia.uz
3. Toshkent shahar pedagogika universiteti huzuridagi xalq ta 'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi: www.giu.uz
4. Ijtimoiy axborot ta 'lim portali: www.ziyonet.uz.

5. <http://www.school.edu.ru> - Umumtaʼlim portali (rus tilida),
6. <http://www.edunet.uz> – maktablar, oʻquvchi va oʻqituvchilar sayti.
7. music-dic.ru - Bolalar uchun qoʻshiqlar
8. <http://www.zvuki.ru/>
9. <https://t.me/joinchat/> - Uchitel muzyki
10. <https://infourok.ru> - musiqa darslari
- 11.